

Національна академія педагогічних наук України
Інститут педагогічної освіти і освіти дорослих

На правах рукопису

УДК378.2:37.011.31:004.031.42

ГОРДУЗ Наталія Олександрівна

**ПІДГОТОВКА ВЧИТЕЛІВ ПОЧАТКОВИХ КЛАСІВ ДО
ІНТЕРАКТИВНОГО НАВЧАННЯ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ**

13. 00. 04 – теорія і методика професійної освіти

ДИСЕРТАЦІЯ

на здобуття наукового ступеня
кандидата педагогічних наук

Науковий керівник
Лапаєнко Світлана Володимирівна
кандидат педагогічних наук,
старший науковий співробітник

Київ – 2015

ЗМІСТ

ВСТУП	4
РОЗДІЛ 1	
ІНТЕРАКТИВНЕ НАВЧАННЯ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ У ПРОФЕСІЙНІЙ ДІЯЛЬНОСТІ ВЧИТЕЛЯ ПОЧАТКОВИХ КЛАСІВ	12
1.1 Сутність інтерактивного навчання	12
1.2 Значення інтерактивного навчання для молодших школярів	33
1.3 Особливості впровадження інтерактивного навчання у початковій школі	49
1.4 Професійна підготовка вчителів початкових класів як науково- методична проблема	64
Висновки до розділу 1	74
РОЗДІЛ 2	
ГОТОВНІСТЬ УЧИТЕЛІВ ПОЧАТКОВИХ КЛАСІВ ДО ІНТЕРАКТИВНОГО НАВЧАННЯ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ	77
2.1 Організація емпіричного дослідження готовності вчителів початкових класів до здійснення інтерактивного навчання молодших школярів	77
2.2 Аналіз результатів емпіричного дослідження	87
2.2.1 Аналіз особливостей сформованості готовності вчителів початкових класів до інтерактивного навчання молодших школярів	87
2.2.2 Аналіз особливостей сформованості основних складників готовності вчителів початкових класів до інтерактивного навчання молодших школярів	89
2.2.3 Аналіз груп учителів початкових класів за особливостями їхньої готовності до інтерактивного навчання молодших школярів ...	95

Висновки до розділу 2	98
РОЗДІЛ 3	
ПРОЦЕС ПІДГОТОВКИ ВЧИТЕЛІВ ПОЧАТКОВИХ КЛАСІВ ДО ІНТЕРАКТИВНОГО НАВЧАННЯ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ У ПІСЛЯДИПЛОМНІЙ ПЕДАГОГІЧНІЙ ОСВІТІ	100
3.1 Місце підготовки вчителів початкових класів до інтерактивного навчання у системі післядипломної освіти	100
3.2 Зміст підготовки вчителів початкових класів до інтерактивного навчання молодших школярів	107
3.3 Апробація моделі підготовки вчителів початкових класів до інтерактивного навчання молодших школярів та аналіз її ефективності	150
Висновки до розділу 3	165
ВИСНОВКИ	168
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	171
ДОДАТКИ	201

ВСТУП

Актуальність теми дослідження. У сучасних умовах розвитку суспільства класно-урочна система організації навчального процесу в школі не стимулює достатньою мірою інтерес учнів до навчання. Зниження показників якості початкової освіти, перевантаження дітей навчальними завданнями спонукають науково-педагогічних працівників до пошуку засобів підвищення ефективності навчального процесу з метою всебічного інтелектуального розвитку учнів, оволодіння ними вмінням самостійно вчитися.

Як свідчать результати психолого-педагогічних досліджень, технології інтерактивного навчання активно впливають на формування у школярів позитивного ставлення до пізнавальної діяльності та бажання вчитися. Реалізація інтерактивних технологій передбачає різнобічну обізнаність учителя із сутнісними характеристиками щодо ефективності кожної, оволодіння вміннями застосовувати її в реальному педагогічному процесі, моделюючи розвивальний освітній простір у різних умовах функціонування школи в міській та сільській місцевостях України.

З огляду на зазначене, вагомої значущості набуває формування готовності вчителя початкової школи до інтерактивного навчання молодших школярів. У різних аспектах організації навчального процесу порушену проблему – готовність учителя до професійної педагогічної діяльності – досліджено у працях відомих українських учених (В. Бондар, О. Дубасенюк, М. Захарійчук, А. Капська, О. Комар, С. Крисюк, А. Линенко, Н. Лисенко, В. Масенко, В. Маслова, Г. Михайлишен, В. Олійник, О. Пехота, В. Примакова, О. Савченко, В. Семиченко, Т. Сущенко, Т. Тихонова, Л. Хомич, Л. Хоружа).

За результатами досліджень доведено, що готовність учителя до педагогічної діяльності є особистісним утворенням, яке виявляється у високому рівні сформованості усвідомленої ним мотивації до професійної діяльності, здатності творчо використовувати здобуті знання та опановані вміння і навички для моделювання навчального процесу.

До оволодіння інтерактивними технологіями доцільно залучати не лише майбутніх фахівців на етапі їхньої підготовки у вищих навчальних закладах, а й учителів із педагогічним досвідом, які спроможні об'єктивно проаналізувати рівень ефективності навчального процесу початкової школи у результаті впровадження нововведень. Підготовка майбутніх педагогів до застосування інтерактивних технологій істотно відрізняється від організації та забезпечення її удосконалення на етапі безпосередньої діяльності учителів із наявним педагогічним досвідом навчання молодших школярів. У наукових дослідженнях порушеної проблеми все ще недостатньо розкрито означений вище аспект – готовність учителя-практика до інтерактивного навчання молодших школярів.

Актуальність підготовки вчителів до впровадження інтерактивних технологій у процесі післядипломної педагогічної освіти, окреслено в Національній стратегії розвитку освіти в Україні на 2012–2021 роки. Відповідно, удосконалення змісту і методики підвищення кваліфікації педагогічних кадрів передбачено на рівні чинного законодавства України, що й зумовило вибір теми дисертації: **«Підготовка вчителів початкових класів до інтерактивного навчання молодших школярів»**.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертацію виконано відповідно до плану науково-дослідної роботи відділу андрагогіки Інституту педагогічної освіти і освіти дорослих НАПН України у межах тем: «Теоретико-методологічні і методичні засади освіти дорослих» РК № 0111U000415 (2011–2013 рр.) «Теорія і практика особистісного і професійного розвитку дорослого населення» РК № 0114U003163 (2014–2016 рр.)

Тему дисертаційної роботи затверджено вченою радою Інституту педагогічної освіти і освіти дорослих НАПН України (протокол № 8 від 29 вересня 2011 року) й узгоджено в бюро Міжвідомчої ради з координації наукових досліджень з педагогічних і психологічних наук в Україні (протокол № 9 від 29 листопада 2011 року).

Мета дослідження: теоретично обґрунтувати й експериментально довести ефективність визначених умов підготовки вчителів у системі післядипломної освіти до інтерактивного навчання молодших школярів.

Відповідно до поставленої мети визначено **завдання дослідження:**

1. Проаналізувати стан проблеми дослідження в теорії і практиці післядипломної педагогічної освіти.
2. Охарактеризувати особливості підготовки вчителів початкових класів до застосування інтерактивного навчання молодших школярів.
3. Теоретично обґрунтувати й експериментально довести ефективність розробленої моделі та педагогічних умов її функціонування у післядипломній освіті вчителів початкових класів щодо їхньої підготовки до означеного виду діяльності.
4. Розробити й апробувати методичне забезпечення курсової підготовки вчителів початкових класів до впровадження інтерактивних технологій навчання молодших школярів.

Об'єкт дослідження: процес підготовки вчителів початкових класів у системі післядипломної педагогічної освіти.

Предмет дослідження: педагогічні умови забезпечення ефективної підготовки вчителів у системі післядипломної педагогічної освіти до впровадження інтерактивних технологій у навчання молодших школярів.

Теоретико-методологічна основа дослідження: наукові праці, у яких розкрито педагогічну діяльність учителя початкових класів (Н. Бібік, О. Дубасенюк, О. Савченко, С. Сисоєва, Т. Сущенко, Л. Хомич); тенденції та специфіку педагогічної діяльності вчителя в умовах післядипломної освіти (А. Алексюк, Ю. Бабанський, В. Бондар, М. Галас, К. Інгенкамп, А. Кузьмінський, В. Маслов, Н. Ничкало, В. Олійник, О. Пехота, В. Сластьонін); науково-педагогічні положення про сутність і зміст інтерактивного навчання та його значення для молодших школярів (М. Гриньова, В. Вітюк, В. Волканова, Г. Коберник, Л. Пироженко, О. Пошетун, Г. Селевко, Т. Сердюк й ін.); психологічні особливості

молодших школярів (І. Бех, Л. Власова, І. Зимня, Г. Костюк, С. Максименко, М. Савчин та ін.); застосування методів інтерактивного навчання в початковій школі (М. Гриньова, Н. Коломієць, О. Комар, Н. Руденко, О. Савченко, В. Фролова й ін.); професійну компетентність учителя початкових класів (Н. Бібік, Н. Глузман, Л. Коваль О. Комар, Н. Павленко, Н. Побірченко, О. Пометун, М. Прокоф'єва, Л. Хоружа та ін.).

Для вирішення завдань дослідження і досягнення поставленої мети використано комплекс **методів**: *теоретичні*: аналіз наукових джерел, синтез, узагальнення та систематизація наукових даних, за допомогою яких сформульовано висновки щодо показників готовності вчителів початкових класів до інтерактивного навчання молодших школярів, сутності подальшого емпіричного дослідження; *емпіричні*: спостереження, експеримент; анкетний метод – авторська анкета «Мій професійний досвід застосування методів інтерактивного навчання» (для виявлення сформованості компонентів мотиваційно-ціннісної, когнітивної, діяльнісно-рефлексивної готовності) та аналіз продуктів діяльності – конспектів уроків учителів (для виявлення сформованості діяльнісно-рефлексивного компонента готовності вчителів до інтерактивного навчання молодших школярів); *методи кількісної обробки даних*: описова статистика, що передбачає визначення середніх значень та стандартного відхилення (для виявлення показників сформованості готовності вчителів до інтерактивного навчання та її окремих показників у вибірці в цілому); кореляційний аналіз за r_s -критерієм Спірмена (для з'ясування зумовленості рівня готовності вчителів до інтерактивного навчання за її окремими показниками); метод перехресних таблиць (для виявлення груп учителів за особливостями їхньої готовності до інтерактивного навчання); ϕ -критерій кутового перетворення Фішера (для оцінки відмінностей між відсотковими частками досліджуваних на етапі аналізу даних перехресних таблиць); G-критерій знаків (для аналізу динаміки процесу формування готовності вчителів до інтерактивного навчання молодших школярів).

Для статистичного опрацювання здобутих даних та графічного представлення їх використовувалися комп'ютерний пакет статистичних програм SPSS (версія 17.0) та «Microsoft Office Excel 2003»).

Експериментальна база дослідження: дослідження проводилось на базі Закарпатського інституту післядипломної педагогічної освіти, Полтавського обласного інституту післядипломної педагогічної освіти імені М. В. Остроградського, Комунального навчального закладу «Черкаський обласний інститут післядипломної освіти педагогічних працівників Черкаської обласної ради» протягом 2011–2015 рр. На різних етапах у ньому брало участь 198 респондентів.

Наукова новизна дослідження: *вперше* визначено педагогічні умови ефективності процесу підготовки вчителів початкових класів до інтерактивного навчання молодших школярів, а саме: створення можливостей для застосування професійного досвіду, переважання практично орієнтованих інтерактивних форм повідомлення та опрацювання інформації, урахування професійного досвіду слухачів курсів підвищення кваліфікації та обґрунтовано й експериментально доведено ефективність розробленої моделі;

уточнено зміст понять «підготовка вчителів початкових класів до інтерактивного навчання молодших школярів» як складника освітнього процесу в інститутах післядипломної педагогічної освіти, що має свої особливості та ставить за мету сформувати готовність слухачів до інтерактивного навчання учнів і «готовність учителів початкових класів до інтерактивного навчання молодших школярів» як особистісне утворення, яке формується у процесі спеціальної підготовки та є поєднанням мотивів, знань, умінь і навичок, адекватних цьому виду навчання;

подальшого розвитку набули наукові положення про вдосконалення підготовки вчителів початкових класів у системі післядипломної педагогічної освіти: на курсах підвищення кваліфікації в інститутах післядипломної педагогічної освіти доцільно здійснювати спеціальну підготовку вчителів

початкових класів до інтерактивного навчання молодших школярів; упровадження спеціально розробленої програми підготовки учителів початкових класів до інтерактивного навчання молодших школярів, яка сприяє розвитку мотиваційно-ціннісного, когнітивного та діяльнісно-рефлексивного компонентів готовності педагогів до зазначеного виду професійної діяльності.

Практичне значення одержаних результатів дослідження полягає в тому, що розроблено та впроваджено у процес післядипломної педагогічної освіти методичні рекомендації «Готовність учителя початкових класів до застосування інтерактивних технологій навчання: технологічний аспект» та програму педагогічного тренінгу «Інтерактивне навчання у початковій школі» з підготовки вчителів початкових класів до інтерактивного навчання молодших школярів. Психодіагностичний та педагогічний інструментарій, апробований у дослідженні, може стати основою моніторингу динаміки сформованості готовності вчителів до застосування методів інтерактивного навчання в роботі з молодшими школярами. Окремі положення дисертації можуть бути використані для розроблення навчально-методичних посібників із використання технологій інтерактивного навчання у початковій школі, удосконалення фахової підготовки вчителів, методик викладання професійно орієнтованих дисциплін в інститутах післядипломної педагогічної освіти.

Результати дисертаційної роботи впроваджено в навчальний процес Закарпатського інституту післядипломної педагогічної освіти (акт про впровадження № 699 від 26.11.2014 р.), Полтавського обласного інституту післядипломної педагогічної освіти імені М. В. Остроградського (акт про впровадження № 176 від 9.06.2015 р.), Комунального вищого навчального закладу «Вінницька академія неперервної освіти» (акт про впровадження № 01/21-342 від 12.06.2015 р.), Комунального навчального закладу «Черкаський обласний інститут післядипломної освіти педагогічних працівників Черкаської обласної ради» (акт про впровадження № 198/01-16 від 18.05.2015 р.), Комунального закладу «Запорізький обласний інститут

післядипломної педагогічної освіти» Запорізької обласної ради (акт про впровадження № 230 від 15.04.2015 р.), Чернігівського інституту післядипломної педагогічної освіти імені К. Д. Ушинського (акт про впровадження № 234 від 18.04.2015 р.).

Вірогідність і наукова обґрунтованість здобутих результатів забезпечувались методологічною обґрунтованістю вихідних положень дослідження, використанням взаємодоповнювальних методів, адекватних його меті, завданням, об'єктові, предметові шляхом застосування сучасних методів наукового дослідження.

Апробація результатів дослідження: положення та результати дисертаційної роботи обговорювались на науково-практичних конференціях різного рівня: *міжнародних* – «Професійно-особистісний розвиток і становлення фахівців у сучасних умовах розбудови вищої школи: методологія, теорія і практика» (Ужгород, 2010 р.); «Дошкільна, передшкільна та початкова ланки освіти: реалії та перспективи» (Одеса, 2011 р.); «Створення інноваційного середовища в освітньому просторі Закарпаття» у межах IV Національної виставки-презентації «Інноватика в сучасній освіті» (Київ, 2012 р.); II спільній українсько-американській науково-практичній конференції «Карпати-Аппалачі: формування особистості в контексті сталого розвитку гірських регіонів» (Івано-Франківськ, 2013 р.); «Новината за напреднали наука 2013» (Софія, 2013 г.); «Психолого-педагогічний супровід фахової підготовки та підвищення кваліфікації особистості в умовах трансформації освіти» (Київ, 2014 р.); «Педагогічна майстерність: методологія, теорія, технології» (Черкаси, 2014); «Василь Сухомлинський у діалозі з сучасністю: вчимося толерантності» (Миколаїв, 2014 р.); «Реалії та перспективи євроінтеграційного розвитку післядипломної педагогічної освіти України» (Ужгород, 2015 р.); «Проблеми сучасного підручника (Київ, 2015 р.); *всеукраїнських* – «Традиції та інновації у підготовці вчителя початкової школи» (Умань, 2012 р.); «Сучасні технології реалізації освітньо-професійної програми підготовки фахівців з початкової освіти» (Київ,

2013 р.); «Педагогічна освіта і наука: традиції, реалії, перспективи» (Умань, 2014 р.); «Підготовка компетентного фахівця в умовах глобалізаційних процесів» (Умань, 2014 р.); «Проблеми післядипломної освіти педагогів: реалізація компетентнісної парадигми в освіті як основа суспільного розвитку» (Ужгород, 2014 р.); «Формування математичної компетентності молодших школярів в умовах реалізації нової навчальної програми» (Миколаїв, 2014 р.).

Публікації. Результати дисертаційної роботи оприлюднено у 18 одноосібних наукових публікаціях, із них: 10 статей опубліковано у наукових фахових виданнях України, 2 – у зарубіжному виданні, 5 – у збірниках матеріалів наукових конференцій, 1 – методичні рекомендації.

Структура та обсяг дисертації. Дисертація складається зі вступу, трьох розділів, висновків до кожного з них, загальних висновків, списку використаних джерел (264 найменування, із них 6 – іноземною мовою), 4 додатків. Обсяг роботи – 219 сторінок. Основна частина дисертації – 170 сторінок. Роботу ілюстровано 17 таблицями та 7 рисунками.

РОЗДІЛ 1

ІНТЕРАКТИВНЕ НАВЧАННЯ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ У ПРОФЕСІЙНІЙ ДІЯЛЬНОСТІ ВЧИТЕЛЯ ПОЧАТКОВИХ КЛАСІВ

1.1 Сутність інтерактивного навчання

Реалії сучасного життя вимагають від випускників загальноосвітніх шкіл умінь гнучко адаптуватися у мінливих життєвих ситуаціях, самостійно набуваючи необхідних знань, уміло застосовуючи їх на практиці для вирішення різноманітних проблем, щоб протягом усього життя мати можливість знайти в ньому своє місце; самостійно критично мислити, **уміти** побачити труднощі, що виникають у реальному світі, та шукати шляхи раціонального подолання їх, використовуючи сучасні технології; чітко усвідомлювати, де і яким чином набуті ним знання можуть бути застосовані в навколишній дійсності; генерувати нові ідеї, творчо мислити; грамотно працювати з інформацією (уміти збирати необхідні факти для дослідження певної задачі, аналізувати їх, висувати гіпотези вирішення проблем, робити необхідні узагальнення, зіставлення з аналогічними чи альтернативними варіантами розгляду, встановлювати статистичні закономірності, формулювати аргументовані висновки і на їхній основі виявляти та вирішувати нові проблеми); бути комунікабельними, контактними в різних соціальних групах, уміти працювати спільно в різних сферах, запобігаючи конфліктним ситуаціям або вміло виходячи з них; самостійно трудитися над розвитком власної моральності, інтелекту, культурного рівня [159, с. 7–8].

Іншими словами, сучасна школа повинна створити умови для формування особистості, яка володіє зазначеними вище вміннями та якостями. І це завдання стосується не лише і навіть не стільки змісту освіти, скільки використовуваних технологій навчання [159, с. 14].

М. Бухаркіна, М. Моїсєєва, А. Петров, О. Полат зауважують, що для формування особистості, здатної самостійно, активно діяти, приймати рішення, гнучко адаптуватися до мінливих умов середовища, необхідно

створювати спеціальні умови навчання: а) залучення кожного учня до активної пізнавальної діяльності, застосування набутих знань на практиці і чіткого усвідомлення, де, яким чином і з якою метою ці знання можуть бути застосовані; б) сумісної роботи у співробітництві для вирішення різних проблем, коли треба проявляти відповідні комунікативні вміння; в) широкого спілкування з ровесниками з інших шкіл свого регіону, інших регіонів країни і навіть інших країн світу; г) вільного доступу до необхідної інформації в інформаційних центрах не лише своєї школи, але і в наукових, культурних, оживлєність інформаційних центрах усього світу з метою формування власної незалежної, але аргументованої думки з тієї чи іншої проблеми, можливості всебічного дослідження її; д) постійного випробовування своїх інтелектуальних, фізичних, моральних сил для визначення реальних проблем, що виникають, та вміння вирішувати їх сумісними зусиллями, виконуючи різні соціальні ролі [159, с. 13–14].

М. Фішер, аналізуючи особливості шкільного навчання, виокремлює як екзистенційну проблему сучасних учителів і дітей дефіцит новизни. При цьому головною цінністю педагогічної діяльності автор називає сам її процес, який дає можливість і вчителям, і учням отримати задоволення від новизни [235].

Створити окреслені умови навчання, компенсувати дефіцит новизни у шкільному навчанні дає можливість спеціально розроблена інтерактивна модель навчання. За словами Г. Коберник, Л. Пироженко, О. Пометун, така модель є спеціальною формою організації пізнавальної діяльності, що має конкретну, передбачувану мету – створити комфортні умови навчання, за яких кожен учень відчуває свою успішність, інтелектуальну спроможність [93; 96].

У початковій ланці загальноосвітньої школи раніше за інших почали вивчати проблеми активізації навчання. Було встановлено, що молодші школярі найкраще вчаться, якщо залучені до активної діяльності. Учителі початкових класів розуміють, що маленькі діти не можуть протягом

тривалого часу зосереджувати свою увагу і зберігати одне й те саме положення тіла. Їхня здатність сидіти не рухаючись є обмеженою. Для компенсування певної нерухомості учнів під час навчання, доцільно підтримувати їхню активність, а також забезпечувати їм можливість рухатися [192, с. 14]. Тому інтерактивна модель навчання набуває особливого значення в системі початкової освіти.

Є. Бачинська, А. Седеревічене, В. Ушмарова зазначають, що поняття „інтерактив” (від англ. interact, де inter – взаємний і act – діяти) означає „здатний до взаємодії (діалогу)” із чим-небудь (наприклад, комп’ютером) або ким-небудь (людиною). Тому сутність інтерактивного навчання виявляється в тому, що навчальний процес передбачає постійну, активну взаємодію усіх учнів, тобто організовується як взаємонавчання [5, с. 72].

Аналіз науково-практичної педагогічної літератури показує, що найчастіше інтерактивне навчання визначають як різновид активного навчання, що має свої закономірності та особливості, зокрема:

- навчальний процес відбувається за умов постійної активної взаємодії усіх учнів (за В. Волкановою, Л. Пироженко, О. Пошетун) [174; 188];

- це співнавчання, взаємонавчання (колективне, групове, навчання у співпраці), де учень і вчитель є рівноправними, рівнозначними суб’єктами навчального процесу [174; 188];

- це спеціальна форма організації пізнавальної діяльності, яка має конкретну, передбачену мету: створити комфортні умови навчання, за яких кожен учень відчуває свою успішність, інтелектуальну спроможність (за В. Волкановою) [179, с. 110];

- це навчання, побудоване на взаємодії учня з навчальним середовищем, яке слугує ділянкою опановуваного досвіду. Учень стає повноправним учасником навчального процесу, його досвід слугує основним джерелом навчального пізнання. Педагог не дає готових знань, але спонукає учнів до самостійного пошуку. Порівняно з традиційним навчанням в інтерактивному навчанні змінюється взаємодія педагога й учня: активність

педагога поступається місцем активності учнів, а завданням педагога стає створення умов для їхньої ініціативи. Педагог відмовляється від ролі своєрідного фільтра, що пропускає через себе навчальну інформацію, і виконує функцію помічника в роботі, одного із джерел інформації (Б. Бім-Бад) [177, с. 107];

- це навчання, за якого той, хто навчається, є учасником, який здійснює щось: говорить, керує, моделює, пише, малює тощо, тобто не виступає тільки слухачем, спостерігачем, а бере активну участь у тому, що відбувається (за О. Пометун) [189, с. 11];

- це навчання через досвід, його переживання, осмислення, рефлексію, застосування на практиці [189, с. 11];

- це навчання, яке дає змогу на основі внеску кожного з учасників у спільну справу отримати нові знання й організувати спільну діяльність від окремої взаємодії до широкої співпраці; його особливістю є „полілоговий” характер [189, с. 11];

- це організація вчителем за допомогою певної системи способів, прийомів, методів освітнього процесу, які ґрунтуються на суб’єкт-суб’єктних стосунках педагога й учня (паритетності); багатосторонній комунікації; конструюванні знань учнем; використанні самооцінки та зворотного зв’язку; постійній активності учня (за О. Пометун) [192, с. 12–13];

- це пізнавальний розвиток особистості шляхом організованої, цілеспрямованої навчальної взаємодії суб’єкта з навчальним середовищем; це навчання, у якому кожний суб’єкт навчально-виховного процесу діє в певному навчальному середовищі, у якому він знаходить ділянку досвіду, що опановується (кожний компонент цього середовища виступає як джерело інформації, трансформування якої в елементи інструментальної сфери особистості відбувається шляхом самостійної мисленнєвої діяльності або продуктивної взаємодії з навчальним середовищем); (за Т. Сердюк) [215];

- це навчання за допомогою виключно сучасних технічних засобів: комп'ютера, інтерактивної дошки та ін. [215];

- це навчання з допомогою методів, метою яких є організація такого співнавчання та взаємонавчання (колективного, групового, парного), що спонукає всіх дітей до взаємодії, взаємо- й самоконтролю, рефлексії думок і поведінки (за О. Савченко) [212, с. 294].

Упровадження інтерактивного навчання має свою історію. Частково воно застосовувалося ще в перші десятиліття минулого століття й було поширеним у педагогіці, практиці української школи у 1920-ті роки – за часів масштабного реформування шкільної освіти. Лабораторно-бригадний і проектний методи, робота в парах змінного складу, виробничі й трудові екскурсії та практики були передовими, вони застосовувались у той час не лише в радянській, а й у світовій педагогіці і демонстрували високі результати. Так, у школі, яку організував А. Рівний (1918 р.), учні різного віку, навчаючись у парах змінного складу, за один рік опановували програму 3–4 років навчання. Такі методи навчання були підтримані багатьма вчителями, однак застосування їх містило і низку недоліків та труднощів, зумовлених відсутністю належного методичного забезпечення, теоретичного осмислення й експериментальної перевірки: зниження ролі вчителя в навчальному процесі, неекономне витрачання навчального часу, недостатня мотивація учнів до такого типу навчання. Постановою ЦК ВКП(б) „Про навчальні програми й режим у початковій і середній школі” згадані методи навчання було піддано нищівній критиці і надалі вони поступилися місцем репродуктивним [97, с. 8].

Подальше розроблення елементів інтерактивного навчання можемо знайти у працях педагогів: Ш. Амонашвілі, Є. Ільїна, С. Лисенкової, В. Сухомлинського, В. Шаталова та ін., у теорії розвивального навчання.

У країнах Західної Європи та США групові форми навчальної діяльності учнів активно розвивалися й удосконалювалися. Наприкінці XX ст. інтерактивні технології набули поширення в теорії та практиці

американської школи, де їх використовують у викладанні різноманітних предметів. Дослідження, проведені Національним тренінговим центром (США, штат Меріленд) у 1980-х роках, засвідчують, що інтерактивне навчання сприяє збільшенню відсотка засвоєння матеріалу – до 90 %, у той час, як лекція сприяє опануванню 5 % інформації, читання – 10 %, відео- та аудіо матеріали – 20 %, демонстрація – 30 %, дискусійні групи – 50 %, практика через дію – 75 % [97, с. 8].

Досвід науковців та педагогів-практиків дає підстави для виокремлення переваг інтерактивного навчання у порівнянні з пасивним. Так, за інтерактивного навчання учні опановують усі рівні пізнання (знання, розуміння, застосування, аналіз, синтез, оцінку), спостерігається високий відсоток опанування навчального матеріалу, педагог сильніше розкривається перед учнями, виступає як лідер, організатор, роль учнів активна: учні приймають важливі рішення щодо процесу навчання, джерело мотивації їхнього навчання внутрішнє – інтерес. Водночас пасивне навчання зорієнтоване на рівень знання й розуміння (щодо глибини вивчення змісту); відсоток опанування інформації, як правило, невисокий; особистісні якості педагога залишаються в тіні, він виступає як „джерело” знання; роль учнів пасивна, вони не приймають важливих рішень щодо процесу навчання; джерело мотивації їхнього навчання зовнішнє – оцінки, педагог, батьки, суспільство тощо [97, с. 12].

Порівняно з активними методами навчання інтерактивні орієнтовані на реалізацію пізнавальних інтересів і потреб особистості, тому особлива увага приділяється процесу ефективної комунікації, у якій усі учасники більш мобільні, більш відкриті й активні; багатостороння комунікація, мінімальна концентрація на точці зору вчителя [189, с. 12].

В. Доценко, Л. Литвиненко, О. Книга виокремлюють такі переваги інтерактивного навчання:

- для кожного учня: усвідомлення відповідальності за спільну роботу, розвиток особистісної рефлексії, становлення активності, суб'єктної позиції в навчальній та іншій діяльності;

- для навчальної мікрогрупи: розвиток навичок спілкування і взаємодії у групі, формування ціннісно-орієнтаційного єднання у групі, гнучка зміна соціальних ролей залежно від ситуації, прийняття моральних норм і правил сумісної дії;

- для учнівського класу: формування класу як спільноти груп; підвищення пізнавальної активності класу; розвиток навичок аналізу та самоаналізу під час рефлексії; зв'язку „клас-учитель”; нестандартний підхід до організації навчального процесу; багатовимірний підхід до оволодіння навчальним матеріалом; створення мотивації до міжособистісної взаємодії у будь-якій ситуації [138, с. 53].

М. Мусатова зазначає, що технологія інтерактивного навчання вирішує одночасно три основні задачі: пізнавальну, комунікативно-розвивальну, соціально-орієнтаційну і водночас дає можливість реалізувати суб'єкт-суб'єктний підхід до організації навчальної діяльності, формувати активно-пізнавальну і мисленнєву діяльність учнів, посилити сприятливу атмосферу на уроці, виключити монологічне викладання навчального матеріалу і дублювання інформації, яка може бути здобута з доступних джерел, самодовільно запам'ятовувати спеціальні терміни і відомості, відпрацьовувати в різних формах комунікативні компетентності учнів [154].

Л. Шпачук зазначає, що під час інтерактивного навчання учень стає не об'єктом, а суб'єктом навчання, він відчуває себе активним учасником подій і власної освіти та розвитку. Це забезпечує внутрішню мотивацію навчання, що сприяє її ефективності [252].

Однак попри всі переваги, інтерактивне навчання має і свої недоліки: опанування невеликого обсягу інформації потребує значного часу, педагог має менший контроль над обсягом і глибиною вивчення, часом і перебігом навчання, результати роботи тих, хто навчається, менш передбачені [97,

с. 12]. З огляду на це посилюються вимоги до особистості педагога щодо його володіння технікою інтерактивного навчання.

Аналіз наукової літератури з проблеми дослідження дає можливість також виокремити особливості інтерактивного навчання та його вимоги до структури уроків.

М. Кларин називає інтерактивне навчання інструментом опанування нового досвіду. За його словами, таке навчання ґрунтується на прямій взаємодії учнів із навчальним середовищем, що виступає як реальність, у якій учні знаходять для себе частку опановуваного досвіду. Якщо розглядати інтерактивне навчання глибше, то йдеться не просто про підключення емпіричних спостережень, життєвих вражень учнів як допоміжного матеріалу, ілюстративного доповнення. Досвід учня слугує центральним джерелом навчального пізнання. У традиційному навчанні вчитель виконує роль „фільтра”, що пропускає через себе навчальну інформацію, в інтерактивному – роль помічника в роботі, одного із джерел інформації. Порівняно з традиційним, в інтерактивному навчанні змінюється взаємодія з учителем: його активність поступається місцем активності учнів, його завдання – створити умови для їхньої ініціативи. У такому навчанні учні виступають не пасивними „научуваними”, а повноправними учасниками, їхній досвід важливий не менше, ніж досвід ведучого, який не дає готових знань, а спонукає до самостійного пошуку. В інтерактивному навчанні джерелом новизни стає перетворення наявного досвіду. Ключ, що запускає механізм перероблення досвіду – запитання ведучого. Без цих запитань досвід учасників залишався б непереробленим. Поглиблена робота з наявним досвідом – характерна риса інтерактивного навчання [102, с. 13].

Як фундаментальну ознаку інтерактивних технологій Т. Сердюк відзначає навчальну взаємодію, яка розгортається між суб'єктами навчально-виховного процесу і виступає одночасно причиною і результатом спільної діяльності. У результаті впливу суб'єктів педагогічної взаємодії один на одного, що зумовлене активністю кожного суб'єкта, його реакцією

на дії інших суб'єктів, виникає інтерактивна взаємодія, тобто певне суб'єкт-суб'єктне комунікативне поле, що стимулює потреби учасників навчально-виховного процесу в самоактуалізації та самореалізації. Така спрямованість, у свою чергу, зумовлює головні характеристики навчання з використанням інтерактивних технологій: діалогічність навчання як центральна характеристика гуманітарно-орієнтованої взаємодії між людьми; спрямованість на продуктивну, творчу діяльність; самостійний пошук учнями шляхів та варіантів вирішення навчальної задачі, що висувається; активне відтворення знань, що були засвоєні раніше, у нових незнайомих умовах; розгляд інформації як інструмента щодо досягнення цілей навчання, а не його кінцевий результат [215].

В інтерактивному навчанні вчитель виступає як організатор процесу навчання, консультант, фасилітатор, який ніколи не „замикає” цього процесу на собі. Головними у процесі навчання є зв'язки між учнями, їхні взаємодії і співпраця. Результати навчання досягаються взаємними зусиллями учасників навчального процесу, учні беруть на себе взаємну відповідальність за результати навчання [189, с. 12].

Однією з основних концепцій, яка багато в чому пояснює суть процесів взаємодії на інтерактивних заняттях, є теорія навчання за допомогою досвіду, що належить американському досліднику Девіду Колбі. На його думку, цикл навчання складається з чотирьох послідовних і взаємозалежних стадій: етапу конкретного досвіду, етапу рефлексивного спостереження, етапу абстрактної концептуалізації й етапу активного експериментування.

На першій стадії циклу учні або використовують якийсь конкретний наявний особистий досвід, або, що буває набагато частіше, здобувають цей досвід за допомогою спеціально організованої взаємодії безпосередньо в ході освітньої діяльності. Іншими словами, ведеться пошук у життєвому досвіді, уявленнях, опорних знаннях, власній практиці (наприклад, моделюванням явища чи ситуації) того, з чим варто попрацювати в рамках теми чи

проблеми. У результаті як первинний продукт взаємодії, обміну інформацією створюється змістове поле, у якому потім відбувається активна праця.

На другому етапі – етапі рефлексивного спостереження – створюються умови для критичного осмислення й рефлексії досвіду, обговорення учнями спостережень, пов'язаних із його набуттям. Основні питання, які обговорюються на цьому етапі: що ми робимо? Що відбувається під час цього процесу? Що плануємо і чого реально досягаємо? Ці питання породжують нові, характер яких уже не рефлексивний, а концептуалізаційний.

Результативність такого обговорення буде максимальною, якщо виконується „правило трикутника”: для кожного учня однаково важливими мають бути три компоненти – тема, група, у якій він працює, і він сам. Порушення цього правила спричинює перемикання уваги на якийсь один аспект і негативно впливає на результативність обговорення.

Третя стадія циклу – „абстрактна концептуалізація”. Саме на цьому етапі виникає можливість конструювати, нарощувати і привласнювати знання. Учні шукають місточок для переходу від реальних ситуацій власної практики до узагальнених висновків і закономірностей. Ефективність цього процесу підвищується завдяки взаємодії школярів, тобто їхньому спільному просуванню в одному напрямі з метою реалізації своїх власних потреб. Результати взаємодії на цьому етапі відображаються у вигляді висновків, зроблених учнями завдяки спільній рефлексії.

Як результат такої рефлексії виникає унікальне знання, цінність якого полягає не в інформативності його змісту, а в творчому характері.

Крім того, як один зі способів пояснення пережитого досвіду, учням також можуть бути запропоновані теорії, теоретичні положення, які пояснюють обговорювані питання. Це жодною мірою не означає підміну особистих висновків сталими концепціями. Навпаки, запропоновані теорії допомагають учням до кінця сформулювати й усвідомити власні умовиводи.

На заключному етапі циклу особливе значення має можливість перевірити сформульовані висновки, тобто повернутися з абстрактної теорії в реальну практику. Це можливо, наприклад, шляхом виконання певних навчальних завдань на застосування вже нового знання чи моделювання ситуацій. Найчастіше ця перевірка відбувається у процесі відповідної практики і, зрештою, приводить до набуття нового конкретного досвіду, що стає початком нового циклу навчання [189, с. 12–13].

Г. Коберник, Л. Пироженко, О. Пошетун, особливiстю iнтерактивного навчання називають пiдготовку молодiї людини на заняттях з будь-якого предмета шкiльної програми до життя i громадянської активностi у громадянському суспiльствi i демократичнiй правовiй державi. Це вимагає активiзацiї навчальних можливостей учня замість переказування абстрактної, „готової” iнформацiї, вiдiрваної вiд їхнього життєвого i суспiльного досвiду [96].

Iнтерактивне навчання, за словами О. Пошетун, вимагає вiд учителя реалiзацiї певних умов в органiзацiї навчального процесу: органiзацiя навчального процесу як багатосторонньої, партнерської, iнтенсивної комунiкацiї; сприятлива, позитивна психологiчна атмосфера в класі; спеціальна органiзацiя навчального простору [192, с. 21].

Застосування iнтерактивних технологiй висуває певнi вимоги до структури уроків, що складається з п'яти елементiв: 1) мотивацiя, 2) оголошення теми та очiкуваних навчальних результатiв, 3) надання неохiдної iнформацiї, 4) iнтерактивна вправа (центральна частина заняття), 5) пiдбиття пiдсумкiв, оцiнювання результатiв уроку. При цьому найважливишим компонентом iнтерактивного навчання на уроцi є рефлексiя [96, с. 64; 191, с. 82].

Центральною частиною заняття, що здiйснюється за iнтерактивною моделлю, є iнтерактивна вправа, метою якої є засвоєння навчального матерiалу, досягнення результатiв уроку. Iнтерактивна частина уроку має

займати близько 50–60 % часу на уроці. Обов'язковими є така послідовність і регламент проведення інтерактивної вправи:

а) інструктування – учитель розповідає учасникам про мету вправи, правила виконання, послідовність дій і час, що відводиться на виконання завдань, запитує, чи все зрозуміло (2–3 хв.);

б) об'єднання у групи та (або) розподіл ролей (1–2 хв.);

в) виконання завдання, коли вчитель виступає як організатор, помічник, ведучий дискусії, намагаючись надати учасникам максимум можливостей для самостійної роботи та навчання у співпраці один з одним (5–15 хв.);

г) презентація результатів виконання вправи (3–5 хв.) [179, с. 113].

Інтерактивне навчання здійснюють у випадку використання фронтальної і групової форм організації навчальної діяльності учнів.

Фронтальна форма організації навчання передбачає навчання однією людиною (вчителем) групи учнів або цілого класу. За такої організації навчальної діяльності кількість слухачів завжди перевищує кількість тих, хто говорить. Усі учні у кожен момент часу працюють разом чи індивідуально над одним і тим самим завданням із подальшим контролем результатів.

Г. Коберник, Л. Пироженко, О. Пометун виокремлюють такі фронтальні технології інтерактивного навчання: „обговорення проблеми у загальному колі”; „мікрофон”; „незакінчені речення”; „мозковий штурм”; „навчаючи – учусь” („Кожен учить кожного”, „Броунівський рух”); „ажурна пилка” („Мозаїка”, „Джиг-со”); „аналіз ситуації” (Case-метод); „вирішення проблем”; „дерево рішень” [96].

Кооперативна форма навчальної діяльності – найскладніша, дуже специфічна форма організації навчальної діяльності учнів, яка принципово відрізняється від решти. Вона виникла у 20-ті роки ХХ ст. у практиці радянської школи. Специфікою такої форми навчальної діяльності (на відміну від загальнокласної роботи) є наявність спільної мети, що формує в учнів ставлення до навчання як до спільної і творчої праці. Спільна мета – це

мета, досягти якої можуть лише всі учні спільними зусиллями. Навчальна мета може стати спільною, якщо під час навчання, окрім опанування знань, умінь і навичок, група учнів навчає кожного свого члена. Це передбачає систематичну участь кожного учня в навчанні усіх. За кооперативної форми організації навчальної діяльності учнів провідну роль відіграє спілкування і взаємодія учнів. Продуктивною кооперативна робота може бути лише тоді, якщо склад групи постійно змінюється і кожен учень так чи інакше спілкується з усіма іншими учнями.

Виокремлюють такі ознаки колективної роботи: наявність в усіх її учасників спільної мети, поділ праці, функцій та обов'язків, співпраця і товариська взаємодопомога, суспільно корисна діяльність усіх і кожного учасника зокрема, обсяг роботи, що її виконала група, завжди більший за обсяг роботи, виконаної кожним її членом чи частиною групи зокрема.

Поділ учнів на групи й надання кожній із них завдання, виконання якого залежить від спільних зусиль, – хороший спосіб розвинути у них соціальне почуття. Вони більше занурюються в навчання, оскільки роблять це разом із ровесниками. Залучені до спільної роботи учні вже відчують потребу обговорити те, що вони роблять разом, що веде до зміцнення зв'язків між ними.

Кооперативне навчання сприяє активному опануванню матеріалу. Спільні дії у малих групах, обговорення матеріалу з іншими, навчання один одного дають можливість краще зрозуміти, опанувати матеріал [97, с. 13, 18].

Г. Коберник, Л. Пироженко, О. Пометун виокремлюють такі технології кооперативного навчання:

- „робота в парах” – ефективна на початкових етапах навчання учнів працювати в малих групах; її можна використовувати для досягнення будь-якої дидактичної мети – засвоєння, закріплення, перевірки знань тощо. Дає час подумати, обмінятися ідеями з партнером і лише потім озвучити свої думки перед класом, сприяє розвитку навичок спілкування, уміння висловлюватись, критично мислити, переконувати інших і вести дискусію;

- „ротаційні (змінювані) трійки” – сприяє активному ґрунтовному аналізу й обговоренню нового матеріалу з метою його осмислення, закріплення та засвоєння;

- „два – чотири – всі разом” – варіант кооперативного навчання, ефективний для розвитку навичок спілкування у групі, умінь переконувати та вести дискусію;

- „карусель” – варіант кооперативного навчання, найбільш ефективний для одночасного залучення всіх учасників до активної роботи з різними партнерами зі спілкування для обговорення дискусійних питань. Застосовується для обговорення будь-якої гострої проблеми з діаметрально протилежних позицій, для збирання інформації з певної теми, для інтенсивної перевірки обсягу й глибини наявних знань, для розвитку вмінь аргументувати власну позицію;

- „робота в малих групах” – варто використовувати для вирішення складних проблем, що потребують колективного розуму. Варіантами організації роботи груп можуть бути: „діалог”, „синтез думок”, „спільний проект”, „пошук інформації”, „коло ідей”, „акваріум” [96].

Окрім зазначених вище груп технологій інтерактивного навчання, Г. Коберник, Л. Пироженко, О. Пошетун виокремлюють технології ситуативного моделювання та технології опрацювання дискусійних питань. До технологій ситуативного моделювання відносять: імітаційні ігри (спрощене судове слухання, громадські слухання), розігрування ситуації за ролями („Рольова гра”, „Програвання сценки”, „Драматизація”). До технологій опрацювання дискусійних питань належать: метод „Прес”, „Займи позицію”, „Зміни позицію”, „Неперервна шкала думок” („Континуум”, „Нескінченний ланцюжок”), „Дискусія”, „Дискусія в стилі телевізійного ток-шоу”, „Оцінювальна дискусія”, „Дебати” [96].

У науково-методичній літературі з проблеми можна знайти опис таких методів організації роботи під час інтерактивного навчання: „Акваріум”, „Аналіз письмової роботи партнера”, „Антивірус”, „Аплодисменти”,

„Асоціативна квітка”, „Битва ораторів”, „Бліц-інтерв’ю”, „Брейнстормінг (Мозковий штурм)”, „Броунівський рух”, „Велике коло”, „Вирішення проблем”, „Вільна кафедра”, „Вільний мікрофон”, „Дебати”, „Дерево рішень”, „Динамічна пара”, „Диспут”, „Гра”, „Громадські слухання”, „Діалог”, „Ділова гра”, „загальний проект”, „Займи позицію”, „Засідання експертної групи”, „Зміни позицію”, „Імітаційно-моделююча гра”, „Міні-лекція”, „Інтерв’ю у напарника”, „Кейс-метод”, „Коло ідей”, „Конкурс ситуацій”, „Ланцюжок”, „Метаплан”, „Метод аналізу ситуацій”, „Два – чотири – усі разом”, „Дельфи”, „Метод евристичного мислення”, „Метод зворотного діалогу”, „Карусель”, „Інтерв’ю”, „Портфоліо”, „Метод проектів”, „Моє ім’я”, „Мозаїка”, „Навчаючись – учусь”, „Намисто унікальності”, „Незакінчені речення”, „Обговорення завдання в парі”, „Організаційно-діяльнісна гра”, „Організація роботи в малих групах”, „Панельна дискусія”, „Парадоксальна розповідь”, „Перше знайомство”, „Подвійне кільце Сократа”, „Прес-конференція”, „Прес-метод”, „Програмований контроль”, „Ранжування”, „Розв’язування вузлів”, „Рольова гра”, „Симпозіум”, „Синектичний метод”, „Синтез думок”, „Снігова куля”, „Тренінг”, „Удвох разом”, „Шкала думок”, „Форум” [179, с. 118–126].

На навчальних заняттях використовуються інтерактивні форми: бесіди, спільне викладання нового матеріалу, рефлексивна підготовка, обґрунтування висновків на основі дискутування, групові форми, робота в мікрогрупах [179, с. 126–127].

За Л. Пироженко, О. Пометун, інтерактивне навчання можна розглядати як сукупність технологій [97, с. 18]. Загалом, педагогічна технологія – системний метод створення, застосування і визначення всього процесу викладання і засвоєння знань з урахуванням технічних і людських ресурсів і їхній взаємодії, що своїм завданням вважає оптимізацію форм освіти (ЮНЕСКО) [168, с. 23]. Отже, технологія інтерактивного навчання – це така організація навчального процесу, за якої неможливо ухилитися від участі у процесі пізнання: або кожен учень має конкретне завдання, за

виконання якого він має публічно відзвітуватись, або від його діяльності залежить якість виконання поставленого перед групою завдання. Інтерактивні технології охоплюють чітко спланований очікуваний результат навчання, окремі інтерактивні методи і прийоми, що стимулюють процес пізнання, а також умови й процедури, за допомогою яких можна досягти запланованих результатів [97, с. 18; 179, с. 114].

У багатьох науково-методичних працях ідеться про важливість інтерактивного навчання, обґрунтовується його значення для навчальної успішності учнів. Так, за словами О. Белкіної-Ковальчук, навчити критично мислити школярів неможливо пасивними методами навчання. Найдоцільніше використовувати інтерактивні технології навчання [12, с. 5].

За Л. Пироженко, О. Пометун, інтерактивні технології допомагають виробити в учнів навички думати, розуміти сутність речей, осмислювати ідеї й концепції і вже на підставі цього вміти шукати потрібну інформацію, тлумачити її і застосовувати за конкретних умов [97, с. 8].

Г. Коберник, Л. Пироженко, О. Пометун зазначають, що в ході інтерактивного навчання учні вчаться бути демократичними, спілкуватися з іншими людьми, критично мислити, приймати продумані рішення [96].

За умов інтерактивного навчання учень вчиться роботи свідомий вибір з-поміж широкого спектру альтернатив і брати на себе відповідальність за самостійно прийняті рішення щодо того чи іншого питання. Важливо, що кожен може це робити свідомо і грамотно. У результаті застосування інтерактивних технологій створюються сприятливі можливості і для духовного розвитку особистості у процесі соціалізації [179, с. 110].

Інтерактивні технології є дієвим засобом формування суб'єктності учня, його причетності до всього, що з ним відбувається, готовності до активних дій, спрямованих на пізнавальну активність. Так, під час інтерактивного навчання учень усвідомлює необхідність виявлення своєї особистісної позиції, стимулюється розвиток його пізнавальних інтересів, здатності оцінювати різні явища навколишнього світу, співвідносити їх з

оцінками ровесників, дорослих, формувати й виявляти власну думку, взаємообмін думками, творча співпраця сприяє самопізнанню, розвитку інтересу до внутрішнього світу однолітків та дорослих.

Інтерактивна технологія створює можливість бути творцем, а не виконавцем чужої волі. Інтерактивне навчання сприяє пришвидшенню процесу засвоєння матеріалу, оскільки впливає не лише на свідомість учня, а й на його почуття, волю (дії, практику) [179, с. 111].

О. Старинська доводить, що інтерактивне навчання сприяє розвитку інтелектуальної ініціативи учня [227, с. 39].

С. Шуляк зазначає, що за інтерактивної моделі навчання в учнів розвиваються компетентності з усіх предметів, розширюються пізнавальні можливості; здобуті знання успішно переносяться на позашкільну діяльність учнів [254, с. 91].

Т. Бондаренко доводить, що інтерактивні технології є важливим засобом формування здорового способу життя учнівської молоді. Вони сприяють формуванню світоглядної позиції щодо збереження власного здоров'я, дають змогу створювати атмосферу, у якій учень відчуває себе комфортно і вільно, розвивають у нього бажання практично використовувати здобуті знання, залучати відчуття, емоції, вольову сферу, стимулювати когнітивні і творчі здібності, ставити учнів у ролі головної дієвої особи у навчальному процесі, яка активно взаємодіє з іншими його учасниками; створювати ситуації, у яких учень усвідомлює, що проблема збереження здоров'я пов'язана з його особистістю та інтересами, що стимулює активність учнів, їхню самостійність і творчість [20].

Інтерактивне навчання передбачає створення цікавих для учнів ситуацій, що, за словами С. Герасимова, робить учіння привабливим [44]. Окрім того, таке навчання сприяє формуванню методів розумової діяльності. А. Нікольська зазначає, що формування методів розумової діяльності впливає не лише на пізнавальні процеси, а й на становлення особистості-індивідуальності. „Звичайно, багато з того, що опановується, потім

забувається, але залишається вироблена звичка певним чином мислити, ставитися до фактів та явищ життя суспільства і держави, причому, повідомляючи однаково необхідні за програмою знання, можна отримати парадоксальні результати. Вимагайте, щоб учень сприймав усе на віру, схилився перед авторитетом учителя і книжки, давайте всі правила і висновки в готовому вигляді, повідомляйте результати чужих спостережень і відучіть від власних, пригнічуйте всі спроби до критичного ставлення – і ви підготуєте ідеального раба – підкреслював В. Вахтеров” [158, с. 53].

Інтерактивні прийоми стимулюють процес пізнання, а також умови й процедури, за допомогою яких можна досягти запланованих результатів [179, с. 126].

Інтерактивні форми посилюють інтерес до навчання, розвивають творче, продуктивне мислення, навчають культури спілкування, поліпшують міжособистісні взаємини, але, водночас, у процесі використання активних форм і методів навчання підвищуються вимоги до вчителя, який повинен виступати в ролі організатора пізнавальної діяльності студентів, а не переповідача інформації [179, с. 126–127].

Нагромаджений в Україні та за кордоном досвід переконливо свідчить, що інтерактивні методи сприяють інтенсифікації й оптимізації навчального процесу. Вони дають змогу учням: краще опановувати знання; формулювати власну думку, правильно її висловлювати, доводити свій погляд, аргументувати й дискутувати; слухати іншу людину, поважати альтернативну думку; моделювати різні соціальні ситуації, збагачувати власний соціальний досвід шляхом участі в різних життєвих ситуаціях і переживати їх; будувати конструктивні стосунки у групі, визначати своє місце в ній, уникати конфліктів, розв’язувати їх, шукати компроміси, прагнути до діалогу; аналізувати навчальну інформацію, творчо підходити до опанування навчального матеріалу; знаходити спільне розв’язання проблеми; розвивати навички проектної діяльності, самостійної роботи, виконання творчих робіт.

Крім того, використання інтерактивних методів дає можливість реалізувати ідею співробітництва тих, хто навчає, і тих, хто навчається, вчить їх конструктивної взаємодії, сприяє оздоровленню психологічного клімату на уроці, створює доброзичливу атмосферу [189, с. 13–14].

За умов інтерактивних технологій навчання стає можливим розвиток підростаючої особистості, здатної визнавати і поважати цінності іншої людини; розвиток навичок спілкування та співпраці з іншими членами групи (суспільства); взаєморозуміння та взаємоповага до кожного індивідуума; виховання якостей: толерантності, співчуття, доброзичливості та піклування, почуття солідарності й рівності; формування загальнолюдських цінностей та вироблення загальноприйнятих норм поведінки; уміння об'єднуватися з іншими членами суспільства задля розв'язання спільної проблеми; уміння зробити вільний та незалежний вибір, що ґрунтується на власних судженнях та аналізі реальної дійсності; розуміння норм і правил поведінки в суспільстві та поваги до них; знання законів, основних прав людини; особистої відповідальності та громадянського обов'язку; здатності цінувати свободу та вміння користуватися нею; усвідомлення особистої відповідальності [103].

Інтерактивне навчання одночасно вирішує декілька завдань:

- розвиває комунікативні вміння і навички, допомагає встановленню емоційних контактів між учнями;
- вирішує інформаційну задачу, оскільки забезпечує учнів необхідною інформацією, без якої неможливо реалізувати сумісну діяльність;
- розвиває загальні навчальні вміння і навички (аналіз, синтез, постановка цілей тощо), тобто забезпечує вирішення навчальних завдань;
- забезпечує виховну задачу, оскільки привчає працювати в команді, прислуховуватись до думки іншого ;
- допомагає зняти нервові навантаження, перемкнути увагу, змінити форми діяльності тощо [15, с. 39].

Автори, які досліджують інтерактивні методи навчання, єдині в думці про те, що інтерактивне навчання сприяє формуванню навичок і вмінь, створенню атмосфери співробітництва, взаємодії, викликає інтерес, привертає увагу й орієнтує на його всебічне вивчення. Використання інтерактивних методик у школах завжди пов'язувалось із підвищенням ефективності навчально-виховного процесу, оптимізацією та полегшенням роботи вчителя, а також активізацією навчальної діяльності учнів [15, с. 39].

Попри усі переваги та важливе значення інтерактивного навчання самого по собі, його ефективною реалізації можна досягти за умови якісної підготовки вчителів. Так, Л. Пироженко, О. Пометун зазначають, що інтерактивні технології навчання, як і будь-яка інша технологія, будуть мертвими, якщо реальні люди, котрі її втілюють, не розглядатимуть її як цілісну систему в єдності її компонентів і взаємозв'язків. Розроблена й описана технологія – це одне, а реалізація її на уроці – зовсім інше, оскільки вона несе відбиток особистості, ментальності, інтелекту конкретного вчителя. Тому з цілої низки найскладніших проблем, із якими стикається процес демократизації та реформування освіти, найсерйознішою є підготовка вчителів. Це зумовлене як браком інформаційно-методичних видань, так і відповідних докорінних змін у системі перепідготовки вчителів [97, с. 6].

При цьому швидкому та ефективному застосуванню інтерактивних методів усіма вчителями заважає низка труднощів: важко налагодити взаємонавчання як постійно діючий механізм; складно контролювати процес взаємонавчання; інтерактивна взаємодія потребує певної зміни всього життя класу, а також значної кількості часу для підготовки як учням, так і педагогу; деяким учителям складно розкривати себе перед школярами, висловлювати своє особисте ставлення до матеріалу; більшість учителів сьогодні недостатньо обізнані в питанні методів інтерактивного навчання [189, с. 14].

Г. Коберник, Л. Пироженко, О. Пометун зазначають, що одним зі шляхів подолання необізнаності вчителів з технологією колективної форми організації навчальної діяльності та інших інтерактивних технологій, є

використання їх у підготовці вчителів у ВНЗ, що може стати добрим тренінгом. Побувавши учасником таких технологій навчання, студент, працюючи учителем зможе сміливо сам упроваджувати їх у практику своєї роботи, він зможе також творчо наслідувати своїх наставників-викладачів [96].

Опанування вчителями інтерактивних методів навчання неможливе без безпосереднього залучення вчителів у ті чи інші форми. Можна прочитати гори літератури про активні методи навчання, але навчитися їх можна лише спробувавши їх безпосередньо, лише шляхом особистої участі у грі, мозковому штурмі чи дискусії [15, с. 39].

В інтерактивному процесі йде не навчальне заняття із заданої теми, а розгортається „саме життя”, де учасники „проживають” конкретну сплановану, структуровану, сконцентровану подію. Усе відбувається „тут і тепер”, а не розтягнуте в часі, потім усе рефлексується. При цьому кожен із застосовуваних методів виконує свою функцію. Отже, і комплексний вплив на учнів може бути не до кінця передбачуваним. Саме тому однією з основних вимог до застосування інтерактивних методів є власний досвід участі вчителя у групових інтерактивних вправах. Щоб підготувати вчителя до такого навчання, треба дати йому можливість набути такого досвіду в системі підвищення кваліфікації [189, с. 15].

Вище викладене дає підстави для таких важливих для нашого подальшого дослідження узагальнень:

- інтерактивне навчання – це різновид активного навчання, за якого здійснюється активна взаємодія всіх учнів у співнавчанні та взаємонавчанні у процесі набуття досвіду, його осмислення, рефлексії та застосування на практиці, що дає можливість кожному учневі відчувати свою інтелектуальну спроможність та стати суб’єктом навчання;

- інтерактивне навчання реалізується шляхом застосування технологій фронтальної та кооперативної роботи, ситуативне моделювання та опрацювання дискусійних питань;

- упровадження інтерактивного навчання в школах дає можливість досягти максимально позитивних результатів щодо інтелектуального й особистісного розвитку учнів;

- ефективність упровадження інтерактивного навчання може бути забезпечена лише завдяки високому рівню підготовки педагога до такого виду діяльності; при цьому педагогу слід знати як сутність інтерактивного навчання, так і види інтерактивних технологій, особливості структури уроків з використанням інтерактивних методів, методику проведення інтерактивної вправи;

- найдоцільнішим способом підготовки педагога до впровадження інтерактивного навчання буде набуття власного досвіду участі в інтерактивних вправах.

1.2 Значення інтерактивного навчання для молодших школярів

Державним стандартом початкової освіти передбачено, що протягом навчання в початковій школі учні повинні оволодіти ключовими компетентностями, які передбачають їхній особистісно-соціальний та інтелектуальний розвиток, формуються на міжпредметній основі та є інтегрованим результатом предметних і міжпредметних компетенцій [69].

В останні роки різко змінилось уявлення про молодших школярів. Тепер видається прийнятною записана у програмі початкової школи вимога формувати в них навчальну самостійність та вміння вчитися. Розроблені зміст і технології, які дають можливість здійснити розвивальне навчання. Новий зміст розрахований на взаємодію учнів з учителем, один з одним і виступає як засіб координації різних точок зору у процесі сумісного вирішення навчальних задач. Однією з важливих особливостей організації навчання в системі розвивального навчання є використання колективно-групової роботи, особливо навчальної дискусії, яка сприяє підвищенню самостійності школярів, прагненню діяти із власної ініціативи, становленню пізнавального інтересу, виробляє критичне мислення. Це ефективний засіб навчання різних форм навчального співробітництва [234, с. 37–38].

Сучасні науковці та відомі діячі в галузі початкової освіти, зокрема Т. Байбара, Н. Бібік, І. Родигіна, О. Савченко, О. Хорошковська вважають головними компетентностями, якими повинні оволодіти учні початкових класів, компетентності саморозвитку та самоосвіти. Це передбачає, передусім, навчання дитини вчитися, а саме – формування в учня загальнопізнавальних, організаційних, контрольо-оцінних компетентностей. Ці компетентності є ключовими, оскільки формують основу для оволодіння дитиною усіма навчальними предметами, які становлять у подальшому зміст середньої освіти [236].

Метою вчителя має бути така організація діяльності кожного учня на уроці, щоб він був активним діячем на кожному етапі уроку, відчував важливість і значущість своєї роботи на ньому, міг оцінити свої навчальні можливості та зіставити їх з отриманим результатом. Для досягнення цієї мети необхідна мотивація учня до роботи протягом усього уроку. Важливим є впровадження системи самооцінки кожним учнем власної діяльності протягом уроку та правильне проведення підсумкового етапу із застосуванням запитань та вправ, спрямованих на саморефлексію учня [236, с. 7].

Психологічні і педагогічні дослідження В. Давидова показали, що традиційна система освіти не забезпечувала необхідного розвитку школярів. Тому одним із основних положень сучасної концепції оновлення освіти є посилення уваги до інтелектуального, морального та фізичного розвитку дітей і підлітків. У сучасних умовах молодші школярі спроможні вирішувати складні навчальні задачі, якщо будуть виникати і розвиватися такі основні новоутворення: навчальна діяльність і її суб'єкт, абстрактно-теоретичне мислення, довільне управління поведінкою [234, с. 36].

М. Антропова, Г. Бородкіна, Л. Кузнецова, Г. Манке відстоюють думку про те, що навчання молодших школярів має ґрунтуватися на принципі збереження здоров'я дітей. Вони зазначають, що найбільшими факторами ризику для дітей, особливо шестирічних, учнів перших та інших класів є

перевищення обсягу денного та тижневого сумарного навчального навантаження, скорочення необхідного обсягу добової рухової активності, у тому числі організованої, недостатність перебування на свіжому повітрі та нічного сну. Навчання дітей з урахуванням морфофункціональних та психофізіологічних особливостей та стану їхнього здоров'я сприяє функціональному дозріванню головного мозку, наростанню довільної уваги, розумової працездатності, обсягу зорової короткочасної пам'яті, здатності до диференціювання подразників тощо [234, с. 36].

М. Бужигеєва наголошує, що особливо на початковому етапі навчання необхідно добирати зміст, форми і методи навчання у відповідності зі статевовіковими особливостями школярів [23].

Сьогодні існує чимало наукових праць у галузі вікової психології, педагогіки, де подано досить детальний опис вікових психологічних особливостей дітей молодшого шкільного віку.

Так, ґрунтовну характеристику молодших школярів наведено у працях Ш. Амонашвілі, С. Коробко, Т. Косми, Г. Костюка, Н. Лейтеса, Г. Люблінської, С. Максименка, В. Мухіної, М. Савчина, О. Скрипченка та ін. Учені відзначають, що діти цього віку, як правило, слухняні, з готовністю виконують вимоги дорослих. У них яскраво виявляється наслідуваність – важливе джерело успіхів у початковому навчанні. Молодші школярі схильні до приучування та емоційного сприймання. Особливістю їхньої розумової діяльності є те, що вони часто обмежуються сприйняттям зовнішніх ознак понять, явищ. Вони убирають, ніби губка, знання, проте не завжди усвідомлено. Такі вікові особливості, як беззастережне підкорення авторитетові вчителя, підвищена сприйнятливність, уразливість, багато в чому визначають навчальні досягнення молодших школярів.

Учителі початкових класів відзначають зрослу поінформованість молодших школярів про навколишнє життя. Багато дітей приходить до школи, уміючи читати, лічити, добре володіючи мовою. Проте часто інтелектуальний розвиток випереджає розвиток мотивації й вольових якостей дитини.

Завдяки навчанню в молодших школярів розвивається теоретичне мислення. Вони засвоюють на елементарному рівні наукові поняття, причинні зв'язки, поступово оволодівають такими розумовими операціями, як аналіз, порівняння об'єктів, узагальнення істотних ознак і відкидання неістотних та ін. Окрім того, систематичне навчання сприяє розвитку довільності психічних процесів, плануванню, самоконтролю й самооцінюванню власних дій.

Аналізуючи індивідуальні риси учнів початкової школи, О. Савченко, виокремлює різне ставлення до знань та нової інформації. Вчена зазначає, що у кожному класі є чимало дітей, які довірливо, з готовністю сприймають почуте, убирають без обдумувань усе, що каже вчитель. У них постійна робоча настанова: слухати, наслідувати, виконувати. Проте з перших днів навчання вчитель помічає дітей, які вирізняються ініціативністю, бажанням висловити власну думку. Вони хочуть усе побачити, дослідити, випробувати [212, с. 227–228].

І. Бех виокремлює такі фундаментальні новоутворення сучасної дитини молодшого шкільного віку:

- суб'єктність (за допомогою рефлексії молодший школяр стає суб'єктом навчальної діяльності, поведінки та спілкування);

- процес індивідуалізації (дитина прагне виявити себе, виокремити своє „Я”, протиставити себе іншим, висловити власну позицію стосовно інших людей, отримати від них визнання її самостійності, посівши активне місце в різноманітних соціальних стосунках, де її „Я” виступає на рівні з іншими) [10, с. 2];

- самоконтроль (узагальнена здібність встановлювати логіку (порядок) своїх дій та, за необхідності, коригувати їх) [10, с. 6].

І. Бех зазначає, що більшість молодших школярів позитивно ставляться до спільної роботи з ровесниками, бо вона викликає яскраві переживання. Вони мають елементарне уявлення про правила співпраці, можуть узгоджувати свої інтереси з бажаннями інших.

Л. Мар'яненко наголошує, що у молодших школярів цілеспрямована пізнавальна діяльність лише починає своє становлення. Як правило, у дітей добре розвинена мимовільна пізнавальна діяльність, тому вона відірвана від цілеспрямованої навчальної діяльності, у поєднанні вони ще не функціонують. На думку І. Дубровіної, пізнавальна діяльність, на відміну від навчальної, формується як мотиваційне утворення. За М. Холодною, у кожної дитини наявна або відкрита, або закрита пізнавальна позиція, тобто кожна дитина або спроможна сприймати різноманітну інформацію про навколишній світ, або надто відсторонена, скута для цього.

У процесі шкільного навчання пізнавальна активність як психологічне утворення у більшості випадків формується стихійно. Тому важливо приділяти увагу формуванню пізнавальних процесів: уяви, образно-логічного, понятійно-логічного, творчого мислення [148].

За словами С. Шустваль, у початковій школі закладаються засади змістовної, операційної та мотиваційної якостей навчання. Своєрідним епіцентром активації навчання, розвитку пізнавальної активності школярів, формування у них позитивного ставлення до результатів своєї праці є інтерес у навчанні [255]. Таку само думку поділяє Л. Ярченко [258]. За Г. Ващенком, формування пізнавального інтересу у школярів залежить від активності навчання, з падінням активності навчання занепадає процес мислення і творчої фантазії [255].

Л. Ярченко зазначає, що учні початкових класів швидко стомлюються, це викликає необхідність урізноманітнювати види діяльності та можливість зміни їх. Конкретність і образність мислення, емоційність, естетичне ставлення до навколишньої дійсності, швидка зміна настрою – ці якості притаманні всім молодшим школярам і свідчать про широкий рівень творчих здібностей вікової категорії в цілому. Брак їхнього життєвого досвіду й знань компенсується фантазією. Тому розвиток пізнавальної активності учнів потребує відповідних умов, від яких залежить його ефективність та продуктивність. Цьому найбільше сприяє впровадження елементів

інтерактивних технологій у навчально-виховний процес з єдиними підходами та вимогами до кожної дитини, наданням їй максимальних можливостей для виявлення і розкриття творчих здібностей. Інтерактивне навчання створює комфортні умови, за яких учень відчуває свою успішність, інтелектуальну досконалість, що робить продуктивним сам освітній процес. Упровадження елементів інтерактивних технологій у навчально-виховний процес має багато переваг: у роботі задіяні усі діти класу; учні вчаться працювати у групі (команді); формується доброзичливе ставлення до опонента; кожна дитина має можливість пропонувати свою думку; створюється ситуація успіху; за короткий час опановується багато нового матеріалу; формуються навички толерантного спілкування, уміння аргументувати свою точку зору, знаходити альтернативне розв'язання проблеми [258].

Інтерес до діяльності у молодших школярів тісно пов'язаний із їхніми потребами. Однією з важливих потреб дітей молодшого шкільного віку є потреба у грі [89].

М. Прокоф'єва зазначає, що молодший шкільний вік характеризується значними резервами розвитку. Зі вступом до школи починається перебудова всіх пізнавальних процесів учнів. Це пов'язане з тим, що першокласники включаються у нові для них види діяльності і системи міжособистісних відносин. Спільними характеристиками всіх пізнавальних процесів учнів повинні стати їхня продуктивність, плідність і стійкість. Для того, щоб у процесі навчання використовувати наявні у школярів резерви, необхідно вирішити двоє найважливіших завдань. Перше – якомога швидше адаптувати учнів до навчання в школі і вдома, навчити їх вчитися, не витрачаючи зайвих фізичних зусиль, бути уважними і відповідальними. Для цього, передусім, навчальна програма повинна бути складена таким чином, щоб викликати і підтримувати постійний інтерес у школярів. Друге завдання виникає у зв'язку з тим, що багато учнів приходять до школи не підготовленими до нової для них соціально-педагогічної ролі і зі значними індивідуальними відмінностями в мотивації, знаннях, уміннях і навичках. Це

робить учіння для них занадто легким, а для інших важким і тільки для третіх, які не завжди становлять більшість, відповідним їхнім здібностям. М. Безруких, Н. Дубровінська, Д. Фарбер, відзначають, що „важливою особливістю молодших школярів є великий індивідуальний діапазон темпів розвитку, який досягає на цьому віковому етапі 1–1,5 років”, що може ускладнити процес навчання [201, с. 57].

Сьогодні у психолого-педагогічній науці існує чимало розробок проблеми оптимізації навчально-виховного процесу в початковій школі.

Так, В. Волошина, досліджуючи психологічні детермінанти навчальної успішності молодших школярів, виокремлює такі з них: пізнавальні (сприймання, пам'ять, мислення) та моторико-дієві (моторна активність, увага) [38].

Н. Кудикіна, Р. Михайленко зазначають, що одним зі шляхів стимулювання навчання є створення умов для виникнення у дітей інтересу до нього. Відомо, що інтерес супроводжується емоціями позитивного забарвлення: здивування, зацікавленості, здогадки, допитливості, радості, захоплення, піднесення. Психологічні дослідження доводять, що емоції не тільки супроводжують навчально-пізнавальну діяльність, а ще й виступають своєрідним регулятором цієї діяльності. Позитивний емоційний досвід, що створюється в умовах цікавої для дитини розумової діяльності, викликає у неї потребу частіше перебувати в подібних ситуаціях. У такий спосіб, спираючись на чисельність доволі створених емоціогенних ситуацій позитивної забарвленості, педагог може викликати у дитини потребу перебувати в ситуаціях активної розумової діяльності [92].

О. Савченко, аналізуючи розвивальний потенціал початкового навчання, наголошує, що неодмінною умовою психічного розвитку є власна активність людини, тобто потреба й готовність діяти. Активність молодшого школяра виявляється в різних формах: наслідування дій дорослих, участь у численних іграх, навчання, спілкування, формування умінь і навичок,

нарешті, уже в цьому віці деякі діти виявляють творчу активність [212, с. 128].

Як відомо, активні самостійні дії дитини молодшого шкільного віку можливі лише тоді, коли вона має інтерес. Кожна дитина є дослідником від природи. Вона намагається розглядати та спостерігати все нове та цікаве. А знання, здобуті людиною самостійно, засвоюються набагато швидше і міцніше, ніж ті, які нав'язуються кимось іншим. Цінність дослідницької діяльності дитини полягає також у створенні фундаменту для поступового перетворення процесів навчання та розвитку у процеси самонавчання й саморозвитку [236, с. 6].

В. Крутій зауважує, що зміст навчального матеріалу стає джерелом активності учнів лише за умови, якщо забезпечується розуміння важливості предмета, який вивчається, для практичної діяльності, здійснюється постійне поєднання невідомого і відомого матеріалу, його зв'язок із життєвим досвідом учнів, їхніми потребами. Пізнавальна активність спостерігається в ситуаціях безпосереднього контактування з об'єктами навколишнього світу, виконання практичних дій з предметами, використання життєвого досвіду дітей. Найважливішими показниками ефективності методики активізації навчальної діяльності є швидкість включення дитини у навчальну діяльність, ступінь стійкості інтересу до неї і наполегливість у досягненні результату роботи [131, с. 15].

О. Ридзе наголошує на тому, що навчальні досягнення школярів, рівень їхнього розвитку залежать від тих організаційних форм, які застосовує вчитель. У ході типового уроку, наприклад, неможливо достатньою мірою розвинути в учнів здатність усвідомлено приймати навчальне завдання чи здійснювати самоконтроль і самооцінку. Це відбувається тому, що у структурі типового уроку такі завдання не передбачаються: учитель не приділяє спеціальної уваги прийняттю учнями навчального завдання, а функція контролю й оцінки за традиційного навчання ніколи не входила в обов'язки школяра [209, с. 15].

О. Ридзе виокремлює такі групи труднощів молодших школярів на шляху досягнення планованих результатів навчання та шляхи подолання їх:

1) нездатність учня прийняти й утримувати навчальне завдання (що може бути зумовлене звичкою виконувати завдання, яке має одну правильну відповідь; приступаючи до розв'язування, учні часто підміняють запропоноване навчальне завдання іншим, простішим, що має єдине вирішення; труднощі утримування завдання під час його вирішення: учень не знає, скільки рішень існує та ін.). Щоб уникнути таких труднощів учитель може: а) перевіряти, чи всі учні зрозуміли завдання правильно („Розкажи, як ти зрозумів завдання?“); б) у процесі роботи над вирішенням періодично задавати учням запитання: „Що ти зараз робиш?“, „На яке запитання ти отримаєш відповідь цією дією?“, „Чи можна сказати, що задача уже вирішена?“, „Чи можна вирішити цю задачу інакше?“; в) вчити дітей утримувати багатокрокові навчальні завдання – вчити планувати хід вирішення багатокрокової задачі за допомогою запитань: „За яких послідовних дій буде досягнуто власне вирішення задачі?“, „Чи є інші рішення?“, „Які з них найбільш раціональні?“, „Чи можна записати вирішення по-іншому?“;

2) невміння відтворити чи побудувати алгоритм дій для виконання завдання (причиною таких труднощів можуть бути: учні пропускають, замінюють, переставляють окремі навчальні операції, що входять до навчальної дії, яку учень виконує самостійно; учні не готові працювати з алгоритмом як окремим навчальним завданням; учні не вміють уявити собі (спрогнозувати, передбачити), що має вийти в результаті, і розробити конкретний план вирішення, що призводить до відповіді на запитання завдання).

Для подолання таких труднощів учителяві допоможе: а) врахування психологічних особливостей дітей: закріплення та подальше використання алгоритму має здійснюватись з використанням зорових чи логічних опор,

тобто з урахуванням пріоритету наочно-образного мислення, актуального для молодшого шкільного віку; це буде сприяти правильному використанню алгоритму і у випадках його використання в умі; б) спеціально навчати дітей працювати з інструкціями, планами, алгоритмами шляхом аналізу, зіставлення, упорядкування етапів, вибору найбільш раціональних і т. ін.; в) навчання учнів самостійного (тобто без постійного контролю з боку) використання наданого чи обраного з декількох алгоритмів дії;

3) невміння застосовувати теоретичні знання (правила, терміни, поняття). У початковій школі засвоєння учнем теоретичних знань має проявлятися шляхом застосування, а не відтворення (завчені правила, алгоритми, закони і т. ін.) [209].

За словами О. Ридзе, процес навчання, орієнтований на розвиток здатності діяти відповідно до плану чи алгоритму є більш енергозатратним для вчителя й учня, але значно ефективнішим з погляду формування у школяра уміння вчитися. Саме ці процеси сприяють формуванню навчально-пізнавальної діяльності молодшого школяра [209, с. 23].

О. Землянська обґрунтовує розвивальний потенціал навчальних проектів для учнів початкових класів. В основі будь-якого проекту лежить ідея розвитку суб'єктності дитини при забезпеченні максимальної самостійності її продуктивної діяльності [83].

Загалом, як зазначає Л. Коваль, нове законодавче забезпечення української шкільної освіти XXI століття створило сприятливі умови для набуття якісних знань, виникнення й утворення варіативного початкового навчання [104].

Більшість науково-практичних напрацювань щодо оптимізації навчально-виховного процесу в початковій школі так чи інакше стосуються впровадження інтерактивних методів роботи з учнями.

Зокрема, Н. Потапова, досліджуючи індивідуальні і групові форми навчальної діяльності в інтелектуальному розвитку молодших школярів, доводить, що основними підходами, дотримання яких забезпечує оптимальне

поєднання групових та індивідуальних форм навчальної діяльності з метою інтелектуального розвитку молодших школярів, є:

- особистісно орієнтований (реалізуючись через вибір завдань, сприяє підвищенню ефективності інтелектуального розвитку кожного учня;
- суб'єктний, сутність якого полягає у створенні для кожного школяра ситуації суб'єктної позиції, коли він має самостійно висувати цілі, здійснювати вибір способів діяльності, аналізувати й оцінювати її процес і результати;
- інтерактивний, завдяки якому вчитель та учні перебувають у позиції рівноправного партнерства протягом усього процесу навчальної діяльності: проектування, підготовки, реалізації й оцінювання [197].

В. Фролова одним із найважливіших напрямів удосконалення навчання учнів початкових класів називає впровадження інтерактивних технологій навчання. Досвід автора у застосуванні таких технологій свідчить, що такі заняття для дітей цікаві, продуктивні, позбавляють закомплексованості учнів з різним рівнем навчальних досягнень. Вони сприяють розвитку творчих здібностей дитини, пізнавальних інтересів. Ефективність уроку підвищується, а в класі створюється атмосфера співпраці, порозуміння і доброзичливості, з'являється можливість проявляти творчість. Окрім того, такі технології дають можливість досягти того, щоб на кінець уроку учень радів від власних успіхів і відчув інтелектуальну спроможність. В. Фролова зазначає, що у ході інтерактивного уроку учні активно змагаються, спілкуються між собою, намагаються довести свою думку, водночас погоджуються із думками товаришів або коригують їх. Таким чином, вони вчаться працювати у групі, формується дитячий колектив, розвиваються комунікативно-мовленнєві здібності учнів [237].

За В. Фроловою, у ході інтерактивних технологій ситуативного моделювання проявляється розвиток творчої уяви, учні вільно висловлюють свої думки, можуть створити проблемну ситуацію і самі шукають шляхи її розв'язання. Технології опрацювання дискусійних питань сприяють

навчанню школярів виробляти й формулювати аргументи, висловлювати думки у стислій формі, переконувати інших [237, с. 14].

Досвід В. Фролової також показує, що після використання інтерактивних технологій учні запам'ятовують і розуміють матеріал значно краще, оскільки самі крок за кроком знаходять відповіді на запитання вчителя. Загалом, такі технології надають можливості для організації ділової співпраці з метою розв'язання поставленої навчальної проблеми, для створення навчального середовища, у якому теорія і практика засвоювалися б водночас. А це надає змогу учням формувати характер, розвивати світогляд, логічне і критичне мислення, зв'язне мовлення, виявляти й реалізувати індивідуальні можливості. Навчально-виховний процес відбувається у такій атмосфері, що учні шукають зв'язок між новими та вже здобутими знаннями, мають змогу робити „відкриття”, формують свої власні ідеї та думки за допомогою різноманітних засобів, навчаються співробітництва [237, с. 16–17].

Як зазначає В. Фролова, застосування інтерактивних технологій під час виховних заходів сприяє розвитку незалежного мислення, дають можливість реалізувати природні потреби дітей в активній діяльності та самоствердженні. Їм подобається перебувати у нових соціальних амплуа, займати ролі, що відрізняються від ролі учня. Вони мають змогу задовольнити особисті потреби у самоперевірці та самооцінюванні. Проведення рефлексії на завершальному етапі виховних заходів сприяє розвитку в учнів уже на кінець 1-го класу вміння аналізувати власні дії і вчинки, порівнювати їх із суспільно значущими цінностями, а також діями та вчинками інших людей [237, с. 17].

За В. Фроловою, застосування інтерактивних технологій у роботі з батьками дає їм можливість краще пізнати свою дитину, розв'язати певні проблеми, побачити проблему очима дитини, повернутися у світ дитинства [237, с. 18].

Л. Ярченко обґрунтовує значення інтерактивних технологій для розвитку пізнавальної активності молодших школярів, для створення атмосфери доброзичливості й порозуміння, позбавлення дитини почуття страху, можливості зробити її розкутою, запевнити у своїх силах, налаштувати на успіх, виявити здібності до творчості. Систематичне застосування інтерактивних технологій дає змогу вчителю підвищувати навчальну мотивацію, рівень самоорганізації та сформованості самоосвітньої компетентності, розвивати критичне та логічне мислення, творчі здібності, навички проектної діяльності [258].

В. Бондаренко зазначає, що сучасна освіта розрахована на самостійний перехід її суб'єктів від стратегії споглядання до стратегії самоперетворення (самонавчання, самовиховання, саморозвитку), перебудови суб'єктивного досвіду. Для реалізації такого переходу, на думку автора, необхідно підвищити рівень якості освітнього середовища, яке б сприяло формуванню соціально-комунікативної активності молодшого школяра. Це зумовлює необхідність упровадження в навчальний процес інтерактивних технологій та технологій критичного мислення [19].

О. Старинська зазначає, що операційна підготовка молодшого школяра до навчання неможлива без цілеспрямованого формування умінь і навичок ініціативної діяльності. У молодшому шкільному віці перед дитиною постає навчальне завдання, що вимагає пошуку нового, відсутнього в її поведінковому репертуарі способу дії. А дитина, яка тільки-но прийшла до школи, перебуває на вершині довіри, наслідування і в найвищому ступені готова відтворювати будь-які дії, слова, думки вчителя (у межах свого розуміння). Авторка доводить, що впровадження інтерактивного навчання сприяє формуванню у молодших школярів інтелектуальної ініціативи, ініціативного стилю навчальної та пізнавальної діяльності загалом [227, с. 39].

За В. Волкановою, інтерактивне навчання – це не автоматичне вкладання навчального матеріалу в голову учня. Такий процес потребує

напруженої розумової роботи дитини, її власної активної участі в ньому. Пояснення й демонстрація, самі по собі, ніколи не дадуть справжніх, стійких знань. Цього можна досягти тільки за допомогою активного та інтерактивного навчання на уроках. Упроваджуючи інтерактивні технології в навчально-виховну роботу, необхідно враховувати вікові особливості школярів. У молодшому шкільному віці такі новоутворення, як рефлексія, самоконтроль та внутрішній план дій роблять можливим формування потреби в учнів у самопізнанні, самостійності. Використання інтерактивних технологій сприяє розвитку пізнавальної активності учнів, інтересу до свого внутрішнього світу, спонукає до пошуку способів самоствердження, формує позицію суб'єкта щодо власного життя [179, с. 112].

Т. Бойко обґрунтовує думку про те, що інтерактивні технології є засобом розвитку творчої активності молодших школярів, вони дають учням можливість навчатися бути демократичними, спілкуватися з іншими, критично мислити, приймати продумані рішення [15].

М. Горват доводить, що інтерактивне педагогічне спілкування сприяє вихованню у молодших школярів толерантності [50].

Г. Коберник зазначає, що одним із ефективних засобів формування основ життєвої компетентності молодшого школяра є створення умов для інтеракції учнів не тільки в позаурочний час, а й у процесі засвоєння навчального матеріалу на уроках. За її словами, у початковій школі, у процесі інтерактивного навчання, учителю треба враховувати вікові особливості учнів. Тому не всі інтерактивні вправи можна використовувати з дітьми даного віку. Найбільш доцільними є такі: „робота в парах”, „два – чотири – всі разом”, „карусель”, „мікрофон”, „робота в малих групах”, „акваріум”, „незакінчені речення”, „мозковий штурм”, „ажурна пилка”, „аналіз ситуації”, „вирішення проблем”, „рольові ігри”. У процесі застосування інтерактивних технологій навчання молодші школярі вчаться адекватно й доречно користуватися мовою у конкретних ситуаціях, володіти собою, мистецтвом переживань, керувати психічним станом, тілом, голосом, мімікою, настроєм,

думками, почуттями, знімати м'язові затиски. У них відбувається розвиток умінь розв'язувати моральні задачі. Інтерактивні технології навчання є ареною для самоствердження молодших школярів. Вони сприяють формуванню у підростаючої особистості соціально-когнітивного компонента життєвої компетентності. За умов такого навчання учні отримують основи знань про норми взаємодії в суспільстві, розвиток уміння будувати нові взаємини; виховується миролюбність, гуманність, альтруїзм, відбувається ознайомлення із власним „Я”, визначення у собі позитивних та негативних рис. В учнів молодшого шкільного віку формується фундамент громадянської позиції, політичного мислення; готовність до використання знань як інструмента розв'язання життєвих проблем; аналізу нестандартних ситуацій. Педагог під час інтеракції учнів своїми діями формує і підтримує у них самоповагу, яка відображає те, наскільки вони приймають себе такими, якими вони є. Задоволеність собою в цілому, тобто достатньо висока самоповага – це результат високої самооцінки тих своїх якостей, які людина вважає найважливішими. Люди з високою самоповагою більш самостійні і менш навіювані. Позитивно ставлячись до себе, вони, як правило, добре ставляться і до інших. У результаті застосування інтерактивних технологій розвиваються й ускладнюються психічні процеси – сприймання, пам'ять, увага, уява та ін.; забезпечується формування таких інтелектуальних умінь, як аналізувати, порівнювати, виділяти головне, а на основі цього – критично мислити та приймати відповідальні рішення. Перебуваючи постійно у стані змін міжособистісних зв'язків, кожен молодший школяр своєрідно переживає когнітивну ситуацію, а водночас – психологічну й соціальну. Вони вчаться співпрацювати та досягати спільних цілей. Виконуючи спільне завдання, молодший школяр усвідомлює свою важливість у колективі, проявляє свою ініціативу, самостійність, лідерські якості, уміння працювати в колективі, беручи до уваги інтереси інших. За правильної організації учні у процесі інтерактивних технологій навчання отримують практичні навички повсякденного громадянського досвіду: партнерства та взаєморозуміння,

лідерства та поваги до інших, ініціативності у прийнятті рішень, висловлюванні думок, практики відповідальності та реалізації індивідуальних і колективних завдань. За умов інтерактивного навчання учень вчиться робити свідомий вибір серед широкого спектра альтернатив і брати на себе відповідальність приймати самостійні рішення [103].

С. Крамаренко обґрунтовує вагоме значення інтерактивних технік навчання як засобу розвитку творчого потенціалу учнів [128].

За даними О. Савченко, у початкових класах значний розвивальний ефект дає застосування на уроці групових форм навчальної роботи, коли діти виконують якесь завдання у парі або по троє-четверо. Це виховує вміння співпрацювати в колективі, організовувати на співпрацю. Діти на уроці у процесі виконання групових завдань прагнуть спілкуватися, тож треба не гальмувати цю природну схильність, а використати її для взаємного навчання. Тим більше, що в дитячому садку малюки дуже часто працювали у малих групах. Спостерігаючи за учнями під час виконання групових завдань, учитель відкриває для себе чимало нового у їхній поведінці, здібностях до навчання. Коли учні змагаються за найвищі оцінки, вони, по суті, працюють один проти одного, адже особистий успіх протиставляється невдачам інших. В умовах індивідуальної роботи діти прагнуть досягти своїх власних цілей, тому успіхи й невдачі однокласників їх не хвилюють. У груповій роботі є позитивна взаємозалежність, бо наявна спільна мета й один результат, тобто діти навчаються разом [212, с. 295].

Н. Руденко зазначає, що інтерактивні технології навчання на уроках математики в початковій школі сприяють ефективному розвитку в кожного учня математичних здібностей, системи загальнолюдських цінностей та загальноприйнятих норм поведінки як на уроках математики, так і в житті; розвитку здатності цінувати знання та вміння користуватися ними; усвідомленню особистої відповідальності та вмінню об'єднуватися з іншими членами колективу задля розв'язання спільної проблеми, розвитку здатності визнавати і поважати цінності іншої людини, формуванню навичок

спілкування та співпраці з іншими членами групи, взаєморозуміння та взаємоповаги до кожного індивідуума, вихованню вміння робити вільний та незалежний вибір, що ґрунтується на власних судженнях та аналізі дійсності, розумінні норм і правил поведінки [207].

Таким чином, упровадження інтерактивного навчання в початковій школі є має важливе значення для інтелектуального й особистісного розвитку молодших школярів. Зокрема воно сприяє:

- реалізації потреби в активній діяльності та самоствердженні;
- підвищенню рівня розуміння та запам'ятовування матеріалу;
- виникненню відчуття власної інтелектуальної спроможності;
- розвитку логічного й критичного мислення, зв'язного мовлення, покращенню розвитку уваги, уяви, пам'яті;
- виникненню та підтриманню пізнавальних інтересів;
- підвищенню навчальної мотивації;
- розвитку творчих здібностей та творчого потенціалу;
- розвитку світогляду;
- формуванню важливих позитивних рис характеру та якостей особистості: комунікативності, ініціативності, демократичності, самостійності, рішучості, толерантності, самоконтролю, самоповаги, уміння працювати в колективі, життєвої компетентності, відповідальності, рефлексії;
- прояву індивідуальності.

1.3 Особливості впровадження інтерактивного навчання у початковій школі

Сучасні педагоги, психологи єдині в думці про те, що впровадження будь-якої нової навчальної технології, методу чи прийому має враховувати вікові особливості учнів. Тому не викликає сумніву й те, що застосування інтерактивного навчання в початковій школі має свою специфіку. Для її виявлення проаналізуємо досвід педагогів-практиків щодо впровадження інтерактивної технології у роботі з молодшими школярами.

О. Грицюк мету інтерактивного навчання визначає як створення комфортних умов навчання, за яких учень відчуває свою успішність, свою інтелектуальну досконалість, що робить продуктивним сам навчальний процес. Призначення інтерактивного навчання полягає у передачі знань та усвідомленні цінності інших людей. Його завдання – розв’язання навчальних поведінкових завдань, надання підтримки членам групи [64].

За Л. Пирожено, О. Пометун, інтерактивні технології потребують певної зміни всього життя класу, а також значної кількості часу для підготовки як учнів, так і педагога. Використовувати їх треба поступово, до них треба звикнути. Використання інтерактивних технологій – не самоціль. Це лише спосіб створення атмосфери у класі, яка найкращим чином сприяє співпраці, порозумінню та доброзичливості, дає змогу по-справжньому реалізувати особистісно зорієнтоване навчання [97, с. 11].

О. Савченко зауважує: „інтерактивні методи не є самоціллю дидактичних інновацій. Вони мають органічно вплітатися у канву уроку, поєднуючись зі словом учителя, практичними методами, творчими завданнями. Їхня основна функція – навчити кожну дитину активно та вільно мислити на уроці, набувати індивідуального досвіду толерантної співпраці” [212, с. 297].

Описуючи свій досвід застосування інтерактивних технологій навчання в початковій школі, В. Фролова зауважує, що для забезпечення ефективності інтерактивних технологій, для того, щоб діти змогли опанувати матеріал, учителям слід старанно планувати свою роботу. Для цього доцільно дати підготовчі завдання учням – прочитати, виконати додаткові вправи, самостійно опрацювати певний матеріал. Необхідно також ретельно опрацювати матеріал до уроку, продумати методи, форми навчання на уроці, планувати, щоб перехід від одного етапу уроку до іншого був логічним, дібрати найбільш вдалі інтерактивні вправи. Автор зазначає, що буде недоцільним, починаючи із 1-го класу, завантажувати дітей інтерактивним навчанням і застосовувати одразу всі технології. Це нереально й

неефективно. На власному досвіді вона переконалася, що в такому випадку важко досягти успіху в навчанні, а самі технології будуть безрезультатними. Тому таку роботу слід розпочинати з елементів інтерактивного навчання, потім – із простих технологій: вправи „Мікрофон”, „Незакінчене речення”, робота в парах, малих групах, розігрування ситуацій за ролями, поступово переходячи до складніших. І тільки після того, як діти добре опанують одну технологію, варто ознайомлювати з іншою. У початкових класах деякі види і форми інтерактивного навчання потрібно застосовувати залежно від сформованості певних умінь і навичок. Наприклад, у 1–2-х класах недоцільним буде створення дискусійних груп. У дітей цього віку ще недостатньо розвинена мовленнєва діяльність, малий словниковий запас, бракує певних знань для ухвалення певних рішень. Їх варто навчати окремих елементів цих технологій [237, с. 9–10].

За В. Фроловою, на уроках доцільно використовувати одну-дві інтерактивні вправи. При цьому обов’язково дотримуватись структури інтерактивного уроку: 1) організація класу, 2) мотивація навчальної діяльності, 3) повідомлення, презентація теми та очікуваних результатів, 4) надання необхідної інформації, 5) центральна частина уроку – інтерактивна вправа, 6) підбиття підсумків (рефлексія), оцінювання результатів уроку, 7) домашнє завдання. Під час проведення інтерактивної вправи варто дотримуватись такої послідовності: інструктування, об’єднання у групи та розподіл ролей, виконання завдання: самостійна робота і співпраця, презентація результатів, рефлексія результатів [237].

При цьому В. Фролова наголошує також на важливості диференціації як важливого компонента інтерактивного навчання (диференційованими може бути міра допомоги різним групам, рівень складності завдань).

Н. Руденко, описуючи необхідні та достатні умови застосування інтерактивних технологій на уроках математики в початковій школі, виокремлює такі з них: мотивація самого вчителя (організованість вчителя, його підготовленість до уроку, вимогливість до себе, доброзичливість,

уміння створити атмосферу співпраці, використання системи прийомів, що дають можливість організовувати свою діяльність і діяльність учнів на сприйняття пізнавальних мотивів), когнітивність (знання математики та методики викладання математики у відповідному класі, знання змісту інтерактивних технологій навчання), операційність (знання організаційної сторони застосування інтерактивних технологій навчання), рефлексія як необхідний інструмент мислення протягом усього заняття [207].

І. Піц зазначає, що задля полегшення звикання молодших школярів до інтерактивних технологій на початковому етапі упровадження їх варто використовувати найпростіші з методів: роботу в парах, роботу в малих групах, „мозковий штурм” та ін. Робота в парі сприяє розвитку навичок спілкування, формуванню вмінь висловлюватися, переконувати та дискутувати. Працюючи в парах, учні не можуть ухилитися від виконання завдання, швидко вирішують ті проблеми, які за інших умов потребують більших затрат часу. Робота в малих групах сприяє активному, ґрунтовному аналізу й обговоренню нового матеріалу з метою його осмислення, засвоєння та закріплення, повторення вивченого та систематизації знань. Такий вид роботи забезпечує відчуття кожної дитини рівноправним партнером у спілкуванні, унаслідок чого зростає впевненість дитини в собі та своїх силах [224].

За словами І. Піц, починаючи роботу з малими групами, необхідно: об'єднати учнів у невеликі групи (4 – 6 осіб); ознайомити їх із ролями та обов'язками (спікер, секретар, посередник, доповідач); дати кожній групі конкретне завдання і пояснити інструкцію щодо організації роботи; виділити час на виконання групової роботи та в її процесі надавати необхідну допомогу; запропонувати кожній групі представити результати роботи та прокоментувати їх. Пізніше, коли діти будуть краще ознайомлені з інтерактивними технологіями, можна застосовувати й інші, складніші, методи навчання, одним із яких є „Асоціативний куш”. Метод „Мікрофон” дає змогу кожному висловити свою думку чи позицію, швидко відповідаючи

на запитання. Наприклад, під час складання характеристики будь-якого героя (на етапі аналізу літературного твору) діти, передаючи один одному „мікрофон”, називають основні риси його характеру, даючи їхню коротку характеристику. Також на цьому етапі доцільно використовувати „Прес”-метод, особливо тоді, коли поведінка героїв та їхні моральні якості можуть трактуватися двояко, оскільки цей метод передбачає зайняття визначеної позиції з обговорюваної проблеми. Цей метод допомагає учням пояснити свої думки та сформулювати їх у виразній стислій формі, дотримуючись такої послідовності: обрання позиції („Я вважаю, що...”), її обґрунтування („... тому, що...”), приклад („наприклад, ...”), висновки („... тому...”). Етапи можна адаптувати, пропонуючи учням наводити декілька варіантів своїх думок або прикладів. Проте розпочинати вправу варто лише тоді, коли формулу відповіді зрозуміють усі учні. За допомогою цього методу молодші школярі вчаться робити висновки, мотивувати їх, прислухатися до думок інших, вести дискусію [184].

Для ефективного застосування інтерактивних технологій, зокрема, щоб охопити весь необхідний обсяг матеріалу і глибоко його опрацювати, учитель повинен старанно планувати свою роботу, відібрати для уроку такі інтерактивні вправи, які дали б учням „ключ” до освоєння теми; на одному уроці варто використовувати одну (максимум дві) таку вправу; проводити спокійне, глибоке обговорення за підсумками інтерактивної вправи та ін. [184].

Важливо, щоб учитель, використовуючи у своїй педагогічній діяльності інтерактивні технології навчання, пам’ятав, що оцінювання навчальних досягнень учнів за таких умов відбувається у формі схвалювання будь-яких, навіть найменших успіхів та зусиль учнів, усі коментарі щодо своїх дій мають розпочинатися з позитивних зауважень. Лише тоді буде створено необхідні умови для забезпечення ефективності нових технологій: вільне спілкування на уроці, висловлювання власної думки, повага до думки інших [184].

О. Комар зазначає, що інтерактивний урок у початковій школі за своєю структурою відрізняється від уроку за усталеною структурою. Але за аналогією його умовно можна поділити на три частини, або три модулі: вступна частина, основна частина, підсумкова частина [115]. Характеризуючи інтерактивне навчання в сучасній початковій школі, автор зауважує, що застосування інтерактивної технології повинно бути достатнім, і ні в якому разі не можна перенасичувати урок цими технологіями, щоб не перетворювати його на вікторину або суцільні дебати [117, с. 203].

Н. Коломієць визначає такі дидактичні засади застосування інтерактивних методів навчання молодших школярів: цілі навчання, принципи та умови навчання, зміст навчання, оптимальні методи і форми, взаємозалежна навчальна діяльність учителя й учнів на уроці, удосконалена комунікація [110, с. 25].

О. Савченко зауважує, що для забезпечення успішності процесу групової роботи треба дотримуватися таких дидактичних умов:

1) учні мають бути мотивовані на взаємне навчання: приймати мету роботи, слухати й розуміти один одного, бути відповідальними, розуміти свою роль у групі;

2) учитель створює взаємозалежність членів групи: одна мета, досягти якої можна лише спільними зусиллями, єдиний навчальний ресурс, одне заохочення; комплектує групи з учнів, які мають різні навчальні можливості, із хлопчиків і дівчаток; передбачає зміну ролей для учнів, щоб у груповій роботі на різних уроках діти могли виконувати різні ролі; визначає місце й тривалість групової роботи на уроці.

Групову роботу можна застосовувати на уроці два-три рази, залежно від його мети й змісту. У такому разі вчитель каже: „Зараз групи розсипаємо”, „Тепер групи збираємо”.

Кількість дітей у групі залежить від їхньої готовності до виконання роботи. У 1–2 класах це, як правило, робота вдвох, інколи втрох, у 3–4 класах успішно співпрацюють „трійки”, „четвірки”, іноді можна об’єднувати п’ять

учнів. Добре, коли групова робота проводиться у змінному складі, тоді діти швидше набувають досвіду співпраці й відповідальності. У початкових класах можна організувати групи для короткої дискусії з питань, на які існують різні відповіді. Наприклад, на уроках літературного читання (уроки-роздуми), природознавства (проблемне питання). Робота у групах здійснюється в чітко визначений час, має обов'язково закінчуватися чітким висновком (результатом), який один із її учасників презентує як спільний, узгоджений результат.

Якщо дозволяє площа класу, для групової роботи доцільно змінювати розташування класних меблів, створюючи спеціальні зони (кола), щоб діти сиділи поруч і бачили обличчя всіх учасників. У таких групах має бути лідер (керівник), який повідомляє завдання, пропонує по черзі висловлюватися, підбиває підсумок роботи: секретар, який виконує певні записи; посередник, який стежить за тривалістю роботи; доповідач, який має чітко сказати про здобутий результат. Відповідь має містити слова: „Ми вважаємо, що...”, „Це ми зробили так...”, „Ми пропонуємо...”, „Ми отримали такий результат...”, „Робота нам сподобалась тим, що...”. Учитель не усувається від роботи груп, а обходить їх, заохочує, у разі потреби надає допомогу.

Після оголошення результатів роботи у групах, якщо цього вимагає подальше узгодження одержаного матеріалу, може бути організована мікрогрупова взаємодія „Діалог – полілог” (учням можна не повідомляти цієї назви). Упродовж цієї частини міжгрупового спілкування доцільно, щоб учитель щось занотовував на дошці як опору для подальшого висновку учнів.

Приклади парних і групових завдань із різних уроків О. Савченко подає так.

У 1 класі на уроках навчання грамоти вчитель дає на парту один конверт. У ньому кілька літер, із яких можна скласти троє слів; треба в парах розібрати, що це за слова. Великі можливості для групової роботи є на уроках образотворчого мистецтва й трудового навчання, де 3–4 учні можуть виконувати спільне завдання на одну тему, яке потім можна об'єднати на

одному великому аркуші, дошці, в альбомі тощо. На уроках читання дітям у групі цікаво підготувати інсценізацію уривка тексту, сформулювати свої запитання до тексту, придумати його продовження, підібрати прислів'я для узагальнення теми тощо.

У процесі оцінювання результатів групової роботи поряд із навчальними досягненнями учнів учителіві потрібно оцінювати й соціальні досягнення (уміння співпрацювати, допомога слабшим учням, внесок у спільну справу). Важливо, щоб учні спочатку висловили своє ставлення до здобутого результату, поміркували, що їм треба враховувати надалі.

У процесі застосування групової роботи важливо створювати ситуації успіху для всіх груп, продумувати стратегії для заохочення дітей (без балів). Це можуть бути усні вислови („Мені подобається, як ти про це сказав...”, „ми радіємо, що вам вдалося так цікаво це зробити...”, „Я пишаюся своїм учнем...”, „Дякую, що ти спробував розв'язати складніше завдання...”, „Саме це я хотіла почути...” тощо), заохочувальний погляд, дотик, вчасна допомога і т. ін. [212].

Л. Колесник, описуючи інтерактивні методи навчання на уроках літературного читання, зазначає, що необхідно перетворити кожен урок на урок спілкування, мислення, де істина постає як суперечка про істину, як діалог. На початкових етапах навчання учнів у роботі малих груп особливо ефективною є технологія роботи в парах. Її можна використовувати для досягнення будь-якої дидактичної мети: засвоєння, закріплення, перевірка знань. За умов парної роботи усі учні в класі отримують можливість говорити, висловлюватись. Робота в парах дає можливість дітям подумати, обмінятись ідеями з партнером і потім озвучити їх перед класом. Ця форма роботи сприяє розвитку навичок спілкування, умінню висловлюватись, переконувати, вести діалог, дискусію. Така співпраця не дає можливості ухилитись від виконання завдання [108].

Науковці та вчителі початкових класів радять застосовувати такі методи інтерактивного навчання в роботі з молодшими школярами: ігрові

методи, проектна діяльність, навчання у малих групах (парах і трійках) змінного складу, групова робота (кооперативна форма навчання), „Мозковий штурм”, „Акваріум”, „Мікрофон”, „Незакінчені речення”, „Асоціативний куш”, „Тематична павутинка”, „Карусель”, „Навчаючись учу”, Імітаційні ігри, метод „Прес”, „Займи позицію”, „Зміни позицію”, „Дискусія”, „Безперервна школа думок”, „Ажурна пилка”, „Рольова гра”, „Дидактична гра”, „Шість мислячих капелюхів де Боно”, „Коло ідей”, „Дерево рішень”, „Займи позицію”, ток-шоу, „Позначка”, „Кубування”, „Сенкан” та ін. (за О. Савченко, В. Фроловою, Л. Ярченко, І. Шевчук, Л. Котельниковою, О. Малєєвою, І. Коротун, Н. Кошовою, І. Дячук та ін.) [212; 237; 262; 249; 143; 122; 127; 75 та ін.].

При цьому, за словами О. Я. Савченко, застосування в початкових класах таких інтерактивних методів, як „Дебати”, „Суди”, „Дерево рішень” та інших, є недоцільним через великі витрати часу на уроці, значну підготовчу роботу й недостатній рівень пізнавальних можливостей дітей молодшого шкільного віку [212].

Охарактеризуємо детальніше декілька інтерактивних методів, рекомендованих до застосування в початковій школі.

„Мозковий штурм” – форма роботи, яка спонукає всіх учнів вільно висловити будь-яку пропозицію щодо вирішення певної проблеми. Її треба записати на дошці, вона має бути сформульована коротко й зрозумілою дітям. Усі висловлені під час обговорення ідеї мають братися до уваги, а потім аналізуватися. Треба вчити учнів толерантно вислуховувати один одного, спільно приходити до узгодженого рішення.

„Акваріум” – це робота учнів у групі, яка розміщена окремо, найкраще в центрі класу. Вона наче ізольована в „акваріумі” й зосереджено обговорює своє завдання, а потім „випливає на поверхню” і повідомляє своє рішення. Після неї ці місця займає інша група. У такій групі має бути лідер, який повідомляє завдання, стежить за часом, секретар, що робить відповідні записи; результати коротко повідомляє доповідач.

„Мікрофон” – це різновид загальногрупового (або колективного) обговорення питання (проблеми, задачі), коли кожен учасник висловлює свою думку, тримаючи в руках уявний „мікрофон”. Ним може бути будь-який предмет, який віддалено нагадує мікрофон (олівець, красива паличка тощо). Цей уявний „мікрофон” передається по черзі кожному учасникові групи. Вимога до учнів – говорити коротко, чітко, по суті, не обов’язково повними реченнями (прийом „Незакінчені речення”), не перебивати один одного, не повторювати сказане [212, с. 295–297].

„Шість мислячих капелюхів де Боно” – це метод, який дає можливість розглянути певну тему з різних точок зору, виявити переваги та недоліки, висунути альтернативний погляд, сприяє розвитку мислення та вміння вести дискусію, спонукає учнів до пошуку додаткової інформації, розширює світогляд. Має форму групової діяльності, що відбувається в теплому неофіційному спілкуванні. Мовчазні діти стають активними учасниками навчального процесу, хоча не брали участі у роботі цілого класу. Цінним є те, що кожен учень має можливість вибрати різні ролі: експертів, які аналізують проблему; учасників, які шукають варіанти розв’язання проблеми; мислителів, які аналізують зв’язки між явищами; співрозмовників, котрі вміють слухати, домовлятися; партнерів, які вчаться співпрацювати та ін.. Цей метод можна широко застосовувати на уроках літературного читання, природознавства, громадянського виховання, довкілля [143].

Метод „мислячих капелюхів” розроблений Едвардом де Боно. У роботі за цим методом використовують шість кольорових капелюхів, кожен із яких має окремі психологічні характеристики:

- білий – це робота зі збору інформації – за словниками, картами, таблицями, схемами, документами;
- червоний – це формування свого ставлення до подій та їх учасників;
- жовтий – це виявлення позитивних сторін явища, переваг та досягнень;
- чорний – це вказівка на негативні сторони, безпеку, помилки;

- зелений – це нові пропозиції, ідеї, можливі альтернативи;
- синій – контроль над розумовим процесом, підбиття підсумків, висловлення спостережень та коментарів [143].

О. Малєєва зауважує, що такий метод вимагає більш серйозного і свідомого ставлення учнів до навчання; уміння користуватися першоджерелами, робити аналіз та підбивати підсумки, тому його можна використовувати, починаючи з 4-го класу. На її думку, зазначений метод можна використовувати на уроках математики під час вивчення тем „Одиниці вимірювання довжини”, „Одиниці вимірювання маси”, „Одиниці вимірювання часу”. За словами О. Малєєвої, якщо такий метод використовують на уроках літературного читання, громадянського виховання, коли потрібно обговорити певну ситуацію, то час на підготовку відводять 10–15 хвилин, а потім кожна група зачитує своє завдання і дає відповіді. Роботу будують так, що кожна група доповнює інформацію груп, дискутує, знаходить компроміс. Проводячи таку роботу на уроках математики під час вивчення теми „Величини”, необхідно провести попередню підготовку (за 2–3 дні до вивчення теми), що зумовлене необхідністю використання додаткової літератури (енциклопедії, довідники, періодичні видання тощо) [143].

Як види роботи в парах педагоги виокремлюють:

- гру „Незнайко” (один учень читає, інший виправляє помилки);
- „Інтерв'ю” (узяти інтерв'ю і визначити ставлення партнера до заданого тексту, статті і т. ін.);
- гру „Кіт і мишка” (зробити критичний аналіз чи редагування письмової роботи один одного);
- „Взаємні запитання” (протестувати та оцінити один одного);
- „Щоденник подвійних нотаток” (проаналізувати разом проблему, вправу чи експеримент, сформулювати підсумок уроку чи серії уроків; дати відповіді на запитання вчителя) [108].

Педагогічній науці уже відомі і спроби класифікації методів інтерактивного навчання в початковій школі. Так, за критерієм організації роботи учнів виокремлюють інтерактивні технології колективно-групового (фронтального) навчання, інтерактивні технології кооперативного навчання, інтерактивні технології ситуативного моделювання, технології опрацювання дискусійних питань (В. Фролова, Л. Ярченко, О. Грицюк та ін.).

При цьому як найдоцільніші для організації колективно-групового (фронтального) навчання в початковій школі (які передбачають навчання однією людиною (вчителем) групи учнів чи цілого класу) педагоги називають:

- „Мікрофон”, „Незакінчені речення”, „Мозковий штурм”, „Навчаючись учу”, „Асоціативний куш” (В. Фролова) [237];

- „Мікрофон”, „Мозковий штурм”, „Ажурна пилка”, „Асоціативний куш”, „Незакінчене речення” (Л. Ярченко) [262];

- робота в парах, ротаційні (змінювані) трійки, „Два – чотири – усі разом”, „Карусель”, робота у малих групах, „Акваріум” (О. Грицюк) [63].

Як найдоцільніші для організації кооперативного навчання в початковій школі (які передбачають навчання у малих групах учнів, об’єднаних спільною метою) називають:

- роботу в парах (наприклад, ігри „Словниковий тренажер”, „Слово в слові”, „Ланцюжок слів”), ротаційні трійки, „Два – чотири – всі разом”, „Карусель”, робота в малих групах, „Акваріум” (В. Фролова) [237];

- робота в парах („Обличчям до обличчя”, „Один – удвох – усі разом”), робота в малих групах („Карусель”, „Акваріум”), (Л. Ярченко) [262];

- обговорення проблеми в загальному колі, „Мікрофон”, незакінчені речення, „Мозковий штурм”, „Навчаючи вчуся”, „Ажурна пилка” („Мозаїка”, „Джиг-соу”), аналіз ситуації (case-метод), розв’язання проблем, дерево рішень; (О. Грицюк) [63].

Доцільними в початковій школі інтерактивними технологіями ситуативного моделювання (які передбачають побудову навчального процесу

за допомогою включення учня у гру, це моделювання явищ, що вивчаються) називають:

- імітаційні ігри (симуляції – копіювання у спрощеному вигляді процедур), розігрування ситуації за ролями (В. Фролова) [237];
- інтерактивні ігри: „Рольова гра”, „Дидактична гра” (Л. Ярченко) [262];
- розігрування ситуації за ролями („Рольова гра”, „Програвання сценки”, „Драматизація”), симуляції, або імітаційні ігри, спрощене судове слухання, громадські слухання (О. Грицюк) [63].

Найбільш доцільними технологіями опрацювання дискусійних питань у початковій школі (які сприяють розвитку критичного мислення, дають можливість визначити власну позицію, формують навички відстоювати власну думку, поглиблюють знання з обговорюваної проблеми) називають:

- метод „Прес”, „Займи позицію”, „Зміни позицію”, „Дискусія”, „Безперервна школа думок” (В. Фролова) [237];
- „Прес”, „Дискусія” (Л. Ярченко) [262];
- „Прес”, „Займи позицію”, „Зміни позицію”, „Дискусія”, дискусія у стилі телевізійного ток-шоу (О. Грицюк) [63].

Н. Кочубей, описуючи досвід інтерактивного навчання англійської мови молодших школярів, виокремлює такі групи інтерактивних методів:

1) ситуативні: ігрові (імітаційні: рольові ігри, моделювальні ігри, ігрові імітаційні вправи; неімітаційні: тренінги, обмін знаннями) та неігрові (аналіз ситуацій, аукціон ідей, різного роду диспути, дебати, форуми, дискусії, „мозковий штурм” та ін.);

2) неситуативні: опитування, взаємоопитування та мовний портфель учня [126].

При цьому Н. Кочубей зазначає, що для кожного етапу навчання англійського діалогічного мовлення учнів початкової школи виокремлюють особливі інтерактивні методи, засоби та форми навчання [125, с. 105].

О. Грицюк, зауважує, що парна і групова робота організовується як на уроках засвоєння, так і на уроках застосування знань, умінь та навичок. Це може відбуватися одразу після викладення вчителем нового матеріалу, на початку нового уроку замість опитування, на спеціальному уроці, присвяченому застосуванню знань, умінь та навичок, або бути частиною уроку узагальнення [63].

Н. Кошова, характеризуючи упровадження інтерактивних технологій у практику початкової школи, наводить такі приклади застосування інтерактивних вправ на різних етапах уроку:

1. Актуалізація опорних знань: „Мозковий штурм”, „Коло ідей”, „Асоціативний куш”, „Мікрофон”. Зазначені вправи порушують ті питання, відповіді на які знає більшість учнів; пізнання нового обов’язково має ґрунтуватися на фактичних знаннях учнів; вони мають можливість висловити свою думку чи позицію. Результатом цих вправ є колективне обговорення, пошук рішень, вільне висловлення думок, що дає багато ідей.

2. Висування гіпотези: „Коло ідей”, „Мікрофон”, „Дерево рішень”, „Займи позицію”, „Робота у парах”, „Ажурна пилка”. Згадані вправи дають змогу висувати первинні здогади, відкидати вочевидь неприпустимі завдання; здогади (робочі гіпотези), що необхідно обговорити, аналіз робочих ідей на науковому рівні. Результатом цих вправ є створення переліку загальних ідей, чітке висловлювання своєї думки, демонстрування різних думок, дискусія, уміння захищати власну думку та слухати, співпраця, спільна думка.

3. Висновок: „Прес”, ток-шоу. Вправи дають можливість висувати й обґрунтовувати остаточні гіпотези, набути учнями навичок публічного виступу або дискутування. Результатом таких вправ є чітке і стисле аргументування своєї думки; позиція обґрунтування; приклад; висновок. Ця форма роботи вчить брати участь у дискусіях, висловлювати і захищати власну позицію, впливати на зміни в колективі, розв’язувати гострі проблеми тощо.

4. Рефлексія: „Мікрофон”, „Асоціативний куш”. У ході бесіди з учнями з’ясовують, які почуття виникали в них під час роботи, чого вони навчилися, чого б вони хотіли навчитися, чи отримали задоволення від виконаної роботи. Результатом застосування таких вправ та бесіди є самоаналіз, висновки, підбиття підсумків тощо [127].

Під час інтерактивного навчання молодших школярів педагоги застосовують також сучасні інформаційні технології: інтерактивну дошку SmartBoard, мультимедійні презентації [182].

При цьому досвід педагогів показує можливість і доцільність використання інтерактивних методів на різних уроках у початковій школі, зокрема:

- уроки української мови (Л. Довга, І. Дячук, П. Копосов, Н. Чужа, Н. Шевченко) [72; 75; 121; 244; 248];
- інтегровані уроки трудового навчання та природознавства (Н. Чорна) [242];
- уроки природознавства (М. Компанієць) [120];
- уроки читання (О. Вауліна, Л. Колесник, І. Піц, О. Сливченко) [29; 108; 184; 224];
- інтегровані уроки розвитку мовлення та образотворчого мистецтва (В. Ковальова) [103];
- уроки математики (Г. Верхогляд, М. Карпова, О. Комар, М. Костенко, Л. Котельникова, О. Малєєва, І. Пермінова, Н. Руденко, Л. Скоробеха, І. Шевчук) [33; 115; 123; 143; 182; 207; 223; 249];
- уроки англійської мови (Н. Кочубей) [126].

Також педагоги зауважують ефективність використання інтерактивних методів для проведення виховних заходів в початковій школі (Н. Іванова) та на початковому етапі будь-якого уроку для налаштування на роботу (О. Василяді) [84; 27].

Таким чином, узагальнюючи викладене вище, можна стверджувати, що інтерактивне навчання молодших школярів має свої особливості, які можна звести до таких груп:

1. Особливості ситуацій застосування: може застосовуватись на уроці будь-якого типу з будь-якого предмета, при цьому методи інтерактивного навчання мають органічно вплітатися в урок.

2. Особливості техніки впровадження: уроки із застосуванням методів інтерактивного навчання потребують ретельного планування та розроблення підготовчих (попередніх) завдань для учнів; упровадження методів інтерактивного навчання має бути поступовим; на уроці доцільно застосовувати не більше 1–2 методів інтерактивного навчання; обов'язковим елементом уроків із застосуванням інтерактивних методів є рефлексія опрацьованого.

3. Особливості змісту застосовуваних інтерактивних методів: вони мають відповідати віковим психологічним особливостям учнів.

4. Особливості роботи вчителя: застосування інтерактивного навчання вимагає від учителя знання змісту інтерактивних методів, їхньої організаційної сторони та вміння підтримувати атмосферу співпраці на уроці, продумувати стратегії заохочення для всіх учнів, створювати для них ситуації успіху.

1.4 Професійна підготовка вчителів початкових класів як науково-методична проблема

На шляху вивчення підготовленості вчителів початкових класів до інтерактивного навчання молодших школярів важливо з'ясувати сутність їхньої професійної діяльності та погляди сучасних дослідників щодо підготовки майбутнього вчителя до педагогічної діяльності.

М. Вієвська на основі аналізу праць різних авторів (Л. Кондрашової, Н. Кузьміної, В. Сластьоніна, А. Хуторського, В. Ягупова та ін.) виокремлює таку дидактичну структуру діяльності педагога:

1) діагностична діяльність – пов'язана з вивченням учнів, виявленням і визначенням рівня їхньої загальної освіченості й спеціальних знань, умінь і навичок, необхідних для здійснення навчально-пізнавальних дій;

2) орієнтовно-прогностична діяльність – полягає у визначенні конкретних перспектив, змісту і методики дидактичної діяльності, передбаченні її результатів;

3) конструктивно-проектувальна діяльність, передбачає проектування та вдосконалення педагогом методик, прийомів і технологій навчання;

4) організаційна діяльність, що реалізується основними прийомами й способами організації як власної педагогічно-виховної діяльності, так і навчально-пізнавальної діяльності учнів;

5) діяльність щодо практичної організації конкретних дидактичних заходів, яка передбачає аналіз, пошук та відбір доцільних форм і методів проведення навчальних занять як традиційних, так і нетрадиційних;

6) комунікативно-стимулювальна діяльність, що реалізує безпосередню діалогічну взаємодію в системі „учитель – учень”, „учитель – клас” щодо мотивації та стимулювання навчально-пізнавальних дій;

7) аналітико-оцінна діяльність – передбачає аналіз як власних навчальних дій, так і пізнавальних дій учнів, виявлення в них позитивних якостей і пригальмування недоліків, порівнювання здобутих результатів із запланованими. У сучасних підходах таку діяльність називають педагогічною рефлексією (І. Бех, В. Бондар, І. Зязюн, Л. Кондрашова, Р. Немов, А. Хуторський);

8) творчо-дослідницька діяльність – робота педагога над підвищенням своєї професійної майстерності та внесення в навчальний процес елементів новизни, модернізація методів і прийомів навчальної роботи, використання у власній діяльності нових методик, дидактичних систем навчання [34].

В умовах ВНЗ здійснюється підготовка майбутніх учителів до зазначених видів діяльності, результатом якої має стати готовність до педагогічної діяльності загалом.

Проблему готовності до педагогічної діяльності досить широко представлено у психолого-педагогічних дослідженнях А. Богуш, Н. Кічук, А. Ліненко, С. Максименка, О. Мороз, Н. Тарасевич та ін. При цьому вона вивчалась у контексті окремих аспектів педагогічної діяльності. Аналіз психолого-педагогічної літератури засвідчив наявність певних напрямів дослідження готовності вчителя до професійної діяльності, а саме: вивчення своєрідності процесу професійної готовності вчителя (О. Абдулліна, К. Дурай-Новакова, В. Сластьонін, О. Щербаков та ін.); пошук шляхів і оптимальних методів професійного становлення вчителя в умовах вищої педагогічної школи (І. Зязюн, З. Курлянд, Г. Нагорна, Р. Хмелюк та ін.); вивчення педагогічних умов, засобів і шляхів формування творчої особистості вчителя (В. Кан-Калік, Н. Кічук, В. Моляко та ін.). Готовність розглядається науковцями як настанова особистості (К. Платонов), складне особистісне утворення (Ю. Гільбух, Л. Кондрашова), синтез властивостей особистості (В. Крутецький). На сучасному етапі розвитку педагогічної науки домінує підхід до визначення готовності як стану і якості особистості, що забезпечує успішний перехід від навчання студента у вищому закладі освіти до професійної діяльності [199].

У педагогічній та психологічній науках існує чимало досліджень, присвячених вивченню проблеми підготовки майбутніх учителів до здійснення різних аспектів педагогічної діяльності. Зокрема:

- до диференційованого навчання учнів (М. Прокоф'єва) [199];
- до організації самостійної навчальної роботи молодших школярів (В. Балакірєва) [3];
- до навчально-виховної діяльності та педагогічного спілкування з вихованцями (О. Савченко) [35];
- до оцінювання навчальних досягнень молодших школярів (Т. Бережинська) [7];
- до розвитку творчих здібностей молодших школярів у процесі навчання (І. Габекорн) [41];

- до діалогічного навчання (С. Довбенко) [71];
- до організації контролю за навчальною діяльністю школярів (В. Завіна) [77];
- до управління навчальною діяльністю молодших школярів (В. Михальська) [149];
- до формування навчально-пізнавальної компетентності молодших школярів (І. Олійник) [164];
- до соціалізації молодших школярів (Ю. Пастир) [175];
- до використання дидактичної мистецької гри у навчально-виховному процесі (Н. Сулаєва) [229];
- до роботи з активізації самостійної пізнавальної діяльності молодших школярів (Є. Улятовська) [232];
- до творчого пошуку (В. Чорноус) [243];
- до організації дослідницької роботи молодших школярів у природі (Т. Чумахідзе) [245];
- до особистісно орієнтованого навчання молодших школярів (Ю. Шаповал) [246];

Наявність значної кількості наукових розробок цієї тематики свідчить про актуальність та важливість вирішення проблеми удосконалення фахової підготовки майбутніх вчителів початкових класів.

Узагальнення даних науково-методичних праць, присвячених аналізу змісту професійної підготовки майбутнього вчителя початкових класів, дає підстави для таких констатацій.

Професійна підготовка вчителя – це система, до складу якої входять: формування світогляду, загальної культури, психологічної готовності до фахової діяльності, практичної готовності до педагогічної роботи, професійно-педагогічної спрямованості особистості вчителя, розвиток педагогічних здібностей (за Ю. Пастир) [175].

Результатом професійної підготовки майбутніх учителів початкової школи є сукупність психологічних і моральних якостей особистості, обсяг

знань, умінь і навичок, які дають можливість фахівцям забезпечувати навчання дітей відповідно до вимог Державного стандарту початкової школи (за Н. Ігнатенко) [85].

Структуру системи професійної підготовки майбутніх учителів початкової школи у педагогічному університеті складають такі підсистеми: навчально-пізнавальна (соціально-гуманітарна, мовно-літературознавча, психолого-педагогічна, методична), науково-дослідна (навчальна і науково-дослідницька діяльність), виховна, підсистема практик (за Н. Ігнатенко) [85].

М. Скоробогатова, вивчаючи розвиток системи підготовки вчителів початкових класів в Україні (друга половина XX сторіччя), робить висновок про необхідність оптимізації підвищення кваліфікації та перепідготовки педагогів початкових класів [222].

Чимало дослідників сьогодні називають прогалини у професійній підготовці майбутніх учителів початкових класів.

Так, А. Орлов, аналізуючи шляхи підвищення якості педагогічної освіти, звертає увагу на необхідність гармонізації теоретичного і практичного навчання й виховання майбутніх учителів, що зумовлюється запитами оновлення школи та аналізом труднощів у роботі молодих учителів. Невміння застосовувати теоретичні знання на практиці, труднощі у проектувальній, організаторській і комунікативній діяльності (особливо складне для педагогів-початківців спілкування із «важкими» дітьми та їхніми батьками), проблеми в організації позаурочної роботи та співробітництва із сім'єю учнів – ось, за словами А. Орлова, далеко не повний перелік того, чого майбутні вчителі не опановують у ВНЗ належною мірою і про що пишуть у листах після першого року роботи в школі. Причини цих труднощів, на думку вченого, можна пояснити кількома обставинами:

1) зміст сучасної педагогічної освіти носить знаннецентровану спрямованість, у ньому відсутні аксіологічний, операційно-діяльнісний, інформаційно-комунікативний та інші компоненти, без опанування яких

неможливо сформувати повноцінну готовність випускника педвишу до професійної діяльності;

2) застосування, в основному, репродуктивних методів навчання в межах традиційних форм організації навчання студентів: лекцій, семінарів, лабораторних робіт та практикумів. Нові освітні технології (для яких характерна діалогізація навчання, що стимулює становлення суб'єктності студента, розвиток його креативності та емоційно-вольової сфери) у педвишах сьогодні, на жаль, швидше виняток, ніж масова практика [167].

Л. Коваль зазначає, що вивчення стану підготовки молодих педагогів до самостійної викладацької діяльності засвідчує їхню недостатню готовність до впровадження загальнонавчальних технологій у реальному процесі початкової школи [105].

І. Червінська, Я. Никорак, виходячи з результатів власного дослідження, стверджують, що значна частина молодих педагогів не досить ґрунтовно ознайомлена із сучасними освітніми технологіями, передовим педагогічним досвідом [241].

При цьому дослідники вносять свої пропозиції щодо оптимізації професійної підготовки майбутніх учителів, у тому числі вчителів початкових класів.

Так, Л. Коваль для модернізації професійної підготовки майбутніх учителів початкової школи пропонує впровадження технологічного підходу, що спрямовується на особистісний розвиток і саморозвиток майбутнього фахівця, сприяє професійній і соціальній мобільності відповідно до сучасних вимог на ринку педагогічної праці. Автор зазначає, що зміни у змісті та методах навчання студентів, пов'язані з реалізацією технологічного підходу, дозволяють майбутнім учителям засвоювати знання про суть загальнонавчальних технологій, оволодівати загальним алгоритмом застосування їх з урахуванням специфіки кожної, моделювати, проводити та аналізувати уроки за різними загально навчальними технологіями, виявляти бажання організовувати технологічний процес у початковій школі [106].

В. Бондар, І. Шапошнікова, аналізуючи проблеми модернізації підготовки вчителя початкової школи в умовах стандартизації педагогічної освіти, наголошують на важливості підготовки конкурентно спроможного, професійно компетентного та особистісно здатного випускника [17].

О. Савченко, аналізуючи сучасний етап розвитку шкільної освіти і підготовки майбутнього вчителя, зауважує, що сьогодні у педагогічній практиці дуже широко використовуються поняття „якість освіти”, „технології”, „інновації”, „проектування”, „моделі розвитку” та ін. Але у багатьох випадках це лише нові етикетки на звичайних педагогічних справах [210, с. 3]. Окрім того, вчена зауважує, що професійне становлення молодого вчителя відбувається в суперечливому педагогічному середовищі, що далеко не завжди є сприятливим для освіти і виховання. Останнім часом стихійно розширилися й ускладнилися функції вчительської праці. Вона охоплює тепер навчальну, розвивальну, культурно-просвітницьку, соціально-педагогічну, корекційну, інноваційну, дослідницьку тощо. Більшість із цих функцій мають універсальний характер і є будівельним матеріалом професійно-особистісного розвитку сучасного вчителя. А саме це є метою сучасної педагогічної освіти [210, с. 3].

А. Піскунов, аналізуючи цілі і завдання педагогічної освіти, звертає увагу на те, що праця вчителя в сучасному суспільстві повинна бути орієнтована передусім на розвиток і виховання особистості школяра у процесі сумісної з ним діяльності, а не просто на передачу йому комплексу знань та вмінь, зафіксованих у програмі з того чи іншого навчального предмета. Школа нашої епохи, за його словами, перебуває у кризовому стані, і щоб вийти з нього, вона повинна отримати вчителя нової формації, який володіє загальною і професійною культурою, послідовним професійно-педагогічним мисленням, вільним від стереотипів, що склались у минулому [223].

Л. Хомич, вивчаючи проблему професійно-педагогічної підготовки вчителя початкових класів, зазначає, що головним завданням закладу, який готує викладача початкових класів, є формування суб'єкта професійної

діяльності, здатного бачити і творчо розв'язувати проблеми педагогічного процесу в спільній діяльності з учнями [239].

І. Виговський, О. Красовська пропонують для фахової підготовки творчої особистості майбутнього вчителя початкової школи використовувати нестандартні форми педагогічної взаємодії, серед яких – ігрове проектування [129, с. 213].

Н. Кочетов, А. Кочетова, розглядаючи проблему проектування змісту професійної підготовки сучасного педагога для початкової освіти, зазначають, що сучасний рівень підготовки дозволить педагогу на новому рівні здійснювати навчання, виховання та розвиток дітей, забезпечить гнучкість та мобільність випускника у мінливих умовах життя і запитах суспільства на освіту [124, с. 213].

С. Ільяш звертає увагу на важливість формування професійно важливих якостей майбутніх вчителів початкових класів у ВНЗ [87].

В. Слущкий, аналізуючи значення педагогічних технологій у навчально-виховному процесі, наголошує на тому, що головним, визначальним фактором педагогічного процесу все ж є людський зв'язок вихованця і вихователя; що необхідно вміти виховувати майбутніх учителів [225].

О. Шурин зазначає, що одним із завдань ВНЗ є формування у майбутніх учителів навичок самостійної навчальної роботи, прищеплення їм потреби у постійній самоосвіті та саморозвитку [256].

Я. Никорак, І. Червінська зауважують необхідність модернізації змісту підготовки майбутніх учителів початкових класів. Вони зазначають, що пріоритетами сучасної педагогічної освіти є модель підготовки вчителя – рефлексивного практика, дослідника, постійного учня [241].

К. Павелків зазначає, що перехід від „знаннєвої” парадигми освіти до „розвивальної”, гуманістичної вимагає пошуку нових стратегій навчання, зорієнтованих на потреби і можливості студентів, визначає необхідність персоніфікації підготовки, спрямування зусиль на розвиток особистості

майбутнього вчителя та розроблення відповідних педагогічних технологій та ефективних методів здійснення навчального процесу [171].

За О. Андрієнко, поєднання таких нових технологій навчання та традиційних, гармонізація відношень між минулим досвідом та можливостями майбутнього складає професійну зрілість учителя [1].

Як бачимо, чимало науковців та практиків в останні роки ведуть мову про необхідність підготовки майбутніх вчителів початкових класів, здатних реалізовувати „розвивальну” стратегію навчання молодших школярів. Усе більше і частіше педагоги звертають увагу на важливість упровадження інтерактивних технологій у навчально-виховний процес початкової школи і, відповідно, на необхідність підготовки вчителів до такої діяльності.

Зокрема, О. Комар зазначає, що одним із аспектів підготовки інноваційного вчителя є підготовка до запровадження певних педагогічних технологій, зокрема інтерактивної. При здійсненні інтерактивного навчання основні компоненти педагогічної діяльності вчителя мають бути зумовлені організацією ефективної взаємодії учасників навчально-виховного процесу, спрямованої на досягнення високих результатів у навчанні [118]. Дослідник стверджує, що оволодіння майбутніми вчителями інтерактивними технологіями, перенесення і постійне використання їх у виробничих умовах слід розглядати як одну з вимог оволодіння педагогічною майстерністю [113].

О. Комар належить розробка теоретичних та методичних засад підготовки майбутніх учителів початкових класів до застосування інтерактивної технології. Автор зауважує, що зарубіжний досвід професійної підготовки вчителів показує, що основні напрями її розвитку пов'язані із пошуками варіативних систем і моделей навчання, інноваційних технологій та методик професійної підготовки педагогічних кадрів у контексті сучасних стандартів вищої освіти. Аналіз сучасних концепцій підготовки фахівців у ВНЗ свідчить, що освітні системи переважної частини країн перейшли або переходять до таких технологій навчання, які

передбачають гуманізацію та гуманітаризацію освіти, її особистісну орієнтацію, суб'єкт-суб'єктні стосунки між тими, хто навчає, і тими, хто навчається, як засобу успішної реалізації нових завдань навчання і виховання особистості, здатної реалізувати себе в інформаційному суспільстві. Важливими завданнями підготовки вчителя є розвиток особистості шляхом спілкування у процесі навчання, підвищення професійної компетентності студента, зростання його мотивації до педагогічної праці, здатність до незалежного і критичного мислення, практичного застосування здобутих знань і досвіду навчально-дослідницької діяльності, рольового та імітаційного моделювання, творчого пошуку [118].

Поряд з обґрунтуванням важливості підготовки майбутніх учителів початкових класів до впровадження інтерактивних технологій вчені пропонують і шляхи її здійснення:

- ознайомлення студентів із процесом інтерактивного навчання для набуття особистого досвіду, спецкурс „Уроки в початковій школі із застосуванням інтерактивних технологій”, вивчення методики інтерактивного навчання у процесі засвоєння фахових методик, при вивченні курсів „Теорія та технології освітньої галузі ... Математика, ... Мова, ... Природознавство” (О. Комар) [113; 119];

- спецкурс для студентів педагогічних університетів та інститутів „Особливості підготовки та проведення уроків у початковій школі із застосуванням інтерактивних технологій” (О. Комар, О. Пошетун) [194].

- викладання з допомогою інтерактивних методів дисциплін для студентів (Н. Баліцька, О. Біда, Г. Волошина, Н. Побірченко; М. Прокоф'єва; С. Щербата, І. Щербата) [35; 200; 257].

Таким чином, на основі викладеного вище ми можемо зробити важливі висновки, які визначатимуть хід нашого подальшого дослідження:

- підготовка вчителів початкових класів до застосування інтерактивних технологій є важливим напрямом удосконалення їхньої професійної підготовки загалом;

- сучасній педагогічній науці та практиці відомі шляхи підготовки майбутніх учителів початкових класів до інтерактивного навчання молодших школярів;

- чималий відсоток вчителів початкових класів отримали таку підготовку в умовах ВНЗ;

- результатом такої підготовки має бути готовність до інтерактивного навчання молодших школярів;

- оскільки підготовка до застосування інтерактивних технологій – відносно новий аспект у професійній підготовці майбутніх учителів початкової школи, то цілком імовірно, що значна частина вчителів початкових класів, будучи студентами, її не отримали. Тому функцію підготовки вчителів початкових класів до інтерактивного навчання молодших школярів доцільно проводити в інститутах післядипломної педагогічної освіти;

- оскільки результатом підготовки до впровадження інтерактивної технології має стати готовність до здійснення інтерактивного навчання молодших школярів, важливо з'ясувати методичну сутність такої готовності та рівень її сформованості у вчителів початкової школи.

Висновки до розділу 1

Проведений аналіз наукової літератури з проблеми дослідження слугував підґрунтям для здійснення узагальнення щодо сутності інтерактивного навчання, його значення для інтелектуального й особистісного розвитку молодших школярів, з'ясування можливостей упровадження інтерактивної технології в початковій школі, виявлення особливості застосування її в роботі з молодшими школярами.

Зокрема, узагальнення наукових напрацювань з проблеми інтерактивного навчання дало можливість сформулювати робоче визначення поняття інтерактивного навчання як різновиду навчання, за якого здійснюється активна взаємодія всіх учнів у співнавчанні та взаємонавчанні у

процесі набуття досвіду, його осмислення, рефлексії та застосування на практиці, що дає можливість кожному учневі відчувати свою інтелектуальну спроможність та стати суб'єктом навчання.

Було з'ясовано, що інтерактивне навчання реалізовується шляхом застосування технологій фронтальної та кооперативної роботи, ситуативного моделювання та опрацювання дискусійних питань, кожна з яких може бути застосована у роботі з молодшими школярами.

Упровадження інтерактивного навчання в початковій школі відповідає віковим психологічним особливостям дітей та сприяє їхньому розвитку. Зокрема, воно дає можливість реалізувати учнівські потреби в активній діяльності та самоствердженні; сприяє підвищенню рівня розуміння та запам'ятовування матеріалу, виникненню відчуття власної інтелектуальної спроможності, розвитку логічного й критичного мислення, зв'язного мовлення, покращенню розвитку уваги, уяви, пам'яті, появі та підтриманню пізнавальних інтересів, підвищенню навчальної мотивації, розвитку творчих здібностей та творчого потенціалу, розвитку світогляду, формуванню важливих позитивних рис характеру і якостей особистості: комунікативності, ініціативності, демократичності, самостійності, рішучості, толерантності, самоконтролю, самоповаги, уміння працювати в колективі, життєвої компетентності, відповідальності, рефлексії, прояву індивідуальності.

Аналіз досвіду педагогів початкової школи в застосуванні інтерактивних методів уможливив виокремлення особливостей інтерактивного навчання молодших школярів, які можна звести до особливостей ситуацій застосування (може застосовуватись на уроці будь-якого типу з будь-якого предмета, при цьому методи інтерактивного навчання мають органічно вплітатися в урок); особливостей техніки впровадження (уроки із застосуванням методів інтерактивного навчання потребують ретельного планування та розроблення підготовчих (попередніх) завдань для учнів; упровадження методів інтерактивного навчання має бути поступовим; на уроці доцільно застосовувати не більше 1–2 методів

інтерактивного навчання; обов'язковим елементом уроків із застосуванням інтерактивних методів є рефлексія проробленого); особливостей змісту застосовуваних інтерактивних методів (мають відповідати віковим психологічним особливостям учнів); особливостей роботи вчителя (застосування інтерактивного навчання вимагає від учителя знання змісту інтерактивних методів, їх організаційної сторони та вміння створювати атмосферу співпраці на уроці, продумування стратегій заохочення, уміння створювати ситуації успіху для всіх учнів).

Досвід науковців та практиків свідчить про те, що впровадження інтерактивного навчання в школах дає можливість одержати максимально позитивні результати щодо інтелектуального й особистісного розвитку учнів, однак досягти цього можна лише завдяки високому рівню підготовки педагога до цього виду діяльності. При цьому найдоцільнішим способом підготовки педагога до впровадження інтерактивного навчання буде набуття ним власного досвіду участі в інтерактивних вправляннях.

Результатом підготовки вчителів початкових класів до застосування інтерактивних технологій має стати їхня готовність до інтерактивного навчання молодших школярів, з'ясування сутності та рівня сформованості якої у зазначених фахівців становитиме сутність наступного етапу нашого дослідження.

РОЗДІЛ 2

ГОТОВНІСТЬ УЧИТЕЛІВ ПОЧАТКОВИХ КЛАСІВ ДО ІНТЕРАКТИВНОГО НАВЧАННЯ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ

2.1 Організація емпіричного дослідження готовності вчителів початкових класів до здійснення інтерактивного навчання молодших школярів

З метою виявлення готовності вчителів початкових класів до здійснення інтерактивного навчання молодших школярів було проведене емпіричне дослідження, плануючи яке, ми виходили з наявних наукових уявлень про сутність цього явища.

У філософській, психологічній та педагогічній літературі готовність розглядається як базова умова успішного виконання будь-якої діяльності. Різні аспекти дослідження цієї категорії є об'єктом вивчення філософів, психологів, педагогів. Змістову характеристику поняття „готовність” висвітлено у працях О. Асмолова, С. Максименка, В. Моляко, П. Перепелиці, С. Рубінштейна, С. Узнадзе та ін. Розробленню структури готовності присвячено роботи Ф. Гоноболіна, В. Крутецького, Н. Кузьміної та ін. Аналіз структурних компонентів і показників готовності до педагогічної діяльності розкрито в дослідженнях Г. Балла, А. Деркача, В. Семиченко, В. Сластьоніна та ін. (за Л. Коваль) [105, с. 116].

Найповніше розроблено поняття готовності в галузі педагогічної психології у процесі висвітлення шляхів удосконалення підготовки педагогічних кадрів у вищих навчальних закладах (роботи Г. Балла, Ф. Гоноболіна, І. Зязюна, Г. Костюка, Н. Кузьміної, С. Максименка, О. Мороза, В. Семиченко та ін.), у яких розкрито два шляхи трактування сутності цього поняття: функціональний та особистісний [105, с. 116].

У межах функціонального підходу психолого-педагогічна готовність до діяльності трактується як певний стан психічних функцій, який забезпечує високий рівень ефективності діяльності. На базі особистісного підходу

психолого-педагогічна готовність розглядається як результат підготовки до певного виду діяльності (О. Генів, М. Дьяченко, Л. Кандибович, В. Моляко, К. Платонов та ін.). Водночас готовність як складне структурне утворення в цілому може виступати у двох формах: 1) як короткочасна, тимчасова, ситуативна актуалізація психічних станів, забезпечення психологічної можливості успішних дій у певній діяльності (М. Дьяченко, Л. Кандибович, Ю. Кисельов); 2) як довготривала, загальна, як набуття знань, умінь, досвіду, установок і мотивів діяльності (М. Левітов, О. Киричук, В. Крутецький та ін.) [105, с. 117].

Процес формування готовності у психолого-педагогічних дослідженнях висвітлюється по-різному, проте спільним для них є те, що він розглядається як важливий складник професійної підготовки майбутнього вчителя, як інтегральне, багатоаспектне утворення, яке охоплює низку компонентів, адекватних вимогам, умовам та змісту діяльності [105, с. 117].

Так, О. Комар зазначає, що однією з умов забезпечення ефективності професійно-педагогічної підготовки студентів є формування готовності до професійно-педагогічної діяльності, якою передбачено й готовність майбутнього вчителя до застосування інтерактивних технологій у початковій школі. Тому готовність студентів до застосування інтерактивних технологій у початковій школі автор розглядає як підсистему системи готовності до професійно-педагогічної діяльності, яка відображає структуру цієї системи [114, с. 111]. Окрім того, зазначене поняття автор розуміє як результат підготовки до такого виду діяльності, як складову частину професійної підготовки до педагогічної діяльності [114, с. 115].

За О. Комар, готовність студентів до застосування інтерактивних технологій у школі I ступеня – це результат спеціальної підготовки, який є інтегрованою освітою, що виникає за умови об'єднання мотивів, професійних знань, умінь і навичок та педагогічного досвіду, адекватних вимогам відповідного напрямку професійно-педагогічної діяльності [114, с. 118].

Структуру готовності студентів до застосування інтерактивних технологій у навчанні молодших школярів О. Комар описує так:

- мотиваційно-цільовий компонент (мотиваційна і цільова сфера, усвідомлення значущості інтерактивних технологій у навчанні молодших школярів),

- когнітивний компонент (знання сутності інтерактивних технологій навчання в організації навчально-пізнавальної діяльності і можливість застосування їх з урахуванням особливостей навчальних предметів і поєднанні їх з іншими),

- операційний компонент (уміння і навички застосовувати інтерактивні технології).

Як критерії готовності майбутніх учителів початкових класів до застосування інтерактивних технологій О. Комар виокремлює:

1) мотиваційний:

- а) наявність позитивного ставлення до необхідності спеціальної інтерактивної організації навчально-пізнавальної діяльності;

- б) спрямованість на розв'язання суперечностей педагогічного процесу шляхом доцільної організації навчально-пізнавальної діяльності молодших школярів, навчання їх працювати за інтерактивним принципом;

2) теоретичний критерій:

- а) знання умов проведення занять за інтерактивними технологіями;

- б) знання можливих варіантів взаємодії учителя й учнів, його керівної ролі у процесі інтерактивного заняття;

- в) знання особливостей взаємодії учнів у процесі проведення навчання за інтерактивними технологіями;

- г) знання сутності індивідуальної, групової роботи, роботи в парах, трійках;

- д) знання сутності застосування дискусії;

- е) знання особливостей проведення фронтальної інтерактивної роботи;

- є) знання особистісних особливостей кожного учня;

ж) знання сутності і варіантів застосування інтерактивних вправ відповідно до предмета, теми та умов проведення (урок у класі, екскурсія в природу тощо);

3) практичний критерій:

а) уміння організовувати навчання молодших школярів за інтерактивними технологіями;

б) уміння використовувати в організації навчально-пізнавальної діяльності молодших школярів індивідуальні, групові форми навчання; роботу в парах, трійках;

в) уміння використовувати дискусії в організації навчально-пізнавальної діяльності молодших школярів;

г) уміння використовувати фронтальну інтерактивну роботу в організації навчально-пізнавальної діяльності молодших школярів

д) володіння методикою застосування у навчальному процесі початкової школи інтерактивної технології;

е) уміння застосовувати інтерактивне навчання молодших школярів в умовах масової школи [114, с. 120].

Н. Павленко, розробляючи проблему підготовки майбутніх учителів початкової школи до впровадження інтерактивних технологій, зазначає, що їхня теоретико-практична готовність до використання інтерактивних педагогічних технологій визначається за трьома критеріями: прогностичної, комунікативно-рефлексивної компетентності і креативно-інтерактивної педагогічної майстерності. Показниками першого критерію – прогностичної компетентності – є: інформаційна насиченість, здатність визначати відповідність змісту навчального матеріалу рефлексивно-інтерактивній діяльності учнів, уміння діагностувати стан особливої необхідності застосування інтерактивних педагогічних технологій. До показників другого критерію – комунікативно-рефлексивної компетентності – належать здатність створювати позитивне комунікативне поле, уміння діагностувати ситуацію спілкування, володіння комунікативними стратегіями.

Показниками третього критерію – креативно-інтерактивної педагогічної майстерності – визначено такі вміння: добирати оптимальні інтерактивні педагогічні технології, адаптувати відомі до конкретних педагогічних ситуацій, створювати авторські [172].

Такі уявлення про сутність і структуру готовності майбутніх вчителів початкових класів до інтерактивного навчання молодших школярів стали підґрунтям для формулювання визначення готовності вчителів початкових класів до впровадження інтерактивного навчання у практику роботи з учнями та розроблення її моделі (рис. 2.1). Так, під готовністю вчителів початкових класів до інтерактивного навчання молодших школярів ми розуміємо особистісне утворення, що формується у процесі спеціальної підготовки і є поєднанням мотивів, знань, умінь і навичок, адекватних зазначеному виду навчання.

Окрім того, визначаючи показники когнітивного та діяльнісно-рефлексивного компонента готовності, ми виходили із зроблених у першому розділі узагальнень щодо тих знань і вмінь, які необхідні вчителю для ефективного застосування зазначеного виду методів, щодо важливості набутого практичного досвіду вчителя у результаті власної участі в інтерактивному навчанні (у роки студентства). Обираючи показники мотиваційно-ціннісного компонента готовності, ми виходили із загального розуміння мотиваційної сфери особистості, яка охоплює ставлення, бажання, усвідомлення різних аспектів об'єкта чи ситуації у постановці мети, бажання, готовність докладати вольових зусиль для досягнення її.

У ході емпіричного дослідження розв'язувались такі завдання:

1. З'ясувати особливості сформованості готовності вчителів початкових класів до інтерактивного навчання молодших школярів.

2. З'ясувати особливості сформованості основних компонентів та показників готовності вчителів початкових класів до інтерактивного навчання молодших школярів.

3. Виокремити групи вчителів початкових класів за особливостями їхньої готовності до інтерактивного навчання молодших школярів.

Для реалізації першого завдання було здійснено такі кроки:

- а) виявлення рівня готовності вчителів початкових класів до інтерактивного навчання молодших школярів; б) виокремлення груп вчителів початкових класів за рівнем сформованості їхньої готовності до інтерактивного навчання молодших школярів;

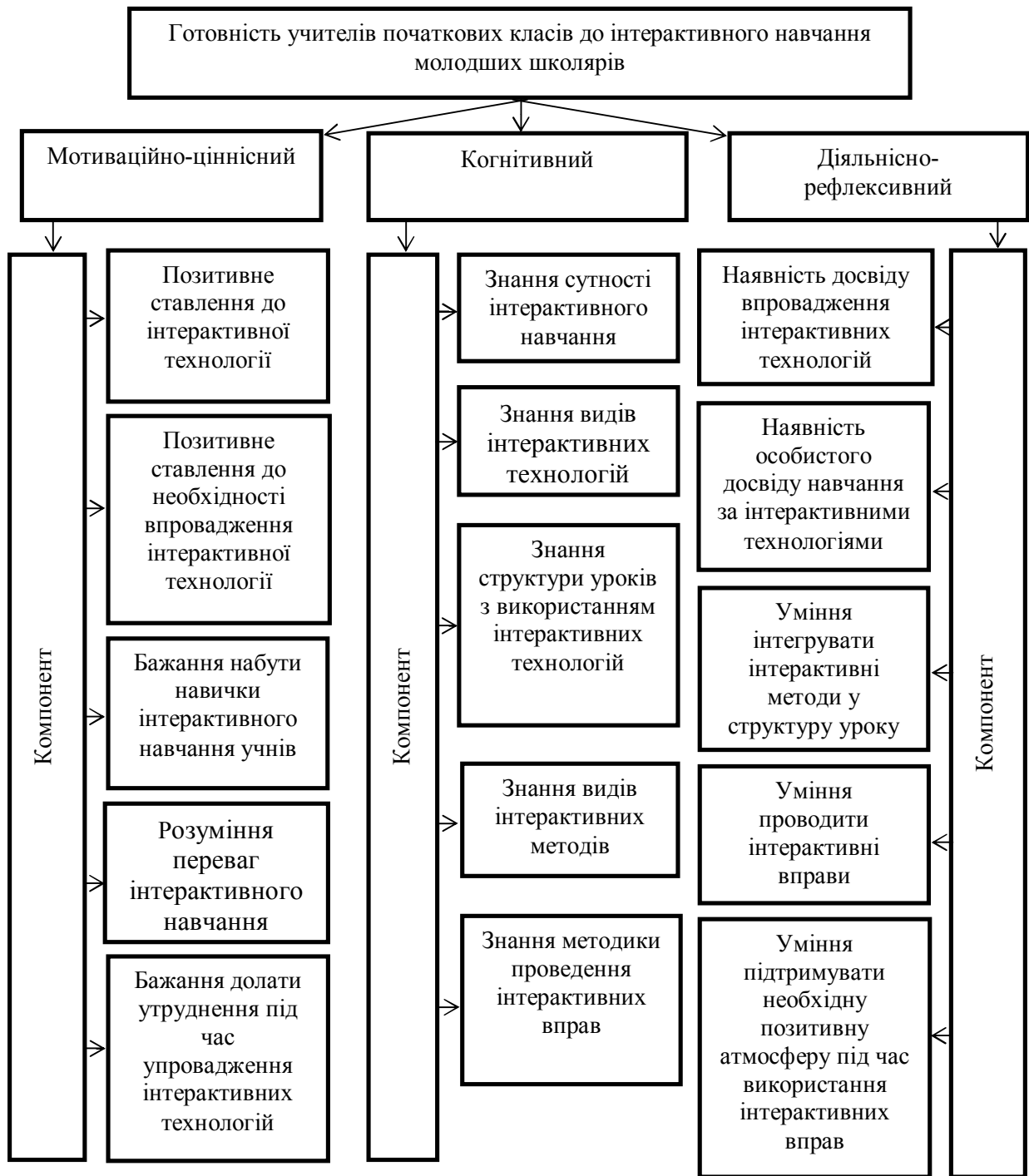

Рис. 2.1 Модель готовності вчителів початкових класів до інтерактивного навчання молодших школярів

в) аналіз зумовленості рівня готовності до інтерактивного навчання стажем педагогічної діяльності.

Для реалізації другого завдання було здійснено такі кроки:

а) виявлення рівня сформованості кожного компонента готовності вчителів початкових класів до інтерактивного навчання молодших школярів;

б) виокремлення груп учителів початкових класів за рівнем сформованості кожної групи показників їхньої готовності до інтерактивного навчання молодших школярів;

в) аналіз зумовленості рівня сформованості кожної групи показників готовності до інтерактивного навчання стажем педагогічної діяльності.

Для реалізації третього завдання було зіставлено показники рівня готовності до інтерактивного навчання та показники окремих компонентів готовності до інтерактивного навчання молодших школярів.

У дослідженні застосовувались такі методи:

1. Анкетування: авторська анкета „Мій професійний досвід упровадження інтерактивних методів” – для виявлення сформованості мотиваційно-ціннісного, когнітивного та частково діяльнісно-рефлексивного компонентів готовності вчителів до інтерактивного навчання молодших школярів (бланк анкети див. у дод. А);

2. Аналіз конспектів уроків – для виявлення сформованості діяльнісно-рефлексивного компонента готовності вчителів до інтерактивного навчання молодших школярів (бланк із завданнями для складання конспектів уроків див. у дод. Б).

3. Математичні методи: описова статистика (відсоткові частки, середні значення та стандартне відхилення – для виявлення показників сформованості готовності до інтерактивного навчання та її окремих показників у вибірці в цілому), критерій Н – Крускала-Уолліса (для перевірки достовірності відмінностей у виявлених рівнях готовності до вибору профілю навчання та сформованості основних її показників у групах учителів з різним стажем педагогічної діяльності), r_s – коефіцієнт рангової кореляції Спірмена

(для з'ясування зумовленості рівня готовності до інтерактивного навчання її окремими показниками), метод перехресних таблиць (для виявлення груп учителів за особливостями їхньої готовності до інтерактивного навчання), ϕ -критерій кутового перетворення Фішера (для оцінки відмінностей між відсотковими частками досліджуваних на етапі аналізу даних перехресних таблиць).

Респодентами виступили слухачі курсів підвищення кваліфікації вчителів початкових класів Закарпатського інституту післядипломної педагогічної освіти (ЗІППО), Полтавського обласного інституту післядипломної педагогічної освіти імені М. В. Остроградського (ПОППО) та Комунального навчального закладу «Черкаський обласний інститут післядипломної освіти педагогічних працівників Черкаської обласної ради» (ЧОППОП). Вибірку було зрівноважено у випадковому порядку за кількістю представників від усіх інститутів та за кількістю представників з різним педагогічним стажем, загальна її чисельність становить 198 осіб. Зважаючи на те, що вчителями початкових класів чоловіки стають дуже рідко, нашими досліджуваними були лише жінки. Кількісну характеристику вибірки подано в табл. 2.1.

Таблиця 2.1

Характеристика вибірки дослідження

<i>Професійний стаж</i>	<i>Кількість слухачів ЗІППО</i>	<i>Кількість слухачів ПОППО</i>	<i>Кількість слухачів ЧОППОП</i>
<i>5 – 10 років</i>	22	22	22
<i>11 – 15 років</i>	22	22	22
<i>16 – 20 років</i>	22	22	22
<i>Всього:</i>	66	66	66

Емпіричне дослідження проводилось протягом 2014 року.

Зупинимось детальніше на методах емпіричного дослідження.

Авторську анкету „Мій професійний досвід упровадження інтерактивних методів” було розроблено на основі показників готовності до інтерактивного навчання, описаних у моделі (рис. 2.1). Відповідно анкета

містить 3 групи запитань, за допомогою яких перевірялися мотиваційно-ціннісний, когнітивний та діяльнісно-рефлексивний компоненти готовності до інтерактивного навчання молодших школярів. Для зручності оброблення результатів у кожній групі запитань подано однакову кількість їх – 5 (за винятком третьої, де за допомогою анкети з'ясовувався рівень сформованості двох показників, решта три досліджувались за допомогою аналізу конспектів уроків).

Так, у межах першої групи (спрямованої на виявлення мотиваційно-ціннісного компонента) запропоновано запитання, які з'ясовують наявність та міру вираження позитивного ставлення до інтерактивного навчання взагалі, позитивного ставлення до необхідності впровадження такого виду навчання у власній професійній діяльності, бажання набути навичок інтерактивного навчання учнів, розуміння переваг інтерактивного навчання, бажання (готовність) долати труднощі на шляху впровадження інтерактивних технологій навчання.

У межах другої групи (спрямованої на виявлення когнітивного компонента) запропоновано запитання, які з'ясовують наявність і рівень знань сутності інтерактивного навчання, видів інтерактивних технологій, структури уроків із використанням інтерактивних технологій, видів інтерактивних методів, методики проведення інтерактивної вправи.

У межах третьої групи (спрямованої на виявлення діяльнісно-рефлексивного компонента) запропоновано запитання, які з'ясовують наявність та рівень досвіду впровадження інтерактивних технологій, досвіду особистої участі у навчанні за інтерактивними технологіями.

Зважаючи на те, що анкета містить запитання, спрямовані на перевірку різних аспектів готовності, її було складено так, що вона передбачала змішані відповіді: закриті і відкриті. Це давало можливість як зорієнтуватись у можливих відповідях, так і продемонструвати своє бачення, знання, досвід.

Перелік запропонованих відповідей містить як ті, що свідчать на користь зазначених характеристик, так і ті, що показують їхню відсутність.

Так, якщо у першій і третій групі запитань респодент обирає відповіді *а*, – це свідчить про високу міру вираження показника (відповідно наявність таких відповідей оцінюється 2 балами). Якщо ж обрано відповідь *б*, то досліджуваній на даний момент має низький рівень сформованості цього показника (відповідно така відповідь оцінюється нулем (0) балів). Відповідь *в* свідчить про середню міру вираженості показника (відповідно й оцінюється 1 балом).

Якщо у другій групі запитань респодент дає досить змістовні і правильні відповіді, він отримує по 2 бали за кожен з них. Відповіді, у яких не розкрито суті питання, не відображено ключових його аспектів, отримують 0 балів, відповідно, відповіді, у яких розкрито суть питання, однак не повністю, частково, отримують 1 бал.

Загалом, за згаданою анкетною респондент може набрати максимум 24 бали (по 10 балів за I і II групою і 4 – за III; решта 6 балів за III групою досліджувані можуть набрати за іншим методом – аналізом конспектів уроків). Відповідно, чим ближчий кількісний показник за дослідженням у цілому до 30 балів, тим вищим є рівень готовності респодента до інтерактивного навчання молодших школярів. Чим ближчі до 10 балів кількісні показники за окремими групами запитань, тим вищими є рівні розвитку окремих компонентів такої готовності.

Аналіз конспектів уроків застосовувався для виявлення сформованості діяльнісно-рефлексивного компонента готовності вчителів до інтерактивного навчання молодших школярів, а саме таких її показників: вміння інтегрувати інтерактивні методи у структуру уроку, вміння провести інтерактивну вправу, вміння підтримувати необхідний психологічний клімат під час уроку з використанням інтерактивних методів. За кожним із цих трьох показників можна набрати по 2 бали: якщо респодент, виконуючи завдання, коректно і доцільно використовує інтерактивні методи і вправи, дотримуючись структури впровадження їх, добирає доцільні способи підтримання необхідної психологічної атмосфери у класі, кожна його розробка оцінюється

2 балами. Якщо ж в описі розробки є грубі порушення чи упущення, некоректність чи недоцільність використання методу, вправи, спостерігається нерозуміння суті психологічної атмосфери у класі під час проведення інтерактивних вправ, такі відповіді оцінюються 0 балом. Якщо ж у відповідях є лише неточності, або ж вони неповні, вони оцінюються 1 балом. Як уже зазначалося, бали за цією методикою додаються до балів з III групи запитань анкети і далі на основі їх робиться висновок про сформованість готовності до інтерактивного навчання молодших школярів загалом чи чи щодо її окремих компонентів.

2.2. Аналіз результатів емпіричного дослідження

Відповідно до завдань емпіричного дослідження здобуті у його ході результати (див. дод. В) аналізувалися таким чином: з'ясовувались особливості сформованості готовності вчителів початкових класів до інтерактивного навчання молодших школярів; з'ясовувались особливості сформованості основних показників готовності вчителів початкових класів до інтерактивного навчання учнів; виокремлювались групи вчителів початкових класів за особливостями їхньої готовності до інтерактивного навчання молодших школярів.

2.2.1 Аналіз особливостей сформованості готовності вчителів початкових класів до інтерактивного навчання молодших школярів.

У ході аналізу особливостей сформованості готовності вчителів початкових класів до інтерактивного навчання молодших вчителів було виявлено рівень такої готовності (табл. 2.2).

Як бачимо з табл. 2.2, у групі досліджуваних спостерігаються середні показники рівня готовності до інтерактивного навчання молодших школярів. Показник стандартного відхилення (σ) свідчить про відносну однорідність вибірки за цією характеристикою.

При цьому у групі слухачів ПОІППО вони дещо вищі порівняно з іншими групами. Однак, як свідчить показник Н (отриманий за критерієм

Крускала-Уолліса), така відмінність не є істотною. Таким чином, можемо констатувати в цілому недостатню сформованість у досліджуваних готовності до інтерактивного навчання молодших школярів.

Таблиця 2.2

Рівень готовності вчителів початкових класів до інтерактивного навчання молодших школярів

<i>Математичні показники</i>	<i>Слухачі ЗППО</i>	<i>Слухачі ПОППО</i>	<i>Слухачі ЧОППО</i>	<i>Вибірка в цілому</i>
<i>M</i>	16,56	16,86	16,33	16,59
<i>σ</i>	4,84	4,84	5,05	4,89
<i>Достовірність відмінностей:</i>				
<i>H</i>	0,58			
<i>P</i>	0,75			

Детальніший аналіз здобутих результатів дав можливість виокремити групи вчителів початкових класів за рівнем сформованості їхньої готовності до інтерактивного навчання молодших школярів (табл. 2.3).

Таблиця 2.3

Групи вчителів початкових класів за рівнем сформованості їхньої готовності до інтерактивного навчання молодших школярів

<i>Рівень сформованості готовності до інтерактивного навчання</i>	<i>Відсотковий розподіл досліджуваних (%)</i>			
	<i>Слухачі ЗППО</i>	<i>Слухачі ПОППО</i>	<i>Слухачі ЧОППО</i>	<i>Вибірка в цілому</i>
<i>Високий (21–30 балів)</i>	18	20	21	20
<i>Середній (11–20 балів)</i>	53	53	47	51
<i>Низький (0–10 балів)</i>	29	27	32	29

Як бачимо з табл. 2.3, у вибірці досліджуваних у цілому та в її підгрупах зокрема відсоток учителів з високим рівнем готовності до інтерактивного навчання молодших школярів дуже незначний. При цьому наявний чималий відсоток осіб із низьким рівнем готовності до цього виду діяльності, що свідчить про необхідність з'ясувати можливість впливу стажу педагогічної діяльності на несформованість окремих компонентів готовності до інтерактивного навчання учнів.

Проаналізуємо можливу зумовленість рівня готовності до інтерактивного навчання стажем педагогічної діяльності (табл. 2.4).

Таблиця 2.4

Рівень готовності до інтерактивного навчання молодших школярів учителів із різним стажем педагогічної діяльності

<i>Рівень готовності</i>	<i>Кількість досліджуваних з різним стажем педагогічної діяльності (%)</i>		
	<i>Стаж 5–10 років</i>	<i>Стаж 11–15 років</i>	<i>Стаж 16–20 років</i>
<i>Високий</i>	20	20	20
<i>Середній</i>	50	48	54,5
<i>Низький</i>	30	32	25,5

Як бачимо з табл. 2.4, відсотковий розподіл досліджуваних з різним рівнем готовності до інтерактивного навчання молодших школярів приблизно однаковий у досліджуваних із різним стажем педагогічної діяльності. Для з'ясування можливої зумовленості рівня готовності вчителів початкових класів досвідом (стажем) їхньої педагогічної діяльності застосовувався r_s – коефіцієнт рангової кореляції Спірмена.

У результаті застосування зазначеного методу було з'ясовано, що зв'язок цих змінних недостовірний ($r_s=0,71$ $p=0,20$). Таким чином, можемо зробити висновок про те, що тривалість педагогічної діяльності в початковій школі сама по собі не впливає на розвиток готовності до застосування інтерактивних технологій у роботі з молодшими школярами.

2.2.2 Аналіз особливостей сформованості основних складників готовності вчителів початкових класів до інтерактивного навчання молодших школярів. Аналіз особливостей сформованості готовності вчителів початкових класів до інтерактивного навчання молодших вчителів засвідчив необхідність аналізу особливостей сформованості окремих компонентів такої готовності.

З цією метою було виявлено рівень сформованості кожного компонента готовності вчителів початкових класів до інтерактивного навчання молодших школярів (табл. 2.5).

Таблиця 2.5

Рівень сформованості окремих компонентів готовності вчителів початкових класів до інтерактивного навчання молодших школярів

<i>Компоненти</i>	<i>Математичні показники</i>	
	<i>М</i>	<i>σ</i>
<i>Мотиваційно-ціннісний</i>	6,00	1,85
<i>Когнітивний</i>	5,10	1,78
<i>Діяльнісно-рефлексивний</i>	7,11	4,59

Як бачимо з табл. 2.5, у досліджуваних усі компоненти готовності до інтерактивного навчання молодших школярів перебувають на середньому рівні розвитку, причому за такою характеристикою група однорідна. Дещо вищим є рівень розвитку діяльнісно-рефлексивного компонента порівняно з мотиваційно-ціннісним та когнітивним компонентами, однак вибірка неоднорідна за рівнем розвитку діяльнісно-рефлексивного компонента готовності до інтерактивного навчання.

Таким чином, можемо констатувати в цілому недостатню сформованість у досліджуваних усіх компонентів готовності до інтерактивного навчання молодших школярів.

Детальніший аналіз здобутих результатів дав можливість виокремити групи вчителів початкових класів за рівнем сформованості окремих компонентів їхньої готовності до інтерактивного навчання молодших школярів (табл. 2.6).

Як бачимо з табл. 2.6, у вибірці відсоток досліджуваних з високим рівнем мотиваційно-ціннісного, когнітивного та діяльнісно-рефлексивного компонентів значно нижчий, ніж відсоткові частки досліджуваних із нижчими рівнями таких компонентів готовності до інтерактивного навчання учнів початкових класів. Домінує відсоткова частка досліджуваних із середнім рівнем мотиваційно-ціннісного, когнітивного та діяльнісно-рефлексивного компонентів готовності до інтерактивного навчання.

Таблиця 2.6

Групи вчителів початкових класів за рівнем сформованості окремих компонентів готовності до інтерактивного навчання молодших школярів

<i>Рівень сформованості компонентів готовності до інтерактивного навчання</i>	<i>Відсотковий розподіл досліджуваних за рівнем розвитку основних компонентів готовності до інтерактивного навчання</i>		
	<i>Мотиваційно-ціннісний</i>	<i>Когнітивний</i>	<i>Діяльнісно-рефлексивний</i>
<i>Високий (8–10 балів)</i>	21	3,5	7
<i>Середній (5–7 балів)</i>	51	61,5	63,5
<i>Низький (0–4 бали)</i>	28	35	29,5

Здобуті дані свідчать про необхідність для більшості вчителів початкових класів цілеспрямованого формування мотиваційно-ціннісного, когнітивного та діяльнісно-рефлексивного компонентів підготовки до запровадження інтерактивних технологій у їхню роботу. Для уточнення того, які показники зазначеної готовності потребують більшої уваги, розглянемо більш детально рівень сформованості кожного з них у вибірці респондентів (рис. 2.2–2.4).

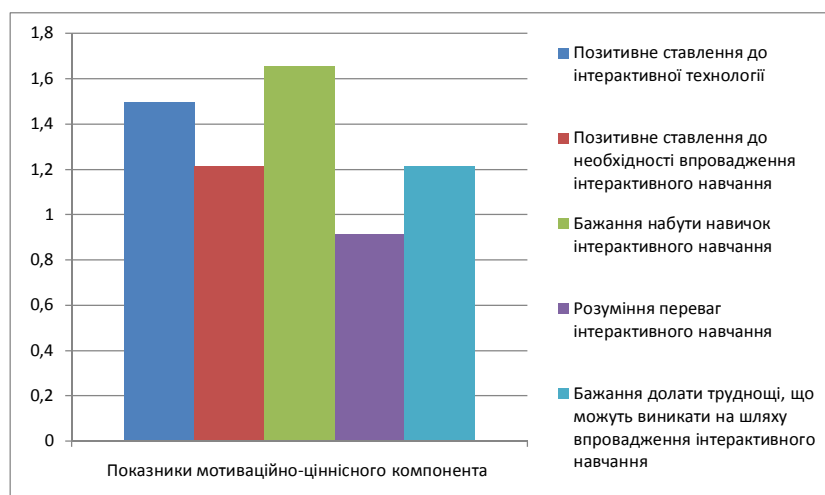

Рис. 2.2 Показники мотиваційно-ціннісного компонента готовності досліджуваних до інтерактивного навчання молодших школярів

Як бачимо з рис. 2.2, у вибірці досліджуваних спостерігається високий рівень бажання набути навичку інтерактивного навчання ($M=1,654$, $\sigma=0,477$), позитивного ставлення до цього виду навчання ($M=1,494$, $\sigma=0,501$), середній рівень позитивного ставлення до необхідності впровадження інтерактивного навчання ($M=1,213$, $\sigma=0,423$), бажання долати труднощі, що можуть виникати на шляху впровадження інтерактивного навчання ($M=1,213$, $\sigma=0,423$) та низький рівень розуміння переваг інтерактивного навчання ($M=0,909$, $\sigma=0,435$). Це дає підстави для висновку про доцільність демонстрування сильних сторін інтерактивного навчання, його плюсів у порівнянні з іншими технологіями у здійсненні мотиваційно-ціннісного компонента підготовки вчителів початкових класів до запровадження інтерактивного навчання.

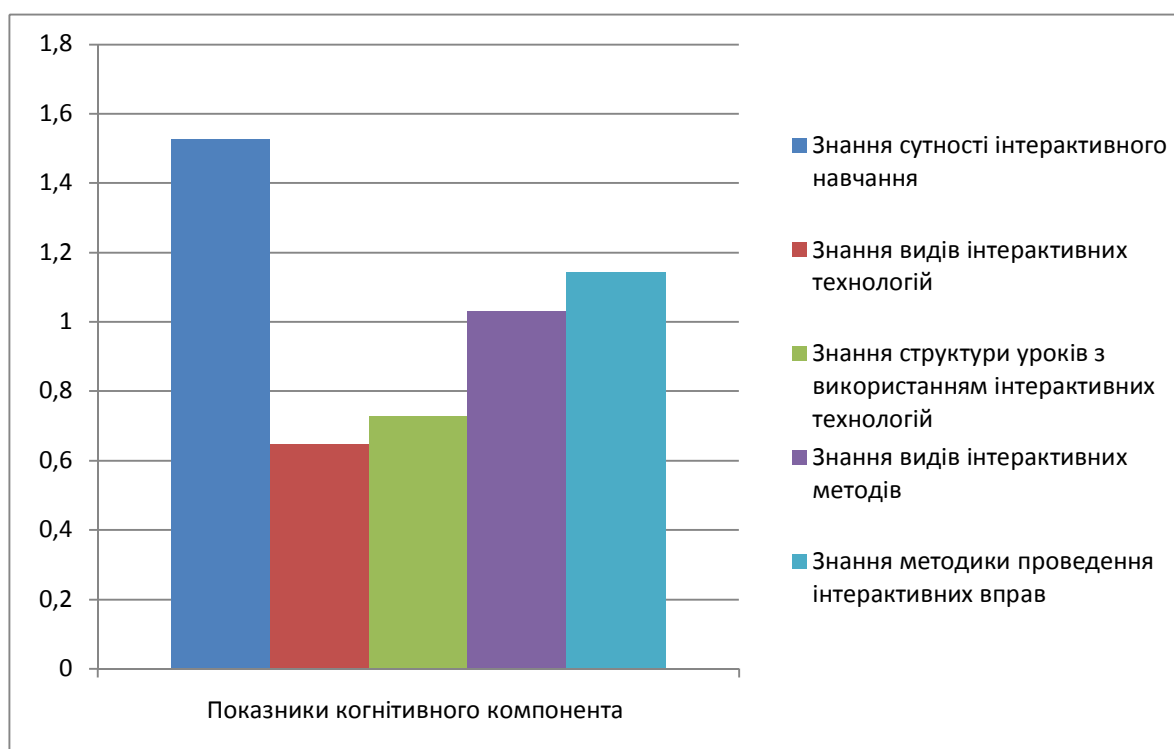

Рис. 2.3 Показники когнітивного компонента готовності досліджуваних до інтерактивного навчання молодших школярів

Як бачимо з рис. 2.3, у вибірці досліджуваних спостерігається високий рівень розуміння сутності інтерактивного навчання ($M=1,527$, $\sigma=0,501$), середній рівень знання видів інтерактивних методів ($M=1,032$, $\sigma=0,204$),

знання методики проведення інтерактивних вправ ($M=1,143$, $\sigma=0,572$) і низький рівень знання видів інтерактивних технологій ($M=0,649$, $\sigma=0,479$), структури уроків з використанням інтерактивних технологій ($M=0,729$, $\sigma=0,446$). Це дає підстави для висновку про доцільність опрацювання різних видів інтерактивних технологій та демонстрування й пояснення структури уроків із застосуванням інтерактивних технологій у процесі когнітивної підготовки вчителів початкових класів до запровадження інтерактивного навчання.

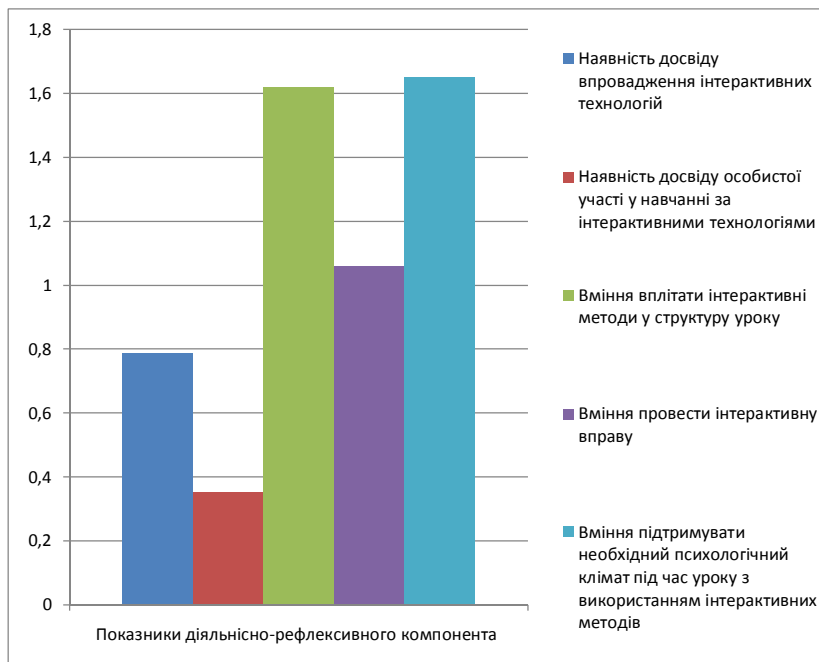

Рис. 2.4 Показники діяльнісно-рефлексивного компонента готовності досліджуваних до інтерактивного навчання молодших школярів

Як бачимо з рис. 2.4, у вибірці досліджуваних спостерігається високий рівень уміння вплітати інтерактивні методи у структуру уроку ($M=1,617$, $\sigma=0,509$) та підтримувати необхідний психологічний клімат під час уроку із застосуванням інтерактивних методів ($M=1,649$, $\sigma=0,479$), середній рівень

уміння провести інтерактивну вправу ($M=1,059$, $\sigma=0,277$) і обмеженість досвіду як особистої участі в інтерактивному навчанні ($M=0,351$, $\sigma=0,479$), так і впровадження інтерактивного навчання ($M=0,787$, $\sigma=0,423$). Це дає змогу робити висновок про доцільність надання можливості отримати такий досвід у ході практичної підготовки вчителів початкових класів до запровадження інтерактивного навчання.

З метою перевірки зумовленості рівня сформованості кожної групи показників готовності до інтерактивного навчання стажем педагогічної діяльності застосовувався r_s – коефіцієнт рангової кореляції Спірмена (табл. 2.7).

Таблиця 2.7

Показники взаємозв'язку компонентів готовності досліджуваних до інтерактивного навчання учнів та стажу їхньої педагогічної діяльності

	<i>Взаємозв'язок стажу педагогічної діяльності із компонентами готовності до впровадження інтерактивного навчання</i>		
	<i>Мотиваційно-ціннісний</i>	<i>Когнітивний</i>	<i>Діяльнісно-рефлексивний</i>
R_s	0,070, $p=0,33$	0,088, $p=0,22$	0,24, $p\leq 0,01$

У результаті застосування згаданого методу було з'ясовано, що тривалість педагогічної діяльності в початковій школі може позначатися на практичній готовності вчителів початкових класів до застосування інтерактивних технологій. Однак вона не супроводжується зростанням мотиваційно-ціннісного та когнітивного компонентів готовності.

Таким чином, можемо зробити висновок про те, що тривалість педагогічної діяльності в початковій школі сама по собі не впливає на розвиток мотиваційно-ціннісного та когнітивного компонентів готовності до застосування інтерактивних технологій у роботі з молодшими школярами.

Звідси можемо зробити висновок про необхідність цілеспрямованої підготовки до впровадження інтерактивного навчання всіх учителів, незалежно від стажу їхньої педагогічної діяльності, з більшим акцентом на мотиваційно-ціннісному та когнітивному компонентах такої підготовки.

2.2.3 Аналіз груп вчителів початкових класів за особливостями їхньої готовності до інтерактивного навчання молодших школярів.

Для реалізації третього завдання емпіричного дослідження було зіставлено показники рівня готовності до інтерактивного навчання та показники окремих компонентів готовності до інтерактивного навчання молодших школярів. Виокремлення груп учителів початкових класів за особливостями їхньої готовності до інтерактивного навчання молодших школярів здійснювалось за допомогою методу перехресних таблиць (табл. 2.8).

Таблиця 2.8

Результати аналізу за методом перехресних таблиць щодо співвідношення рівня готовності досліджуваних до впровадження інтерактивного навчання та показників основних її груп

№	Показники мотиваційно-ціннісного компонента	Рівень готовності до інтерактивного навчання учнів (кількість осіб)		
		Високий	Середній	Низький
1	2	3	4	5
1	Виражений* лише мотиваційно-ціннісний компонент	—	—	5
2	Виражений лише когнітивний компонент	—	—	—
3	Виражений лише діяльнісно- рефлексивний компонент	—	1	2
4	Виражений мотиваційно-ціннісний та когнітивний компоненти	—	1	—
5	Виражені мотиваційно- ціннісний та діяльнісно- рефлексивний компоненти	—	9	—
6	Виражені когнітивний та діяльнісно- рефлексивний компоненти	—	—	—

1	2	3	4	5
7	<i>Виражені усі компоненти</i>	39	88	–
8	<i>Невиражено жодного компонента</i>	–	1	52

Примітка. * – сумарний бал ≥ 5 балів.

Як бачимо з табл. 2.8, серед досліджуваних можна виокремити такі групи:

1) учителі початкових класів із середнім рівнем готовності до інтерактивного навчання молодших школярів та з високим та середнім рівнем розвитку усіх компонентів такої готовності (44,5 %);

2) учителі початкових класів із високим рівнем готовності до інтерактивного навчання молодших школярів з високим та середнім рівнем розвитку усіх компонентів такої готовності (26 %);

3) учителі початкових класів із низьким рівнем готовності до інтерактивного навчання молодших школярів із низьким рівнем розвитку усіх компонентів такої готовності (20 %);

4) учителі початкових класів із середнім рівнем готовності до інтерактивного навчання молодших школярів із високим та середнім рівнем розвитку мотиваційно-ціннісного та діяльнісно-рефлексивного компонентів такої готовності (5 %);

5) учителі початкових класів із низьким рівнем готовності до інтерактивного навчання молодших школярів із середнім рівнем розвитку мотиваційно-ціннісного компонента такої готовності (2,5 %);

6) учителі початкових класів із низьким рівнем готовності до інтерактивного навчання молодших школярів із середнім рівнем розвитку діяльнісно-рефлексивного компонента такої готовності (1 %);

7) учителі початкових класів із середнім рівнем готовності до інтерактивного навчання молодших школярів із високим та середнім рівнем розвитку діяльнісно-рефлексивного компонента такої готовності (0,5 %);

8) учителі початкових класів із середнім рівнем готовності до інтерактивного навчання молодших школярів із високим та середнім рівнем розвитку мотиваційно-ціннісного та когнітивного компонентів такої готовності до інтерактивного навчання молодших школярів (0,5 %).

Зазначені групи досліджуваних за рівнем готовності до впровадження інтерактивного навчання в роботі з учнями початкових класів та сформованістю окремих компонентів цієї готовності дають підстави для таких констатацій:

- навіть за низького рівня готовності до інтерактивного навчання учнів у вчителя може спостерігатися виражена мотивація до цього виду діяльності та наявний практичний досвід, що сприятливо позначається на опануванні інтерактивної технології;

- за середнього рівня готовності до інтерактивного навчання учнів у вчителя може спостерігатися нерозвинутість якоїсь однієї чи кількох складників цього утворення;

- високий рівень розвитку готовності до інтерактивного навчання учнів, як правило, супроводжується хорошим розвитком усіх її складників.

Для перевірки останньої тези (про те, наскільки достовірно частіше респоденти з високим рівнем розвитку готовності до інтерактивного навчання учнів мають добре розвинуті всі компоненти порівняно з респодентами із середнім рівнем готовності до цього виду навчання) застосовувався ϕ^* - критерій – кутове перетворення Фішера. Отриманий показник ($\phi_{\text{емп}}=3,6$) свідчить про те, що зазначені відмінності у підгрупах досліджуваних є достовірними на рівні $p \leq 0,001$. Отже, можна стверджувати, що розвиток одного із компонентів готовності до інтерактивного навчання учнів веде за собою й розвиток інших компонентів.

Окрім того, проведений аналіз здобутих результатів свідчить про те, що переважна більшість досліджуваних потребує сформованості спеціальних мотиваційно-ціннісних, когнітивних та діяльнісно-рефлексивних компонентів підготовки до впровадження інтерактивного навчання молодших школярів.

Висновки до розділу 2

Експериментальне дослідження готовності вчителів початкових класів до інтерактивного навчання молодших школярів дало можливість сформулювати низку узагальнень.

З'ясовано, що готовність учителя початкових класів до інтерактивного навчання молодших школярів – це особистісне утворення, що формується у процесі спеціальної підготовки і є поєднанням мотивів, знань, умінь і навичок, адекватних такому виду навчання.

Обґрунтовано, що структуру готовності вчителя початкових класів до інтерактивного навчання молодших школярів утворюють мотиваційно-ціннісний, когнітивний та діяльнісно-рефлексивний компоненти, кожен із яких має свої показники. Показниками мотиваційно-ціннісного компонента готовності вчителя початкових класів до інтерактивного навчання є: позитивне ставлення до інтерактивної технології, позитивне ставлення до необхідності впровадження інтерактивної технології, бажання набути навички інтерактивного навчання учнів, розуміння переваг інтерактивного навчання, бажання долати труднощі на шляху впровадження інтерактивних технологій. Показниками когнітивного компонента готовності вчителя початкових класів до інтерактивного навчання молодших школярів є: знання сутності інтерактивного навчання, знання видів інтерактивних технологій, знання структури уроків з використанням інтерактивних технологій, знання видів інтерактивних методів, знання методики проведення інтерактивної вправи. Показниками діяльнісно-рефлексивного компонента готовності вчителя початкових класів до інтерактивного навчання молодших школярів є: наявність досвіду впровадження інтерактивних технологій, наявність досвіду особистої участі навчання за інтерактивними технологіями, уміння вкомпонувати інтерактивний метод у структуру уроку, уміння провести інтерактивну вправу, уміння підтримувати необхідну атмосферу під час проведення інтерактивних вправ.

Виявлено, що рівень готовності вчителів початкових класів до інтерактивного навчання молодших школярів у більшості випадків є недостатнім: він або середній (51 %), або взагалі низький (29 %).

Експериментально доведено, що тривалість педагогічної діяльності у початковій школі сама по собі не зумовлює зростання рівня готовності вчителів класів до інтерактивного навчання учнів, тому для його підвищення необхідно запроваджувати спеціальні заходи у системі післядипломної педагогічної освіти.

Обґрунтовано, що готовність учителів початкових класів до інтерактивного навчання молодших школярів в основному є гармонійною, тобто усі компоненти (у переважній більшості випадків) перебувають на однаковому рівні розвитку; тому згадувані вище спеціальні заходи мають бути спрямовані як на мотиваційно-ціннісний компонент підготовки до впровадження інтерактивних методів, так і на когнітивний та діяльнісно-рефлексивний. При цьому у межах мотиваційної підготовки більшу увагу варто приділити демонструванню сильних сторін інтерактивного навчання, його плюсів у порівнянні з іншими технологіями; у межах теоретичної підготовки варто враховувати опрацювання різних видів інтерактивних технологій та демонстрування й пояснення структури уроків із застосуванням їх; у межах практичної підготовки доцільно акцентувати увагу на наданні можливості отримати досвід провадження інтерактивних технологій та досвід особистої участі у навчанні за інтерактивними технологіями.

Виявлено, що розвиток готовності вчителів початкових класів до інтерактивного навчання зазвичай відбувається комплексно, тобто розвинутість усіх компонентів готовності в основному перебуває на одному рівні; отже, здійснюваний цілеспрямований вплив на якийсь один компонент готовності сприятиме розвитку інших компонентів.

З'ясовано необхідність і доцільність упровадження спеціальної підготовки вчителів початкових класів до інтерактивного навчання молодших школярів в інститутах післядипломної освіти.

РОЗДІЛ 3

ПРОЦЕС ПІДГОТОВКИ ВЧИТЕЛІВ ПОЧАТКОВИХ КЛАСІВ ДО ІНТЕРАКТИВНОГО НАВЧАННЯ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ У ПІСЛЯДИПЛОМНІЙ ПЕДАГОГІЧНІЙ ОСВІ

3.1 Місце підготовки вчителів початкових класів до інтерактивного навчання у системі післядипломної освіти

Однією з найважливіших соціальних і культурних задач, які стоять перед країнами сучасного світу, є розвиток системи неперервної освіти, створення широкої мережі різноманітних напрямів навчання, здатних обслуговувати різні соціокультурні, професійні та вікові групи населення. Усе помітніше місце в цій системі займає післядипломна освіта. Вона передбачає організоване і систематичне навчання дипломованих працівників з метою усунути розрив між початково отриманою ними професійною підготовкою та новими вимогами, що висуваються розвитком економіки, науки, культури та соціальної сфери [40].

Досвід діяльності інститутів післядипломної педагогічної освіти свідчить про те, що основними напрямками їхньої діяльності є організація гнучкої системи неперервної освіти педагогічних кадрів на основі андрагогічних принципів навчання, формування нового змісту та використання активних й інтерактивних методів у навчальному процесі курсів підвищення кваліфікації, запровадження інформаційно-комп'ютерних технологій навчання, розвиток психологічної культури вчителя, готовності мобільно й адекватно реагувати на зміни освітньої ситуації, соціально-економічні й культуротворчі процеси в суспільстві [37].

А. Кузьмінський, досліджуючи теоретико-методологічні засади післядипломної освіти в Україні, як одне із завдань інститутів післядипломної педагогічної освіти виокремлює зміну життєвого і професійного стереотипу слухача, переконання його в доцільності,

об'єктивності наявних змін, необхідності, з одного боку, самому змінитися у контексті адаптації до цих реалій, з іншого – переглянути зміст, засоби своєї виховної діяльності [133].

Л. Ніколенко, аналізуючи інтегративні процеси в сучасній післядипломній педагогічній освіті, робить висновок про те, що науково-методична діяльність інститутів післядипломної педагогічної освіти має набувати випереджувально-моделювального характеру й будуватися за такими принципами: модернізація освіти; наступність та етапність різних форм неперервної освіти; взаємозв'язок та інтеграція наукових, психологічних та методичних знань; диференціація наукових, професійних інтересів педагогів [157].

В. Олійник, розглядаючи перспективи розвитку післядипломної педагогічної освіти, її місію визначає як забезпечення нової якості педагогічних і керівних кадрів освіти, здатних ефективно здійснювати професійну діяльність в умовах нестабільності, невизначеності та постійних змін [162].

Таким чином, основною метою функціонування інститутів післядипломної педагогічної освіти є забезпечення неперервності професійної освіти вчителів, розвиток у них готовності адаптовуватися до змін в освітній сфері, до нових запитів та вимог суспільства щодо результатів навчально-виховного процесу. Відповідно, метою курсів підвищення кваліфікації для вчителів початкових класів є розвиток готовності до запровадження інноваційних технологій навчання, серед яких – технологія інтерактивного навчання.

Реферативний огляд науково-практичних напрацювань щодо оптимізації післядипломної педагогічної освіти вчителів початкових класів дає можливість виокремити такі проблеми, що вивчаються вітчизняними та зарубіжними дослідниками:

- розвиток готовності вчителя у післядипломній педагогічній освіті до формування оцінювальних умінь молодших школярів (Н. Бежанова) [9];

- упровадження інформаційних технологій у систему післядипломної педагогічної освіти (С. Буртовий) [25];

- формування психологічної компетентності фахівців у системі післядипломної педагогічної освіти (В. Вронська) [39];

- використання інтерактивних технологій у процесі підвищення педагогічної майстерності, кваліфікації сучасного вчителя (І. Москаленко; Н. Чепурна) [152; 240];

- організація самоосвітньої діяльності педагогічних працівників у системі післядипломної педагогічної освіти (Л. Покроєва) [185].

Як бачимо, проблема підготовки вчителя початкових класів до інтерактивного навчання молодших школярів не знайшла поки що свого вирішення у практиці післядипломної педагогічної освіти, що свідчить про актуальність розроблення змісту такої підготовки, його апробації та перевірки результативності.

У розробленні змісту підготовки вчителів початкових класів до інтерактивного навчання молодших школярів важливо, на наш погляд, враховувати особливості організації навчального процесу на курсах підвищення кваліфікації фахівців. Так, В. Вітюк зазначає, що принципи навчання дорослих розвивають і доповнюють дидактичні принципи педагогіки. Такими принципами, що є базовими в системі післядипломної педагогічної освіти, є:

- доросла людина – це незалежна самостійна особистість;
- дорослі мають великий досвід, який можна використовувати як знання;
- у дорослих людей сприйнятливість до знань прямо пов'язана з конкретним періодом їхнього життя, зі зміною соціальних ролей;
- дорослий учень дотримується тієї думки, що йому потрібні лише ті знання, які він може застосовувати негайно [37].

Аналіз запитів спеціалістів до нової інформації і, особливо, аналіз міри їхньої задоволеності отриманими результатами, які постійно відслідковуються в різних центрах і на курсах підвищення кваліфікації, свідчить про те, що, не зважаючи на специфіку різних професій, є і спільне, що об'єднує професіоналів у їхніх запитах до інформації. Це спільне можна було б назвати потребою в такій інформації і в такій її „упаковці”, яка б давала можливість відразу ж легко скористатись нею як „конкретним керівництвом до дії” [160].

А. Маркова, розглядаючи психологічні проблеми підвищення кваліфікації, зазначає, що сьогодні важливим результатом підвищення кваліфікації є цілісне уявлення про себе як про особистість та спеціаліста, посилення авторства свого професійного життя, рефлексія на себе у професії і на саму модель підвищення кваліфікації, задоволеність її результатами, збереження власної індивідуальності у процесі засвоєння чужого досвіду [146].

Зазначене вище дало нам підстави виокремити такі основні особливості організації підготовки на курсах підвищення кваліфікації вчителів початкових класів до інтерактивного навчання молодших школярів:

а) надання можливостей слухачам для прояву індивідуальності їхнього професійного досвіду,

б) надання переваги практично орієнтованим формам подачі та опрацювання інформації (тобто, пройшовши певний курс, у слухача має з'явитися відчуття того, що він може тут і зараз застосовувати здобуті нові вміння, що йому не треба для цього ще раз і ще раз перечитати якісь підручники, монографії тощо);

в) урахування професійного досвіду слухачів (надання можливостей його актуалізувати, поділитися з ним, проаналізувати його, на основі його трансформації здійснити „вплітання нового знання та вмінь” до його структури).

Для організації підготовки вчителів початкових класів до інтерактивного навчання молодших школярів на курсах підвищення кваліфікації, за нашим переконанням, важливо дібрати таку освітню технологію, яка б враховувала усі зазначені вище особливості.

Схожої думки дотримується і Н. Вербицька, яка обґрунтовує ідею щодо необхідності розроблення таких освітніх технологій для навчання дорослих, які б сприяли перетворенню наявного професійного та життєвого досвіду у нову якість і забезпечували б комплексний характер розвитку. Доросла людина, зауважує автор, – не „чистий аркуш”, на який той, хто навчає, наносить символи знань. Це людина, яка має власну життєву позицію. Зміст освіти, який треба їй опанувати, накладається на цей досвід, іноді конфліктує з ним, а частіше поєднується. Незміст освіти, а саме життєвий досвід зумовлює справжній смисл знань, які набуваються, стає ціннісним досягненням особистості, що активно формує спосіб життя і професійної компетенції людини [31].

С. Сисоєва зазначає, що одним із сучасних напрямів активного соціально-психологічного навчання, яке найбільш відповідає психологічним особливостям і педагогічним закономірностям навчання дорослої людини, є інтерактивне навчання. Під час активного навчання дорослий вступає у діалог з викладачем, бере активну участь у пізнавальному процесі, виконуючи при цьому творчі, пошукові, проблемні завдання в парі, групі. Джерела активності дорослої людини різні – її мотиви і потреби; природне середовище, яке оточує людину; особистість викладача й засоби його роботи; форми взаємин і взаємодії викладача і його учня. До факторів, які стимулюють активність учасників навчального процесу, зокрема, зараховують: пізнавальний і професійний інтерес, творчий характер навчально-пізнавальної діяльності, змагальність, ігровий характер проведення занять, емоційний вплив цих факторів. Практично всі дослідники проблеми інтерактивного навчання зазначають, що інтерактивності навчання

не можна досягнути без відкритих, доброзичливих стосунків між учасниками навчального процесу, умінь викладача використовувати для цього спеціальні соціально-психологічні, дидактичні й особистісні засоби [218].

За інтерактивного навчання центральне місце в діяльності викладача посідає не окремий дорослий як індивід, а група взаємодіючих дорослих-учнів, які стимулюють і активізують один одного. Інтелектуальна активність учнів стимулюється в навчальних змаганнях, у колективному пошуку істини. При цьому діє механізм зараження, за якого будь-яка висловлена сусідом думка здатна мимоволі викликати власну, аналогічну, або близьку до висловленого, або, навпаки, зовсім протилежну [218]. Дидактична особливість інтерактивного навчання дорослих учнів полягає в тому, що в ході його реалізації часто спостерігається порушення звичної логіки навчального процесу: не від засвоєння теорії до практики, а від формування нового досвіду до його теоретичного осмислення шляхом застосування [218].

С. Сисоєва наголошує, що технологічні засоби навчання дорослих мають бути виключно інтерактивними, оскільки „інтерактивність” зменшує час навчання дорослої людини, а він зазвичай у дорослих учнів обмежений [218].

Зазначене вище дає підстави вважати, що в підготовці вчителів початкових класів до застосування інтерактивних технологій доцільним буде використання інтерактивних методів навчання.

Отже, підготовка вчителів початкових класів до інтерактивного навчання молодших школярів є важливим складником освітнього процесу в інститутах післядипломної педагогічної освіти, що має свої особливості та ставить за мету розвинути у слухачів готовність до впровадження зазначеного виду навчання. Дані теоретичних узагальнень нашого дослідження було покладено в основу розроблення моделі підготовки вчителів початкових класів до інтерактивного навчання молодших школярів (рис. 3.1).

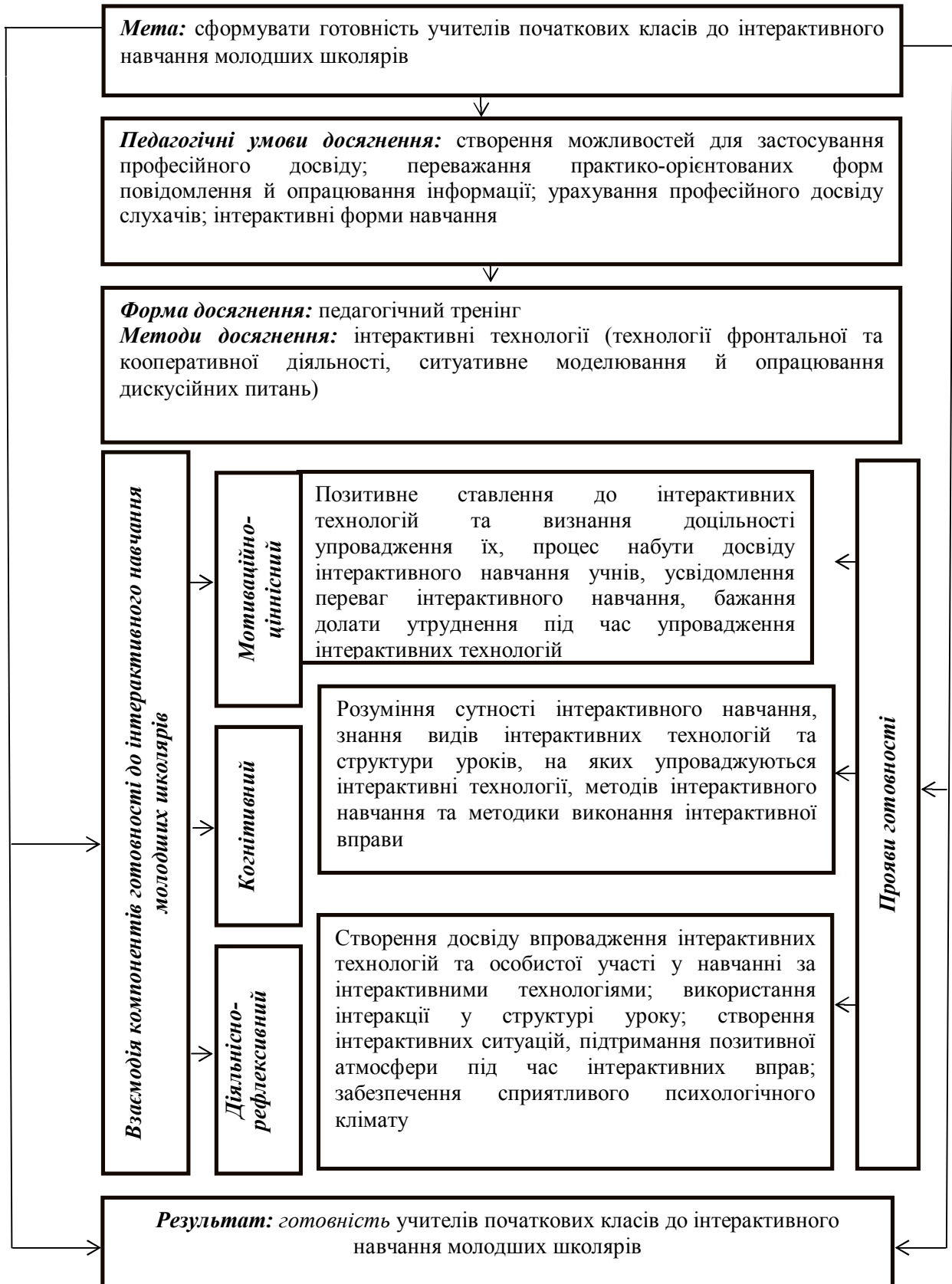

Рис. 3.1 Модель підготовки вчителів початкових класів до інтерактивного навчання молодших школярів

3.2 Зміст підготовки вчителів початкових класів до інтерактивного навчання молодших школярів

Розроблена модель підготовки вчителів початкових класів до інтерактивного навчання молодших школярів стала основою для визначення її змісту у системі післядипломної педагогічної освіти.

У педагогічній науці уже наявні розробки змісту підготовки до застосування інтерактивних технологій, однак стосуються вони підготовки майбутніх учителів початкових класів. Так, О. Комар зазначає, що вчителів початкових класів з певним стажем роботи часто буває важко відійти від усталених стереотипів, які вироблялись роками, важко застосовувати нові технології навчання для підвищення ефективності навчання молодших школярів. Тому формування готовності до застосування інтерактивних технологій у початковій школі має здійснюватись у студентів під час вивчення методик, проходження ними педагогічної практики, коли поряд зі зрілістю суджень у розумовому і моральному відношенні, людині притаманні сприймання нового, хоробрість і рішучість у досягненні мети, здатність до захоплення тощо [114, с. 111].

Звичайно, такий погляд містить раціональне зерно, однак це не означає, що ті, вчителі, які не отримали у своєму студентському віці підготовки до впровадження інтерактивних технологій, уже й не повинні її отримувати і не повинні їх застосовувати у своїй роботі. Їхня підготовка має здійснюватись за іншими принципами (описаними в моделі підготовки вище), які й визначатимуть її зміст.

З метою змістового наповнення моделі підготовки вчителів початкових класів до інтерактивного навчання молодших школярів проаналізуємо досвід науково-практичних розробок схожої проблематики.

Так, О. Комар, досліджуючи цю проблему, зазначає, що підготовка майбутніх учителів початкової школи до організації інтерактивного навчання школярів будується за певними дидактичними принципами, у яких відображаються специфічні педагогічні закономірності означеного процесу

підготовки. Серед них: принципи педагогізації підготовки студентів; формування творчої особистості майбутнього педагога; розвитку умінь і навичок організації і застосування інтерактивного навчання; організації самоосвіти та прагнення до самовдосконалення [116].

Основними педагогічними умовами ефективності процесу підготовки майбутніх учителів початкової школи до застосування інтерактивної технології, за О. Комар, є: створення спеціального емоційно-позитивного середовища навколо питань зростання інноваційного потенціалу майбутніх учителів шляхом їхньої участі в тренінгових формах навчання; інтегрування і переорієнтація навчального змісту психолого-педагогічних і методичних дисциплін ВНЗ на підготовку майбутніх учителів до застосування технології інтерактивного навчання; організація навчального процесу ВНЗ з дисциплін психолого-педагогічного та методичного циклу з обов'язковим використанням інтерактивної технології навчання та навчального тренінгу як окремої форми проведення аудиторних занять; створення позитивної психологічної атмосфери співробітництва під час аудиторних занять і в спільній позанавчальній діяльності студентів і викладачів під час педагогічної практики, написання курсових та дипломних робіт тощо; створення навчальної бази для забезпечення спеціальної підготовки викладачів ВНЗ з дисциплін психолого-педагогічного циклу та керівництва педагогічною практикою студентів до проведення занять на інтерактивній основі [116].

Педагогічна система підготовки студентів до застосування інтерактивної технології складається з п'яти етапів, які відповідають курсам навчання у вищому навчальному закладі. Вона передбачає формування готовності студента до застосування інтерактивної технології за допомогою виконання різних педагогічних завдань. Технологічність системи досягається за рахунок дотримання вимог неперервності, послідовності, поступового переходу від простого до складного, своєчасного діагностування,

прогнозування, контролю, корекції й оцінювання процесу опанування студентами знань, умінь і навичок, необхідних для застосування інтеракції.

Ефективність підготовки майбутнього вчителя початкової школи до застосування інтерактивної технології в навчальному процесі початкової школи обумовлена продуманою організацією управління процесом навчання, підготовкою викладачів до виконання цієї роботи. Для цього автор пропонує проводити тренінги-заняття-консультації, на яких розглядались би актуальні проблеми організації науково-методичного процесу навчання студентів інтерактивних технологій та роль і місце їх у підготовці сучасного вчителя початкових класів, забезпечувати студентів відповідним методичним матеріалом, упроваджувати у навчальний процес ВНЗ програму та методичні рекомендації експериментального курсу „Уроки в початковій школі із застосуванням інтерактивної технології навчання”, використовувати посібники: „Підготовка вчителів початкових класів: інтерактивні технології у ВНЗ”, „Інтерактивні технології навчання в початковій школі”, „Теорія і практика застосування інтерактивної технології на уроках математики” та ін. [116].

Окрім того, автор подає програму тренінгу для майбутніх учителів початкової школи з вивчення та опанування інтерактивних технологій [114, с. 125].

Н. Павленко розробила методичні рекомендації з використання вчителем інтерактивних методів у початковій школі у вигляді короткотривалих навчальних вправ з організації спільної діяльності учнів, ігрової навчальної діяльності у вигляді комунікативних та мистецьких ігор. У дисертації запропоновано шляхи підготовки студентів до інтерактивного спілкування та розвитку в них педагогічної рефлексії, зокрема у процесі викладання спецкурсу „Інтерактивно-рефлексивний підхід у педагогічній діяльності вчителя початкових класів” [172]. Дослідник виокремлює комплекс педагогічних умов підготовки майбутніх учителів початкових класів до використання інтерактивних педагогічних технологій, що

складається з компонентів, кожен із яких має інтерактивно-рефлексивне спрямування: спрямованість навчально-виховного процесу на формування готовності майбутнього вчителя початкових класів до використання інтерактивних педагогічних технологій; стимулювання та мотивація навчальної активності студентів, спрямована на розвиток позитивної рефлексії щодо використання інтерактивних педагогічних технологій; доповнення і розширення змісту курсів психолого-педагогічних дисциплін щодо формування знань, умінь і навичок використання інтерактивних педагогічних технологій у початковій школі, реалізація спецкурсу „Інтерактивно-рефлексивний підхід у педагогічній діяльності вчителя початкових класів”; забезпечення практико-орієнтованого підходу професійної підготовки майбутніх учителів до використання інтерактивних педагогічних технологій, який полягає у застосуванні педагогічних форм і методів інтерактивно-рефлексивного спрямування: ділових ігор, тренінгів, ситуативного моделювання, створення казково-пізнавальної реальності, педагогічного консультування, діалогів, полілогів, дискусій; поєднання контролю та самоконтролю за якістю вирішення поставлених завдань, а також оцінювання викладачем навчальних досягнень студентів і самооцінки ними власних результатів [172].

Л. Талалова, узагальнюючи передовий педагогічний досвід США у підготовці вчителів, виокремлює малу групу як ефективну форму підготовки вчителів. За її даними, оптимальним американські педагоги вважають метод „групи, яка дзижчить”, що складається з 4 – 6 осіб. Іншими ефективними методами є: „мозковий штурм”, „акваріум”, семінар, „круглий стіл”, симпозіум, колоквіум [230].

Про доцільність упровадження інтерактивних методик у викладанні фахових дисциплін говорить Л. Мар'яненко, зазначаючи, що інтерактивна методика – спеціальна форма організації пізнавальної й комунікативної діяльності, яка в одному випадку ставить учня в позицію режисера, а в

іншому – в позицію вчителя і дає змогу докорінно змінити ставлення до об'єкта навчання, перетворивши його на суб'єкт [148].

О. Газімагомедова пропонує розроблений семінар-практикум для вчителів щодо упровадження інтерактивних технологій навчання у практику роботи вчителя початкової школи [42].

О. Комар описує такі інтерактивні методики, що застосовуються на заняттях з методики математики у підготовці майбутніх учителів початкової школи: а) групова творча діяльність „Синектика” – спільна пошукова діяльність у вирішенні проблем експертними групами. Етапи проведення:

1) початкове висунення проблеми, яка є досить складною для вирішення;

2) аналіз проблеми та повідомлення необхідної інформації, роль експерта, який може компетентно оцінити доповідь-повідомлення, може виконувати викладач або підготовлений до такої роботи студент; застосовують різноманітні інформаційні джерела;

3) з'ясування можливостей вирішення проблеми шляхом детального аналізу та коментування викладачем, експертом усіх висунутих із поясненням причин, за якими деякі з них відхилено;

4) переформування проблеми кожним студентом самотійно своїми словами так, як він їх розуміє, з метою наближення завдання до себе самого;

5) спільний вибір одного з варіантів переформулювання проблеми, початковий варіант тимчасово відкидається;

6) висунення образних аналогій із використанням „метафоричних” описів та явищ, які вміщує проблема;

7) пристосування окреслених групою підходів до вирішення або готових рішень до вимог, що закладені в самій проблемі; з'ясування того, чи проблема вирішена, чи потрібно обрати новий шлях пошуку правильного рішення; б) метод дискусії, що може здійснюватись у формах: „круглий стіл”, „засідання експертної групи”, „форум”, „дебати”, „засідання суду”, „акваріум”; в) фронтальні вправи: „мікрофон”, „незакінчені речення”;

г) кооперативне навчання: робота в парах, ротаційні (змінювані) трійки, два – чотири – разом, карусель, робота в малих групах; д) рольові ігри [119].

Результати психолого-педагогічних досліджень багатьох вчених (К. Баханова, В. Бедерханова, Н. Ємельянов, І. Вачков, О. Вербицький, С. Литвиненко, Н. Марасанов, Л. Пироженко, Л. Петровська, Н. Платонова, О. Пометун, М. Скрипник, П. Щербань, Н. Щуркова та ін.) свідчать про позитивний вплив взаємодії на пізнавальний та особистісний розвиток студентів. Так, С. Литвиненко обґрунтовує ефективність інтерактивного навчання студентів, оскільки воно спрямоване на активізацію їхньої пізнавальної діяльності, організовує взаємодію і спілкування між студентами, студентами і викладачами, студентськими міні-групами [139].

За О. Комар, формування компонентів готовності до інтерактивного навчання молодших школярів здійснюється шляхом введення в курс професійно спрямованих дисциплін основ підготовки до застосування інтерактивних технологій у початковій школі, що реалізовується в процесах:

а) отримання інформації про інтерактивні технології та можливе застосування їх на уроках у початкових класах шляхом доцільної організації студентів на заняттях із загальноосвітніх дисциплін;

б) введення у навчальний план ВНЗ спецкурсу „Уроки в початковій школі із застосуванням інтерактивних технологій навчання”, самостійну роботу, написання курсових, дипломних, магістерських робіт;

в) практична діяльність із застосування інтерактивних технологій у початкових класах у процесі педагогічної практики [114, с. 117].

Узагальнення викладених вище ідей науковців та практиків щодо підготовки майбутніх вчителів до інтерактивного навчання молодших школярів, значення впровадження інтерактивних технологій у навчально-виховний процес ВНЗ, а також висновків, сформульованих нами на основі результатів емпіричного дослідження дало можливість виокремити такі базові положення змісту підготовки вчителів початкових класів до

інтерактивного навчання молодших школярів у системі післядипломної педагогічної освіти:

1) у системі післядипломної педагогічної освіти підготовку вчителів початкових класів до впровадження інтерактивного навчання доцільно здійснювати під час окремого спецкурсу чи педагогічного тренінгу;

2) заняття спецкурсу чи педагогічного тренінгу мають бути інтерактивними;

3) заняття повинні передбачати як формування мотивації до застосування інтерактивних технологій у роботі з молодшими школярами, так і озброєння знаннями і навичками щодо впровадження їх;

4) у ході занять варто акцентувати увагу на демонструванні сильних сторін інтерактивного навчання, його плюсів у порівнянні з іншими технологіями, на пропрацювання різних видів інтерактивних технологій та демонструванні й поясненні структури уроків із застосуванням інтерактивних технологій, на наданні можливості отримати досвід упровадження інтерактивних технологій та досвід особистої участі у навчанні за інтерактивними технологіями;

5) у ході занять враховувати професійний досвід учителів, надавати можливість розповісти про нього;

6) у ході занять надавати можливість для прояву творчості щодо використання інтерактивних технік;

7) для ознайомлення із сутністю інтерактивного навчання, його техніками доцільно використовувати науково-методичні рекомендації щодо застосування інтерактивних методів на певних уроках у початковій школі;

8) для надання можливості вчителям отримати дієвий інструмент, який можна буде застосовувати одразу ж після повернення на роботу, варто під час кожного заняття приділяти увагу закріпленню здобутих знань та набутих умінь шляхом практичного використання їх.

Відтак, для здійснення у системі післядипломної педагогічної освіти підготовки вчителів початкових класів до інтерактивного навчання молодших школярів пропонуємо програму педагогічного тренінгу

„Інтерактивне навчання в початковій школі”, розраховану на десять занять, тривалістю дві академічні години кожне.

Розробку таких занять подаємо нижче.

Заняття 1

Тема. Сутність інтерактивного навчання в початковій школі.

Мета. Обмін досвідом упровадження інтерактивного навчання в початкових класах.

Хід роботи:

1. Організація групи.

Привітання, знайомство, розташування учасників заняття півколом.

2. Мотивація навчальної діяльності.

Оперативне залучення учасників до діяльності за допомогою вправи „Мікрофон”.

Ведучий ставить завдання групі: „Зараз кожен із вас матиме 0,5–1 хвилину для того, щоб поділитися своїми очікуваннями від роботи за час усього тренінгу та сьогоднішнього заняття зокрема. Для цього ми матимемо ось такий „мікрофон” (може бути як справжній, так і уявний – ручка, олівець) – будемо передавати його по колу, по черзі беручи слово. Прохання говорити від свого імені, не оцінюючи та не коментуючи висловлювання один одного”.

3. Повідомлення, презентація теми та очікуваних результатів.

Ведучий підсумовує сказане групою та зазначає, яких знань і вмінь набудуть учасники тренінгу по його завершенні. Повідомляє тему заняття та говорить про те, що на ньому вони обмінюватимуться власним досвідом упровадження інтерактивного навчання в початкових класах, тому мають змогу збагатитись досвідом колег.

4. Надання необхідної інформації.

Ведучий пояснює сутність інтерактивного навчання, описує випадки із педагогічної практики (своїї чи колег), зупиняючись на змісті застосовуваних інтерактивних методів та результатах застосування їх, демонструє відеозаписи фрагментів навчальних занять, уроків у школі із

застосуванням інтерактивних технологій. Надає інформацію про літературні джерела, звідки можна почерпнути інформацію про методи інтерактивного навчання.

5. Інтерактивна вправа „Два – чотири – всі разом”:

а) інструктування: „Щойно ви почули про сутність інтерактивного навчання, його специфіку. Пригадайте, будь ласка, чи використовуєте ви у своїй роботі з учнями методи інтерактивного навчання, підготуйте коротке повідомлення, коли і як, як часто ви використовуєте їх”.

б) об’єднання у групи та розподіл ролей: „Об’єднайтесь у пару з тим, з ким вам хотілось би поділитися своїм досвідом. По черзі розкажіть один одному про свій досвід інтерактивного навчання учнів (кожен має для цього 3 хв.). Об’єднайтесь у четвірки (пара з парою) та розкажіть іншій парі про досвід інтерактивного навчання вашого напарника іншій парі (у кожного на це також 3 хв.). Підготуйте від вашої четвірки коротке повідомлення про ваш досвід упровадження інтерактивних методів у роботі з молодшими школярами. При цьому важливо врахувати досвід кожного члена підгрупи”.

в) виконання завдання: самостійна робота і співпраця.

Під час виконання завдання ведучий відстежує час, сигналізує про необхідність переходу від одного етапу роботи до іншого. Також він підходить по черзі до кожної пари, четвірки з тим, щоб з’ясувати хід виконання поставленого ним завдання, правильність розуміння поданої інструкції учасниками тренінгу.

г) презентація результатів: підгрупи по черзі представляють їхній досвід упровадження інтерактивних технологій. Завдання ведучого – узагальнити сказане всіма представниками від груп, підкреслити досягнення учасників тренінгу у впровадженні інтерактивного навчання та зупинити увагу на прогалинах, показати можливості заповнення їх.

д) рефлексія результатів: ведучий ставить учасникам тренінгу запитання про те, як їм працювалось у парах, четвірках, чи доводилось їм раніше працювати таким чином.

6. Підбиття підсумків (рефлексія): ведучий запитує, чи справдились сподівання учасників тренінгу від сьогоденного заняття, на що схоже для них це заняття, як змінювався їхній настрій у процесі заняття. Після того, як усі висловляться, ведучий повідомляє про те, що на цьому занятті вони мали змогу познайомитися з двома інтерактивними вправами: „Мікрофон” та „Два – чотири – всі разом”.

7. Домашнє завдання: ведучий дає завдання учасникам тренінгу до наступного заняття продумати, на яких уроках, із яких предметів у своїй практиці вони могли б використовувати інтерактивні вправи „Мікрофон” та „Два – чотири – всі разом”.

Заняття 2

Тема. Значущість інтерактивного навчання для засвоєння досвіду навчальної діяльності молодшими школярами.

Мета. Сприяння усвідомленню переваг інтерактивного навчання перед іншими технологіями.

Хід роботи:

1. Організація групи.

Учасники сидять по колу, здійснюється перевірка результатів виконання домашнього завдання. Ведучий відзначає досягнення кожного та всіх разом щодо розуміння можливостей упровадження випробуваних на собі інтерактивних вправ у практику роботи з учнями.

2. Мотивація навчальної діяльності.

Налаштування на роботу за допомогою вправи „Незакінчені речення...”. Ведучий просить групу висловити свою думку щодо значення впровадження інтерактивних вправ „Мікрофон” та „Два – чотири – всі разом” у початковій школі. Для цього він пропонує кожному учасникові закінчувати речення: „Використання інтерактивних вправ „Мікрофон” та „Два – чотири – всі разом” у роботі з молодшими школярами дасть можливість ...”. Кожен наступний учасник повинен розпочинати свій виступ

із запропонованого формулювання. Наприкінці обговорення слово бере ведучий та підсумовує висловлювання всієї групи.

3. Повідомлення, презентація теми та очікуваних результатів.

Ведучий повідомляє тему заняття та зазначає, що в результаті заняття в учасників тренінгу має сформуватись чітке і повне уявлення про значення інтерактивного навчання для молодших школярів.

4. Надання необхідної інформації.

Ведучий робить коротке повідомлення про результати наукових досліджень психологічних особливостей молодших школярів та значення інтерактивного навчання (загалом, безвідносно до віку тих, хто навчається). Підводить учасників тренінгу до усвідомлення необхідності розуміти, наскільки важливим є інтерактивне навчання для психологічного розвитку молодших школярів. Пропонує для з'ясування цього питання таку вправу.

5. Інтерактивна вправа „Мозковий штурм”:

а) інструктування: ведучий просить учасників групи скласти список їхніх ідей щодо значення інтерактивного навчання для психологічного розвитку молодшого школяра (що воно дає) спочатку індивідуально.

б) об'єднання у групи та розподіл ролей: потім (через 5 хв.) – ведучий пропонує учасникам об'єднатись у пари й поділитися своїми ідеями один з одним, доповнити свій список.

в) виконання завдання: самостійна робота і співпраця. Ведучий наголошує на важливості врахування всіх ідей, на цінності педагогічного досвіду всіх учасників тренінгу.

г) презентація результатів: кожна пара озвучує свої ідеї, ведучий записує їх на дошці, далі – спільно з групою запропоновані ідеї систематизуються.

д) рефлексія результатів: ведучий запитує учасників, як їм працювалось індивідуально, у парі, колективно.

6. Підбиття підсумків (рефлексія): ведучий пропонує учасникам групи дати зворотній зв'язок йому про свої враження від заняття, використовуючи про цьому таке формулювання: „Сьогоднішнє заняття допомогло мені...”.

Після того, як усі висловляться, ведучий повідомляє про те, що на даному занятті вони мали змогу познайомитись з двома інтерактивними вправами: „Незавершені речення” та „Мозковий штурм”.

7. Домашнє завдання.

Ведучий дає завдання учасникам тренінгу до наступного заняття продумати, на яких уроках, з яких предметів у своїй практиці вони могли б використовувати інтерактивні вправи „Незавершені речення” та „Мозковий штурм”.

Заняття 3

Тема. Види інтерактивних технологій.

Мета. Оволодіння видами інтерактивних технологій та особливостями впровадження їх у початковій школі.

Хід роботи:

1. Організація групи.

Учасники сидять по колу. Ведучий пропонує об'єднатись у три підгрупи та в межах кожної з них обговорити результати виконання домашнього завдання. Далі – обрати одного учасника від кожної підгрупи, який представить досягнення підгрупи щодо розуміння можливостей упровадження випробуваних на собі інтерактивних вправ у практику роботи з учнями. Ведучий відзначає сильні сторони презентації кожної з підгруп, за необхідності робить уточнення щодо окремих ідей.

2. Мотивація навчальної діяльності.

Ведучий заздалегідь готує 4 набори карток, на кожній із яких написано назву інтерактивного методу (вправи) та подано його (її) опис. Обираються ті вправи, що рекомендуються педагогами для впровадження в початковій школі. Картки пронумеровано з метою полегшити відстеження систематизації їх у подальшій роботі.

Учасники групи об'єднуються в 4 підгрупи, кожна з яких отримує набір карток та завдання: ознайомитися з описом інтерактивних вправ, що

можуть застосовуватись на уроках у початковій школі, та спробувати класифікувати їх.

Картки мають такий вигляд:

Картка 1		
Методика проведення	<i>Вправа „Мікрофон”</i>	
	<i>а) інструктування</i>	Учитель ставить перед класом запитання (для актуалізації опорних знань чи мотивації до навчальної діяльності) і каже: „Уявіть, що цей олівець (ручка) – мікрофон, ви передаватимете його один одному, по черзі беручи слово (даючи відповідь на поставлене запитання). Говорити треба лаконічно та швидко”.
	<i>б) об’єднання у групи та розподіл ролей</i>	Робота ведеться фронтально, роль в усіх однакова.
	<i>в) виконання завдання</i>	Слово надається першому, у кого в руках мікрофон, далі він передається від одного до іншого по черзі. Вислуховують кількох учнів.
	<i>г) презентація результатів</i>	Наприкінці слово бере вчитель, підсумовуючи сказане дітьми.
	<i>д) рефлексія результатів</i>	Учитель ставить запитання: „Чи усі згодні зі сказаним?”, „Чи всі бажаючи висловили свою думку?”

Картка 2		
Методика проведення	<i>Вправа „Незакінчені речення”</i>	
	<i>а) інструктування</i>	Визначивши тему, з якої учні будуть висловлюватися, учитель формулює незакінчене речення і пропонує учням висловлюючись закінчувати його. Наприклад: „На сьогоднішньому уроці для мене найважливішим було...”
	<i>б) об’єднання у групи та розподіл ролей</i>	Робота ведеться фронтально, роль в усіх однакова.
	<i>в) виконання завдання</i>	Учні по черзі висловлюються, кожен наступний учасник починає свій виступ із запропонованої формули.
	<i>г) презентація результатів</i>	Учитель підсумовує сказане дітьми.
	<i>д) рефлексія результатів</i>	Учитель запитує у дітей, що вони зрозуміли зі сказаного всіма.

Картка 3		
<i>Методика проведення</i>	<i>Вправа „Мозковий штурм”</i>	
	<i>а) інструктування</i>	Учитель формулює певну проблему та просить учнів висунути якомога більше ідей щодо можливого її вирішення.
	<i>б) об'єднання у групи та розподіл ролей</i>	Робота ведеться фронтально, в усіх роль однакова.
	<i>в) виконання завдання</i>	Учні по черзі висловлюють по одній своїй ідеї, далі, коли усі бажаючі висловились, – по другій і т. д.
	<i>г) презентація результатів</i>	Учитель систематизує ідеї учнів та записує на дошці узагальнення їх.
	<i>д) рефлексія результатів</i>	Учитель запитує дітей, чи було їм цікаво почути ідеї своїх однокласників.

Картка 4		
<i>Методика проведення</i>	<i>Вправа „Навчаючись учу”</i>	
	<i>а) інструктування</i>	Учитель попередньо готує картки з фактами, що стосуються теми уроку, по одній для кожного учня. Роздає їх кожному та пропонує протягом кількох хвилин прочитати інформацію на картці, перевіряє, чи розуміють учні прочитане. Далі пропонує учням підвестися та почати ходити класом і знайомитися з інформацією інших однокласників.
	<i>б) об'єднання у групи та розподіл ролей</i>	Учасники самі обирають собі когось у пару, обмінявшись інформацією, пари змінюються.
	<i>в) виконання завдання</i>	Спілкуючись у парах, учні повідомляють свою інформацію та вислуховують іншу, намагаються поспілкуватися з якомога більшою кількістю учнів.
	<i>г) презентація результатів</i>	Після завершення обміну інформацією вчитель пропонує учням відтворити її, аналізує та узагальнює її.
	<i>д) рефлексія результатів</i>	Учитель запитує учнів, чи легко їм було обмінюватись інформацією, чи все вони розуміли, про що їм розповідали однокласники.

Картка 5		
<i>Методика проведення</i>	<i>Вправа „Асоціативний куш”</i>	
	<i>а) інструктування</i>	Учитель називає слово, з яким проводитиметься робота, а діти згадують усе, що виникає в пам'яті щодо цього слова.
	<i>б) об'єднання у групи та розподіл ролей</i>	Робота ведеться фронтально.
	<i>в) виконання завдання</i>	Діти називають слова, а вчитель записує їх на дошці довкола названого ним слова.
	<i>г) презентація результатів</i>	Учитель підсумовує сказане дітьми.
	<i>д) рефлексія результатів</i>	Учитель запитує, що думають, відчують діти, коли дивляться на дошку із записом їхніх пропозицій.

Картка 6		
<i>Методика проведення</i>	<i>Вправа „Ажурна пилка”</i>	
	<i>а) інструктування</i>	Учитель роздає кілька груп завдань з певної теми: підготувати інформацію з певного питання за підручником, статтею і т. ін., або ж підготувати відповіді на запитання (має бути стільки груп запитань, скільки буде на уроці груп учнів) на такому рівні, щоб можна було нею поділитися з іншими.
	<i>б) об'єднання у групи та розподіл ролей</i>	На першому етапі вправи учні об'єднуються у „домашні” групи (які будуть спільно працювати над однією групою запитань), кожен має знати, хто входить до його домашньої групи. Кожен учень з „домашньої” групи отримує порцію інформації для засвоєння. Далі учні однієї „домашньої” групи мають об'єднатися й обговорити кожен свою інформацію і те, яким чином вони будуть навчати цієї інформації інших груп. Окрім того, кожен із учнів отримує картку певного кольору, кольорів стільки, скільки має утворитись експертних груп на другому етапі вправи. На другому етапі вправи учні об'єднуються в експертні групи, де кожен із них стане експертом з окремого питання.
	<i>в) виконання завдання</i>	На першому етапі „домашні” групи готуються навчати своїх питань інших груп. У наданому їм тексті вони мають знайти

		відповіді на поставлені їм запитання. Вони мають вирішити, як вести їм обговорення кожного питання, коли об'єднуються в експертні групи. На другому етапі учні створюють „експертні групи”, у яких по черзі обговорюють довірені їм питання з іншими членами групи, аналізують матеріал у цілому, ставлять один одному запитання й відповідають на них.
	<i>г) презентація результатів</i>	Після завершення роботи учитель пропонує учням повернутися „додому”. Кожен учень має поділитися інформацією, отриманою в експертній групі, із членами своєї „домашньої” групи.
	<i>д) рефлексія результатів</i>	Учитель просить учнів подумати, який внесок зробив кожен із них в обговорення, про те, як можна було б покращити ще роботу груп у цілому.

Картка 7		
<i>Методика проведення</i>	<i>Вправа „Робота в парах”</i>	
	<i>а) інструктування</i>	Учитель пропонує учням завдання, ставить питання для невеличкої дискусії, аналізу ситуації, виконання пізнавального завдання. Після пояснення питання або фактів, наведених у ситуації, дає учням 1–2 хвилини для продумування можливих відповідей або рішень індивідуально.
	<i>б) об'єднання у групи та розподіл ролей</i>	Учні об'єднуються в пари, визначають, хто з них буде висловлюватись першим, і обговорюють свої ідеї один з одним.
	<i>в) виконання завдання</i>	Визначається час виконання завдання кожним окремо та двома разом. Учні мають досягти згоди щодо відповіді або рішення.
	<i>г) презентація результатів</i>	По закінченні часу на обговорення кожна пара представляє результати роботи, обмінюється своїми ідеями та аргументами з усім класом.
	<i>д) рефлексія результатів</i>	Учитель ставить запитання про те, що вони дізнались, чи залишилось їм щось незрозумілим, чиї відповіді їм сподобались найбільше і т. ін.

Картка 8

Картка 8		
Методика проведення	<i>Вправа „Ротаційні (змінювані) трійки”</i>	
	<i>а) інструктування</i>	Учитель дає учням відкрите питання (наприклад, що стосується нового матеріалу, і потребує неоднозначної відповіді)
	<i>б) об'єднання у групи та розподіл ролей</i>	Учні об'єднуються у трійки, вони розміщуються так, щоб кожна з них бачила трійку праворуч і трійку ліворуч. Разом усі трійки мають утворити коло.
	<i>в) виконання завдання</i>	Учні коротко обговорюють питання у трійках, далі розраховуються на 0,1,2. Учні з номером 1 переходять до наступної трійки за годинниковою стрілкою, а учні з номером 2 переходять через дві трійки проти годинникової стрілки. Учні з номером 0 залишаються на місці і є постійними членами трійки. Результатом буде повністю нова трійка. Так трійки проходять три ротації.
	<i>г) презентація результатів</i>	Обговорення в класі відповідей на поставлене запитання. Учитель підсумовує сказане всіма.
	<i>д) рефлексія результатів</i>	Учитель запитує учнів про те, що нового для себе вони відкрили, спілкуючись один з одним.

Картка 9

Картка 9		
Методика проведення	<i>Вправа „Два – чотири – усі разом”</i>	
	<i>а) інструктування</i>	Учитель дає учням питання для обговорення, дискусії або аналізу певної ситуації. Після пояснення питання або фактів, наведених у ситуації, він дає дітям 1–2 хвилини для продумування можливих відповідей або рішень індивідуально.
	<i>б) об'єднання у групи та розподіл ролей</i>	Учитель об'єднує учнів у пари і просить обговорити свої ідеї одне з одним.
	<i>в) виконання завдання</i>	Визначається час на висловлення кожного у парі і спільне обговорення. Пари обов'язково мають досягти згоди (консенсусу) щодо відповіді або рішення. Пари об'єднуються у четвірки і обговорюють попередньо досягнені рішення щодо поставленої проблеми. Як і в парах, прийняття спільного рішення обов'язкове.
Методика проведення	<i>г) презентація результатів</i>	Четвірки представляють прийняте ними рішення. Учитель підсумовує висловлені учнями рішення поставленої проблеми.

	<i>д) рефлексія результатів</i>	Учитель запитує учнів про те, чи було враховано їхню думку, як їм працювалось у парах, четвірках, як змінювалась їхня думка у процесі обговорення.
--	---------------------------------	--

Картка 10		
Методика проведення	<i>Вправа „Карусель”</i>	
	<i>а) інструктування</i>	Учні пропонується проблема для розв’язання та дається 1–2 хвилини на підготовку аргументів.
	<i>б) об’єднання у групи та розподіл ролей</i>	Учитель розставляє стільці для учнів у два кола. Учні, які сидять у внутрішньому колі, мають розташуватися спиною до центру, а у зовнішньому – обличчям. Таким чином, кожен сидить навпроти іншого. Учасники внутрішнього кола є прихильниками однієї думки, а зовнішнього – протилежної.
	<i>в) виконання завдання</i>	За сигналом вчителя учні в парах розпочинають спілкування. Спочатку йде обмін думками в перших парах, подаються необхідні відомості (аргументи, оригінальний поворот проблеми тощо). Учні фіксують у себе в записничках усе, що подає протилежна сторона. Зазвичай на спілкування в парі відводиться не більше 2 хвилин – по одній на партнера. За сигналом учителя всі учасники кола пересуваються на один стілець праворуч і опиняються перед новим партнером (внутрішнє коло нерухоме, а зовнішнє – рухоме). Дискусія продовжується, однак учні намагаються підібрати нові контраргументи. Рух учнів продовжується протягом відведеного часу або доти, доки кожен не пройде все коло, виконуючи поставлене завдання.
	<i>г) презентація результатів</i>	Учитель запитує думку класу щодо поставленої проблеми, узагальнює висунуті ідеї.
	<i>д) рефлексія результатів</i>	Учитель запитує, що змінювалось у висловлюваннях кожного в розмові з кожним новим партнером.

Картка 11		
Методика проведення	<i>Вправа „Робота у малих групах”</i>	
	<i>а) інструктування</i>	Учитель дає кожній групі у класі конкретне завдання й інструкцію до його виконання.
	<i>б) об'єднання у групи та розподіл ролей</i>	Учнів об'єднують у групи по 3–4 особи. Їм пропонують пересісти по групах. Учні мають сидіти по колу: „пліч-о-пліч, віч-на-віч”. Усі члени групи повинні добре бачити один одного. Учням повідомляють ролі, які вони виконують під час групової роботи: спікер (керівник групи), секретар, посередник, доповідач.
	<i>в) виконання завдання</i>	При виконанні поставленого вчителем завдання кожен виконує свої функції: - спікер: зачитує завдання групі, організовує порядок виконання, пропонує учасникам групи висловитися по черзі, заохочує групу до роботи, підбиває підсумки роботи, визначає доповідача; - секретар: веде записи результатів роботи групи, записи веде коротко й розбірливо, як член групи повинен бути готовий висловити думки групи при підведенні підсумків чи допомоги доповідачеві; - посередник: стежить за часом, заохочує групу до роботи; - доповідач: чітко висловлює думку групи, доповідає про результати роботи групи. У процесі роботи вчитель може надавати необхідну допомогу групам.
	<i>г) презентація результатів</i>	Групам пропонується представити результати роботи.
	<i>д) рефлексія результатів</i>	Учитель запитує, чи була така робота для учнів корисною, чого вони навчилися, коментує роботу груп з погляду її навчальних результатів та питань організації процедури групової діяльності.

Картка 12		
Методика	<i>Вправа „Акваріум”</i>	
	<i>а) інструктування</i>	Учні отримують завдання для проведення групової дискусії, сформульоване приблизно таким чином:

		Прочитайте завдання вголос. Обговоріть його у групі. За 3-5 хвилин дійдіть спільної думки або підсумуйте дискусію.
	<i>б) об'єднання у групи та розподіл ролей</i>	Учитель об'єднує учнів у групи по 4–5 осіб і пропонує їм ознайомитись із завданням.
	<i>в) виконання завдання</i>	Одна із груп сідає в центр класу (або на початку середнього ряду у класі, де стоять парти), так, щоб бути відокремленими від класу, і виконує своє завдання. Поки діюча група займає місце в центрі, учитель знайомить решту класу із завданням і нагадує правила дискусії у малих групах. Групі у центрі кола пропонується протягом 3-5 хвилин уголос обговорити можливі варіанти розв'язання проблемної ситуації. Учні, які перебувають у зовнішньому колі, слухають, не втручаючись у перебіг обговорення. Коли сплинув час, відведений для дискусії, група повертається на свої місця, а вчитель ставить до класу запитання: - Чи погоджуєтесь ви з думкою групи? - Чи була ця думка достатньо аргументованою, доведеною? - Який із аргументів ви вважаєте найбільш переконливим? На таку бесіду відводиться не більше 2–3 хвилин. Після цього інша група займає місце в „акваріумі” й обговорює наступну ситуацію.
	<i>г) презентація результатів</i>	Учитель разом з учнями підсумовує досягнуті класом рішення з визначених проблем.
	<i>д) рефлексія результатів</i>	Учитель обговорює разом з учнями хід групової роботи, коментує ступінь оволодіння навичками дискусії у малих групах, звертає увагу на необхідність та напрями подальшого вдосконалення таких навичок. Обговорюється також робота кожної групи.

Картка 13		
Методика	Вправа „Обговорення проблеми у загальному колі”	
	<i>а) інструктування</i>	Учитель ставить перед учнями проблему чи запитання (що стосується запланованої для

		уроки теми). Наголошує, що в обговоренні має взяти участь якомога більша кількість учнів.
	<i>б) об'єднання у групи та розподіл ролей</i>	Робота ведеться фронтально.
	<i>в) виконання завдання</i>	Учні висловлюються за бажанням. Обговорення триває, доки є бажання висловитися.
	<i>г) презентація результатів</i>	Учитель бере слово наприкінці обговорення для підсумовування сказаного дітьми.
	<i>д) рефлексія результатів</i>	Учитель запитує учнів, які з почутих ними думок були для них цікавими, які новими.

Картка 14

<i>Методика проведення</i>	<i>Вправа „Навчаючи учусь”</i>	
	<i>а) інструктування</i>	Учитель роздає по одній картці з фактами, що стосуються теми уроку, по одній для кожного учня і пропонує протягом кількох хвилин прочитати інформацію на картці.
	<i>б) об'єднання у групи та розподіл ролей</i>	Учням пропонується підвестися та почати ходити по класу і знайомити зі своєю інформацією однокласників. Кожен учень може одночасно говорити лише з однією особою.
	<i>в) виконання завдання</i>	Виконуючи завдання, учні діляться своїм фактом і самі отримують інформацію від інших учнів. Учитель намагається забезпечити спілкування кожного з якомога більшою кількістю учнів для отримання якомога більшої кількості інформації.
	<i>г) презентація результатів</i>	Після того, як учні завершать обмін інформацією в парах, учитель пропонує їм відтворити отриману інформацію. Допомогає їм аналізувати й узагальнювати здобуті знання. Відповіді можна записувати на дошці.
	<i>д) рефлексія результатів</i>	Учитель запитує учнів, як їм працювалося, якими знаннями вони збагатилися, у чому була їхня роль.

Картка 15

<i>Методика проведення</i>	<i>Вправа „Аналіз ситуації (case-метод)”</i>	
	<i>а) інструктування</i>	Учитель заздалегідь готує проблемну ситуацію, випадок, який розглядатиме з учнями. У цій ситуації обов'язково мають бути дві сторони конфлікту, позиції й

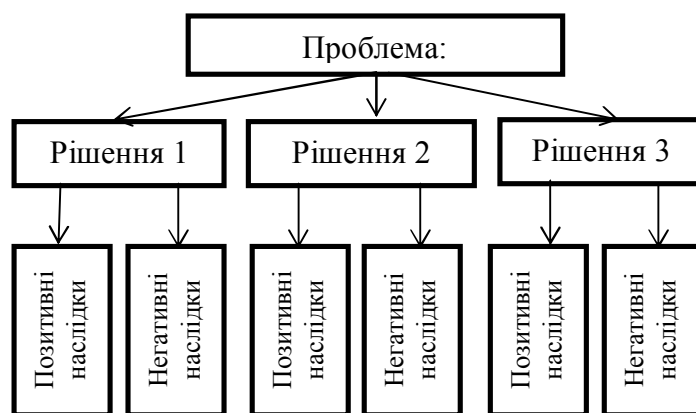
		інтереси яких суперечать одна одній. Учитель пропонує учням прочитати проблемну ситуацію.
	<i>б) об'єднання у групи та розподіл ролей</i>	Робота ведеться фронтально.
	<i>в) виконання завдання</i>	Учитель аналізує проблемну ситуацію разом з учнями: - Якими є факти: Що відбулося? Де і коли? Хто є учасниками ситуації? Що ми про них знаємо? Які факти є важливими? Які другорядними? Що в описі є фактами, а що думками, оцінками тощо? - У чому проблема ситуації: У чому полягає конфлікт? Яке питання нам треба вирішити, щоб розв'язати ситуацію? У чому полягають інтереси кожної зі сторін? Чому вони суперечливі? - Якими можуть бути аргументи: Які аргументи можна навести на захист позиції кожної зі сторін? А на які документи, інформацію ми можемо поспиратися, обстоюючи ти чи ту позицію? - У чому полягає рішення: Яким буде розв'язання ситуації? Чому саме таким? На що ми спираємось, обираючи таке рішення? Якими можуть бути результати такого рішення? Чи існують інші шляхи розв'язання?
	<i>г) презентація результатів</i>	На основі проведеного аналізу учні пропонують найоптимальніший спосіб розв'язання ситуації, голосують на висунуті варіанти рішень.
	<i>д) рефлексія результатів</i>	Учитель робить узагальнення щодо проведеної роботи, запитує учнів, чи сподобалось їм аналізувати такі складні ситуації, що для них було новим, що давалось складно.

Картка 16		
<i>Методика проведення</i>	<i>Вправа „Розв'язання проблем”</i>	
	<i>а) інструктування</i>	Учитель пропонує учням проблемне завдання чи проблемну ситуацію, ознайомлює з нею учнів, визначає сутність проблеми. Перевіряє, чи зрозуміли учні сутність проблеми, пропонує їм описати її.

	<i>б) об'єднання у групи та розподіл ролей</i>	Учитель об'єднує учнів у групи, де б вони могли обговорити проблему, перш, ніж розпочати пошуки шляхів її розв'язання.
	<i>в) виконання завдання</i>	У групах учні мають з'ясувати якнайбільше способів розв'язання проблеми. Жоден варіант рішення не відкидається і не коментується. Учитель заохочує учнів до генерування великої кількості ідей.
	<i>г) презентація результатів</i>	Групи представляють свої варіанти. Разом з учнями вчитель аналізує їх, об'єднує у групи. Обговорюють імовірні позитивні та негативні наслідки кожної ідеї. Обирають найкращий варіант щодо його застосування для розв'язання проблеми.
	<i>д) рефлексія результатів</i>	Учитель запитує учнів, як їм працювалось у групі, чи були враховані ідеї усіх членів груп, що вони зрозуміли із проведеної роботи.

Картка 17

		<i>Вправа „Дерево рішень”</i>
<i>Методика проведення</i>	<i>а) інструктування</i>	Учитель формулює проблему для розв'язання, визначає її сутність і записує на дошці, заповнюючи схему. Дає необхідну додаткову інформацію з проблеми (або час для її пошуку, перегляду, якщо це було домашнє завдання).
	<i>б) об'єднання у групи та розподіл ролей</i>	Учні об'єднуються в групи. Завдання кожної з них – заповнити „дерево рішень” (схема на картці, яку учитель роздає кожній групі).
	<i>в) виконання завдання</i>	Учитель заохочує учнів до висловлення якомога більшої кількості ідей щодо

		розв'язання проблеми. Обговорюється кожен варіант рішення: що позитивного та негативного для кожної зі сторін він містить? Обирають кілька варіантів рішень, записують їх у схему, далі шляхом голосування обирають один варіант для представлення у класі.
	г) презентація результатів	Кожна група пропонує своє рішення. Проводиться обговорення, вибір одного варіанта із запропонованих.
	д) рефлексія результатів	Учитель запитує учнів про те, чим корисною для них була ця вправа.

Картка 18

Методика проведення	Вправа „Імітаційні ігри”	
	а) інструктування	Учитель обирає тему для симуляції й головне питання, що його мають розв'язати учні.
	б) об'єднання у групи та розподіл ролей	Учитель розподіляє ролі для усього класу, розповідає про сценарій ситуації. Він надає учням достатньо інформації, чіткі інструкції, щоб вони могли переконливо виконувати свої ролі й водночас навчатися.
	в) виконання завдання	Учні розігрують ситуацію.
	г) презентація результатів	Учитель ставить запитання для підведення підсумків.
	д) рефлексія результатів	Учитель ставить запитання учням: що вони відкрили для себе, ставши учасником ситуації, яку розігрували.

Картка 19

Методика проведення	Вправа „Рольова гра”	
	а) інструктування	Учитель попередньо планує роботу та формулює проблему, яку буде ілюструвати рольова гра. Спільно з учнями визначає кількісний склад учасників гри та спостерігачів, продумує, як доцільніше працювати над грою: усім класом чи одночасно кількома малими групами. Учитель надає учням достатньо інформації, щоб вони могли переконливо виконувати свої ролі і одночасно вчитися.
	б) об'єднання у групи та розподіл ролей	Визначаються виконавці ролей, незадіяні у виконанні певних ролей учні перебувають у якості спостерігачів.

	<i>в) виконання завдання</i>	Учням дається час на обдумування ситуацій своїх ролей. Відбувається розігрування підготовленого сценарію: - учитель розповідає про суть справи, - решта учнів озвучують свої ролі, виконують певні дії (визначені сценарієм).
	<i>г) презентація результатів</i>	Обговорюються ідеї учнів щодо розв'язання проблеми, представленої у розіграній ситуації.
	<i>д) рефлексія результатів</i>	Обговорення за запитаннями: Як ви почувались у тій чи іншій ролі? Що подобалося під час гри, а що – ні? Чи бували ви самі у схожій ситуації? Чи було вирішено проблему? Чому? Як вона була вирішена? Яку іншу лінію поведінки можна було б вибрати? Чи доводилося вам потрапляти у схожу ситуацію? Як може цей досвід вплинути на ваше подальше життя?

Картка 20		
Методика проведення	<i>Вправа „Зміни позицію”</i>	
	<i>а) інструктування</i>	Учитель формулює для всього класу дискусійне питання і дає завдання розділити позицію „так” чи „ні” між парами.
	<i>б) об'єднання у групи та розподіл ролей</i>	Учні об'єднуються у пари, а потім у – четвірки. Одна пара у четвірці має обґрунтувати одну позицію, інша – протилежну.
	<i>в) виконання завдання</i>	Парам дається достатньо часу на підготовку. Кожна пара у четвірках представляє своїм партнерам власний погляд (час регламентований). Кожен учень має відповідати за свою частину презентації. Далі пари у четвірках міняються позиціями і знову обговорюють проблему.
	<i>г) презентація результатів</i>	Обговорення у класі досягнутого рішення.
	<i>д) рефлексія результатів</i>	Учитель запитує учнів про те, як змінювалось їхнє уявлення про ситуацію в залежності від того, яку позицію вони приймали.

Картка 21		
Методика проведення	<i>Вправа „Дискусія у стилі телевізійного ток-шоу”</i>	
	<i>а) інструктування</i>	Тема дискусії попередньо повідомляється учням.
	<i>б) об'єднання у групи та розподіл ролей</i>	Із числа учнів обирається 2-5 експертів, у завдання яких входить підготувати додаткову інформацію з теми дискусії. Решта учнів – глядачі, їхнє завдання – придумати запитання до експертів і визначитись зі своєю позицією щодо поставленого питання. Обирають одного ведучого ток-шоу.
	<i>в) виконання завдання</i>	Учні сідають півколом перед експертами. Учитель називає тему та відрекомендовує учасникам ведучого й експертів, повідомляє правила проведення ток-шоу: - усі учасники дискусії говорять коротко та конкретно, - надавати слово для виступу може лише ведучий, - ведучий може зупинити промовця, який перевищив ліміт часу. - виступ експертів триває по 1–2 хвилини кожен, - учні ставлять запитання експертам або роблять повідомлення (не більше 1 хвилини), - експерти можуть ставити запитання один одному. Ведучий розпочинає обговорення з надання слова експертам. Після виступів експертів учасники шоу можуть висловити свою позицію щодо проблеми. Експерти можуть зробити висновки.
	<i>г) презентація результатів</i>	Учитель пропонує учням підвести підсумки дискусії за змістом і формою її проведення.
	<i>д) рефлексія результатів</i>	Учитель запитує учнів про те, чим корисною для них була проведена робота, що нового вони дізнались.

Картка 23		
Методика	<i>Вправа „Займи позицію”</i>	
	<i>а) інструктування</i>	Учитель пропонує учням дискусійне питання і просить їх визначити власну позицію щодо нього.

<i>б) об'єднання у групи та розподіл ролей</i>	Учитель розміщує плакати з написами „За”, „Проти”, „Це складне для мене питання” у протилежних кінцях класу та просить учнів стати біля відповідного плакату, залежно від їхньої думки щодо обговорюваної проблеми.
<i>в) виконання завдання</i>	Учитель пропонує усім, хто поділяє одну і ту ж точку зору, обговорити її та виробити спільні аргументи на її захист. Після викладу різних точок зору вчитель запитує, чи не змінив хто-небудь з учасників своєї думки і чи не хоче перейти до іншої групи.
<i>г) презентація результатів</i>	Учитель пропонує визначити найбільш переконливі аргументи своєї та протилежної групи.
<i>д) рефлексія результатів</i>	Обговорення запитань щодо вражень учнів від проведеної вправи, що дає для людини вислуховування іншої, протилежної до твоєї, точки зору.

Підгрупам надається можливість назвати виокремлені критерії для класифікації методів, з'ясовується розуміння учасниками тренінгу значення класифікації інтерактивних методів.

3. Повідомлення, презентація теми та очікуваних результатів.

Ведучий повідомляє тему заняття та зазначає, що у результаті даного заняття в учасників тренінгу має сформуватись уявлення про групи методів інтерактивного навчання для молодших школярів та особливості ситуацій їх застосування.

4. Надання необхідної інформації.

Ведучий знайомить учасників із класифікацією методів інтерактивного навчання у початковій школі (за О. Комар, О. Пошетун, В. Фролова, Л. Ярченко, О. Грицюк та ін.) за критерієм організації роботи учнів:

- інтерактивні технології колективно-групового (фронтального) навчання □ передбачають навчання однією людиною (вчителем) групи учнів чи цілого класу;

- інтерактивні технології кооперативного навчання □ передбачають навчання у малих групах учнів, об'єднаних спільною метою;

- інтерактивні технології ситуативного моделювання □ передбачають побудову навчального процесу за допомогою включення учня у гру, це моделювання явищ, що вивчаються;

- технології опрацювання дискусійних питань □ сприяють розвитку критичного мислення, дають можливість визначити власну позицію, формують навички відстоювати власну думку, поглиблюють знання з обговорюваної проблеми.

5. Інтерактивна вправа „Робота у групах”:

а) інструктування: учасникам тренінгу дається завдання об'єднати картки із вправами у 4 групи: інтерактивні технології колективно-групового (фронтального) навчання, інтерактивні технології кооперативного навчання, інтерактивні технології ситуативного моделювання, технології опрацювання дискусійних питань.

б) об'єднання у групи та розподіл ролей: учасники об'єднуються у 4 підгрупи і спільно вирішують поставлене завдання;

в) виконання завдання: самостійна робота і співпраця, на виконання завдання дається 15 хв;

г) презентація результатів: по одному учаснику від кожної групи представляють результати своєї роботи (називаючи номери карток у кожній з виокремлених підгруп), ведучий при цьому може записувати на дошці результати роботи кожної з підгруп. Далі ведучий озвучує класифікацію зазначених вправ, як вона подається у науково-методичній літературі (це I група – вправи карток 1 – 12, II – 1 – 3, 6 – 17, III – 18 – 22, IV – 23 – 27), проводиться обговорення виявлених розбіжностей;

д) рефлексія результатів: обговорення за запитаннями: „Що вам вдалось?”, „Що вам допомагало у роботі?”, „Що заважало?”.

6. Підбиття підсумків (рефлексія): ведучий пропонує учасникам групи дати зворотній зв'язок йому про свої враження від заняття та чи справдились

їх очікування від заняття. Також повідомляє учасникам групи, що на даному занятті вони мали змогу познайомитись в дії з інтерактивним методом „робота в малих групах”.

7. Домашнє завдання.

Ведучий дає завдання ознайомитись з особливостями проведення вправ, що представляють групу фронтальних інтерактивних технологій.

Заняття 4

Тема. Фронтальні інтерактивні технології.

Мета. Оволодіння прикладами інтерактивних технологій, що застосовуються у фронтальній роботі з класом, розвиток навичок їх проведення.

Хід роботи:

1. Організація групи.

Учасники сидять по колу, ведучий з'ясовує, чи були якісь труднощі у них при виконанні домашнього завдання, за необхідності, дає додаткові пояснення, уточнення тощо.

2. Мотивація навчальної діяльності: вправа „Карусель”.

Стільці учасників тренінгу розставляються у два кола: зовнішнє та внутрішнє (так, щоб учасники могли сидіти обличчям один до одного). Учасникам пропонують обмінятися враженнями про можливості застосування на уроках у початковій школі опрацьованих вдома вправ (кожен розповідає про можливості застосування однієї такої вправи). За сигналом ведучого вони розпочинають спілкування. За сигналом ведучого (приблизно через 5-7 хв.) усі учасники зовнішнього кола пересуваються на один стілець праворуч і опиняються перед новим партнером. Спілкування продовжується. Рух продовжується протягом відведеного на виконання вправи часу.

Проводиться обговорення вражень від виконаної роботи, її значення.

3. Повідомлення, презентація теми та очікуваних результатів.

Ведучий повідомляє тему заняття та зазначає, що у результаті даного заняття всі учасники тренінгу мають опанувати фронтальні інтерактивні технології – засвоїти методику їх проведення та усвідомити, у яких ситуаціях їх використання буде доречним.

4. Надання необхідної інформації.

Ведучий демонструє методику проведення кількох із фронтальних інтерактивних вправ на групі (за вибором групи), при цьому ведучий перебуває у ролі вчителя, учасники тренінгу – молодші школярі.

5. Інтерактивна вправа „Навчаючи – учусь”:

а) інструктування: учасники отримують завдання навчити своїх одногрупників проводити фронтальні інтерактивні вправи.

б) об'єднання у групи та розподіл ролей: учасники тренінгу об'єднуються у підгрупи по двоє-троє осіб. Завдання кожної підгрупи – підготувати фрагмент уроку (клас, предмет і тема – на вибір), включивши у нього фронтальну інтерактивну техніку, і провести у групі.

в) виконання завдання: підгрупи працюють самостійно, обговорюючи такий фрагмент уроку і техніку, обирають „методиста” від підгрупи.

г) презентація результатів: від кожної підгрупи „методист” представляє їхню розробку, інші учасники групи – виступають у ролі молодших школярів.

д) рефлексія результатів: обговорення досягнень кожної підгрупи, обмін враженнями, побажаннями з приводу удосконалення представлених методичних розробок.

6. Підбиття підсумків (рефлексія): ведучий запитує про враження учасників групи від заняття, повідомляє, що на даному занятті вони працювали за новими для них інтерактивними методами „Карусель” та „Навчаючи – учусь” (які представляють групу методів організації кооперативного навчання).

7. Домашнє завдання.

Ведучий дає завдання ознайомитись з особливостями проведення вправ, що представляють групу інтерактивних технологій кооперативної роботи.

Заняття 5

Тема. Інтерактивні технології кооперативної роботи.

Мета. Засвоєння інтерактивних технологій, що застосовуються у через кооперативну роботу класу, розвиток навичок їх проведення.

Хід роботи:

1. Організація групи.

Учасники сидять по колу, ведучий з'ясовує, чи були якісь труднощі у них при виконанні домашнього завдання, за необхідності, дає додаткові пояснення, уточнення тощо.

2. Мотивація навчальної діяльності: вправа „Карусель”.

Стільці учасників тренінгу розставляються у два кола: зовнішнє та внутрішнє (так, щоб учасники могли сидіти обличчям один до одного). Учасникам пропонують розповісти один одному методику проведення однієї вправи із тих, які опрацьовували, виконуючи домашнє завдання. За сигналом ведучого вони розпочинають спілкування. За сигналом ведучого (приблизно через 5–7 хв.) усі учасники зовнішнього кола пересуваються на один стілець праворуч і опиняються перед новим партнером. Спілкування продовжується. Рух продовжується протягом відведеного на виконання вправи часу.

Проводиться обговорення вражень від виконаної роботи, її значення.

3. Повідомлення, презентація теми та очікуваних результатів.

Ведучий повідомляє тему заняття та зазначає, що у результаті даного заняття в учасники тренінгу мають опанувати інтерактивні технології кооперативної організації навчання – засвоїти методику їх проведення та усвідомити, у яких ситуаціях їх використання буде доречним.

4. Надання необхідної інформації.

Ведучий демонструє методику проведення кількох інтерактивних вправ кооперативної організації навчання у групі (за вибором групи), при цьому ведучий перебуває у ролі вчителя, учасники тренінгу – молодші школярі.

5. Інтерактивна вправа „Робота у групах”:

а) інструктування: учасники отримують завдання навчити своїх одногрупників проводити інтерактивні вправи кооперативного навчання.

б) об'єднання у групи та розподіл ролей: учасники об'єднуються у три групи, розташовуються відокремлено одна від одної в аудиторії; у кожній підгрупі хтось один виступає у ролі „вчителя”, інші – учні; далі ролі змінюються – у ролі вчителя виступає інший учасник підгрупи.

в) виконання завдання: „вчитель” проводить фрагмент уроку із застосуванням технології кооперативного навчання (клас, предмет, тема – на вибір).

г) презентація результатів: після виконання завдання кількома „вчителями” у кожній підгрупі кожна підгрупа звітує про виконану роботу: які методики були представлені у підгрупі, під час яких предметів і тем, для яких класів.

д) рефлексія результатів: обговорення того, що вдалось, у чому відчували труднощі.

6. Підбиття підсумків (рефлексія): ведучий запитує про враження учасників групи від заняття, від роботи за інтерактивними методами.

7. Домашнє завдання.

Ведучий дає завдання ознайомитись з особливостями проведення вправ, що представляють групу інтерактивних технологій ситуативного моделювання.

Заняття 6

Тема. Інтерактивні технології ситуативного моделювання.

Мета. Оволодіння прикладами інтерактивних технологій, що моделюють різноманітні навчальні ситуації, розвиток навичок їх проведення.

Хід роботи:

1. Організація групи.

Учасники сидять по колу, ведучий з'ясовує, чи були якісь труднощі у них при виконанні домашнього завдання, за необхідності, дає додаткові пояснення, уточнення тощо.

2. Мотивація навчальної діяльності: вправа „Ходимо навколо – говоримо навколо”.

Необхідно організувати великий простір, щоб учасники могли вільно пересуватись.

Крок 1. Ведучий просить усіх учасників протягом короткого часу подумати над тим, які ситуації можуть бути змодельованими на уроках у початковій школі.

Крок 2. Учасники підводяться та виходять на вільний від столів простір аудиторії.

Крок 3. Учасники рухаються у цьому просторі без будь-якої системи рухів, поки ведучий не плескає один раз у долоні.

Крок 4. Учасники зупиняються й кожен розмовляє з людиною, яка опинилася до нього ближче від інших, про поставлене ведучим завдання.

Крок 5. Приблизно через дві хвилини ведучий плескає у долоні два рази. Усі знову мають почати ходити.

Крок 6. Ведучий знову плескає в долоні один раз. Учасники знову зупиняються й розмовляють з людиною, яка опинилася до них найближче.

Крок 7. Весь процес повторюється втретє.

Крок 8. Після того, як учасники поговорять з однокласниками три рази, ведучий знову просить їх усіх знову сісти.

Крок 9. Ведучий запрошує кількох учасників поділитися своїми ідеями щодо ситуацій, які можуть бути змодельовані на уроках у початкових класах, з усіма, запитує, які міркування у них виникли, записує їхні ідеї і міркування на великий аркуш паперу.

Крок 10. Потім ведучий говорить учасникам: „Поговоримо про ці ідеї, а потім розглянемо, з допомогою яких методів можна їх змодельовати”.

3. Повідомлення, презентація теми та очікуваних результатів.

Ведучий повідомляє тему заняття та зазначає, що у результаті даного заняття в учасники тренінгу мають опанувати інтерактивні технології ситуативного моделювання – засвоїти методику їх проведення та усвідомити, у яких ситуаціях їх використання буде доречним.

4. Надання необхідної інформації.

Ведучий демонструє методику проведення кількох інтерактивних вправ кооперативної організації навчання у групі (за вибором групи), при цьому ведучий перебуває у ролі вчителя, учасники тренінгу – молодші школярі.

5. Інтерактивна вправа „Коло ідей”:

а) інструктування: ведучий пропонує учасникам групи поглянути на аркуш паперу із записом ідей і міркувань щодо ситуацій для моделювання на уроках у початковій школі, обрати одну із них для подальшої роботи.

б) об'єднання у групи та розподіл ролей: учасники групи об'єднуються у чотири підгрупи, кожна з яких має запропонувати свої варіанти методики ситуативного моделювання для програвання обраної ситуації.

в) виконання завдання: у межах кожної з підгруп проводиться самостійна робота і співпраця, варіанти методик для обраної ситуації записуються.

г) презентація результатів: коли малі групи завершили виконувати завдання й готові представити інформацію, ведучий надає слово кожній з них по черговому, щоб озвучити лише один варіант методики. Продовжуючи по колу, ведучий запитує усі групи по черзі, поки не вичерпаються ідеї. Це дозволить кожній підгрупі розповісти про результати своєї роботи, уникаючи ситуацій, коли перша група, що виступає, подає всю інформацію.

д) рефлексія результатів: обговорення складеного переліку ідей.

6. Підбиття підсумків (рефлексія): вправа „Незакінчені речення”: опишіть ваші враження від сьогоднішнього заняття, продовживши речення: „У сьогоднішньому занятті цінним для мене було...”.

7. Домашнє завдання.

Ведучий дає завдання ознайомитись з особливостями проведення вправ, що представляють групу інтерактивних технологій опрацювання дискусійних питань.

Заняття 7

Тема. Інтерактивні технології опрацювання дискусійних питань.

Мета. Оволодіння з прикладами технологій, що застосовуються для опрацювання дискусійних питань, розвиток навичок їх проведення.

Хід роботи:

1. Організація групи.

Учасники сидять по колу, ведучий з'ясовує, чи були якісь труднощі у них при виконанні домашнього завдання, за необхідності, дає додаткові пояснення, уточнення тощо.

2. Мотивація навчальної діяльності: вправа „Ротаційні (змінювані) трійки”.

Ведучий дає запитання учасникам: „Щодо яких тем уроків, які проводяться у початковій школі, можна застосувати метод опрацювання дискусійних питань?”

Учасники об'єднуються у трійки і розташовуються у приміщенні так, щоб кожна з них бачила трійку праворуч і трійку ліворуч. Разом усі трійки мають утворити коло.

Кожен учасник у трійці має відповісти на поставлене запитання по черзі.

Після короткого обговорення ведучий просить учасників розрахуватись на 0,1,2. Учасники з номером 1 переходять до наступної трійки за годинниковою стрілкою, а учасники з номером 2 переходять через дві трійки проти годинникової стрілки. Учні з номером 0 залишаються на місці і є постійними членами трійки. Результатом буде повністю нова трійка.

Трійки рухаються три рази, коли проходить три ротації, кожен зустрічається із шістьма іншими учасниками.

3. Повідомлення, презентація теми та очікуваних результатів.

Ведучий повідомляє тему заняття та зазначає, що у результаті даного заняття в учасники тренінгу мають опанувати інтерактивні технології опрацювання дискусійних питань – засвоїти методику їх проведення та усвідомити, у яких ситуаціях їх використання буде доречним.

4. Надання необхідної інформації.

Ведучий демонструє методику проведення кількох інтерактивних вправ опрацювання дискусійних питань у групі (за вибором групи), при цьому ведучий перебуває у ролі вчителя, учасники тренінгу – молодші школярі.

5. Інтерактивна вправа „Прес”:

а) інструктування: ведучий дає завдання учасникам групи довести доцільність впровадження у початковій школі методів опрацювання дискусійних питань. Для виконання завдання роздає учасникам картки із зазначеними чотирма етапами методу „Прес”:

1 – висловіть свою думку, поясніть, у чому полягає ваша точка зору (починаючи зі слів: „я вважаю, що...”);

2 – поясніть причину виникнення цієї думки, тобто на чому ґрунтуються докази (починайте зі слів: „оскільки...”);

3 – наведіть приклади, додаткові аргументи на підтримку вашої позиції, а також факти, що демонструють ваші докази („... наприклад...”);

4 – узагальніть свою думку (зробіть висновок, починаючи зі слів „Отже, ...”, „Таким чином, ...”).

б) об’єднання у групи та розподіл ролей: учасники працюють самостійно, після виконання завдання об’єднуються у дві підгрупи, кожен наводить свої докази, кожна підгрупа виробляє єдиний варіант для презентації його у групі.

в) виконання завдання: ведучий наголошує на некритичному ставленні до висловлювань колег, на важливості врахування думок кожного при формулюванні єдиного варіанту доказів доцільності впровадження методів опрацювання дискусійних питань.

г) презентація результатів: по одному представнику від кожної підгрупи представляють результати спільної роботи, використовуючи при цьому чотири етапи методу „Прес”.

д) рефлексія результатів: ведучий з’ясовує, чи залишилось для учасників групи щось незрозумілим щодо виконаної роботи, щодо методу, за яким була організована їхня робота, обговорюються враження від виконання завдання.

6. Підбиття підсумків (рефлексія): ведучий запитує учасників групи про те, що нового вони дізнались із цього заняття, що взяли для себе, чи справдились їхні очікування від роботи на занятті.

7. Домашнє завдання: підготуйте до наступного нашого заняття опис структури уроків, які ви проводите у початковій школі.

Заняття 8

Тема. Структура уроку із застосуванням методів інтерактивного навчання.

Мета. Обговорення досвіду слухачів щодо структури уроку, різних типів уроку, ознайомлення з рекомендаціями науковців та практиків щодо особливостей етапів уроків у початковій школі, під час яких використовуються інтерактивні методи.

Хід роботи:

1. Організація групи: вправа „Обери позицію”.

Ведучий пропонує учасникам групи визначити власну позицію стосовно питання „На уроках у початковій школі треба обов’язково впроваджувати інтерактивні методи”. Позиції можуть бути такими: „Згідний”, „Не згідний”, „Не впевнений (не знаю)”. Прихильники однієї і тієї ж позиції об’єднуються в одну підгрупу, підгрупи розташовуються у різних частинах аудиторії. Кожна підгрупа виробляє спільні аргументи на захист своєї позиції та озвучує їх у групі. Після заслуховування усіх точок зору ведучий запитує, чи не змінив хтось своєї думки, чи не хоче перейти до іншої підгрупи. Якщо з’являються ті, хто хоче перейти в іншу підгрупу, ведучий просить обґрунтувати причини свого переходу. Ведучий просить учасників відзначити найпереконливіші аргументи своєї та іншої сторони.

2. Мотивація навчальної діяльності.

Ведучий пропонує учасникам групи поділитись результатами виконання домашнього завдання, звертає увагу на спільні та відмінні елементи у наведених структурах, запитує думку групи про можливі причини таких відмінностей. Ведучий зазначає, що учасники групи уже знають чимало методів інтерактивного навчання, і запитує їх бачення структури уроку, протягом якого застосовуються інтерактивні методи.

3. Повідомлення, презентація теми та очікуваних результатів.

Ведучий повідомляє учасникам групи завдання заняття, з'ясовує їхні очікування від роботи у групі.

4. Надання необхідної інформації.

Ведучий знайомить учасників групи із структурою уроків, на яких застосовуються інтерактивні методи навчання, описаною у науково-методичних працях педагогів. Звертає увагу також на основні етапи проведення інтерактивних вправ. Зауважує, що за такою структурою проводять вправи на їхніх заняттях та самі заняття.

5. Інтерактивна вправа „Акваріум”:

а) інструктування: ведучий дає завдання розробити структуру уроку з опрацювання нового матеріалу із застосуванням інтерактивних методів (тему і метод обрати самостійно);

б) об'єднання у групи та розподіл ролей: учасники об'єднуються у підгрупи по 4 – 5 осіб, кожна з них працює над створенням структури уроку з різних предметів: одна – математики, інша – літературного читання і т. д.

в) виконання завдання: одна із підгруп сідає у центрі, ведучий знайомить з правилами дискусії у малих групах.

Підгрупі у центрі кола пропонується протягом 3 – 5 хвилин уголос обговорити можливі варіанти структури уроку (наприклад, математики) із застосуванням інтерактивних методів. Учасники, які перебувають у зовнішньому колі, слухають, не втручаючись у перебіг обговорення.

Коли сплинув час, відведений для дискусії, підгрупа повертається на свої місця, а ведучий ставить до групи запитання: „Чи погоджуєтесь ви з думкою підгрупи?”, „Чи була ця думка достатньо аргументованою, доведеною?”, „Який з аргументів ви вважаєте найбільш переконливим?”.

На таку бесіду відводиться 2 – 3хв.

Після цього інша підгрупа займає місце в „акваріумі” й обговорює наступну ситуацію.

г) презентація результатів: після завершення обговорення роботи кожної підгрупи, ведучий допомагає групі сформулювати узагальнений

варіант структури уроку з конкретного предмету із застосуванням інтерактивних методів, записує його на дошці;

д) рефлексія результатів: обговорення за запитаннями „З якою метою ми робили цю вправу?“, „Які думки вона у вас викликала?“, „Які почуття?“.

6. Підбиття підсумків (рефлексія): обговорення за запитаннями „Чому ви особисто навчилися?“, „Чого б ви хотіли навчитися надалі?“.

7. Домашнє завдання: дібрати приклади інтерактивних методів для різних предметів 1 – 4 класів.

Заняття 9

Тема. Застосування методів інтерактивного під час вивчення навчальних предметів учнів 1–4-х класах.

Мета. Розвиток уміння добирати інтерактивні методи для різних уроків у різних класах початкової школи.

Хід роботи:

1. Організація групи: вправа „Подаруй квітку“.

Для проведення вправи необхідна жива чи штучна квітка.

Ведучий називає метод і пояснює порядок роботи: комусь з учасників дається квітка і пояснюється, чому це зроблено (чому він чи вона викликали бажання подарувати квітку). У свою чергу цей учасник дарують квітку комусь із присутніх, супроводжуючи це відповідними поясненнями.

Ведучий першим дарує квітку комусь із присутніх і говорить, чому він це зробив. Після цього всі учасники по черзі дарують одне одному квітку і пояснюють мотивацію дарування.

Квітку можна дарувати одним і тим самим учасникам неодноразово. Завершити вправу можна тоді, коли квітка побувала у всіх присутніх (можливо, повернулася до ведучого).

Після завершення ведучий ставить класові такі запитання: „Навіщо ми цього навчалися?“, „Чого ви особисто навчилися?“, „Де ви можете використовувати це у своєму житті?“.

2. Мотивація навчальної діяльності: перевірка виконання домашнього завдання, обговорення труднощів, які виникали в учасників при виконанні завдань.

3. Повідомлення, презентація теми та очікуваних результатів.

Ведучий повідомляє учасникам групи тему заняття, його завдання, з'ясовує їхні очікування від роботи у групі.

4. Надання необхідної інформації.

Ведучий демонструє зразки впровадження інтерактивних методів під час різних уроків у початковій школі. Зразками можуть виступати як відеозаписи уроків, так і конспекти уроків, опубліковані у фахових періодичних виданнях.

5. Інтерактивна вправа „Дискусія у стилі телевізійного ток-шоу”:

а) інструктування: ведучий оголошує тему дискусії „Чи варто впроваджувати інтерактивні методи на усіх предметах у початковій школі?”,

б) об'єднання у групи та розподіл ролей: із числа учасників обирають 2-5 експертів (бажано тих, хто уже має досвід впровадження інтерактивних методів у початковій школі), аудиторія організовується на зразок студії (інші учасники сідають півколом перед експертами); експерти мають визначитись зі своєю позицією щодо висунутої теми, їхнє завдання – відповіді на запитання, завдання інших учасників – ставити запитання експертам.

в) виконання завдання: ведучий називає тему та відрекомендовує учасникам ведучого й експертів, повідомляє правила проведення ток-шоу:

- усі учасники говорять коротко та конкретно,
- надавати слово для виступу може лише ведучий,
- ведучий може зупинити промовця, який перевищив ліміт часу,
- виступ експертів триває по 1–2 хвилини кожен.

Учасники ставлять запитання експертам або роблять повідомлення (не більше 1 хвилини).

Експерти ставлять один одному запитання.

Ведучому пропонують розпочати обговорення з надання слова експертам.

Після виступів експертів усі учасники шоу можуть поставити їм запитання.

Після відповідей експертів учасники ток-шоу можуть висловити свою позицію щодо проблеми.

Експерти можуть зробити висновки.

Ведучий пропонує учасникам підбити підсумки дискусії за змістом і формою її проведення.

г) презентація результатів: підсумки дискусії (ключові її тези) ведучий записує на дошці.

д) рефлексія результатів: ведучий запитує учасників про їхні враження від участі у ток-шоу.

6. Підбиття підсумків (рефлексія): ведеться обговорення за запитаннями: „На що було схоже наше сьогоднішнє заняття для вас?“, „Що із того, що ми робили тут сьогодні ви зможете використовувати у вашій професійній діяльності?“.

7. Домашнє завдання: підготувати план впровадження інтерактивних методів у своїй роботі (на яких предметах, з яких тем, які методи плануєте застосовувати).

Заняття 10

Тема. Аналіз перших кроків у застосуванні інтерактивного навчання у власній педагогічній діяльності.

Мета. Налаштування на впровадження інтерактивного навчання у власній педагогічній практиці.

Хід роботи:

1. Організація групи: вправа „Асоціативний куш“.

Ведучий пропонує групі слово (наприклад „інтерактив“), з яким проводитиметься робота, а учасники згадують усе, що виникає в пам'яті стосовно цього слова. Відповіді фіксуються на дошці.

2. Мотивація навчальної діяльності: перевірка виконання домашнього завдання, обговорення труднощів, які виникали в учасників при виконанні завдань.

3. Повідомлення, презентація теми та очікуваних результатів.

Ведучий повідомляє тему заняття та зазначає, що сьогодні кожен учасник має скласти для себе чіткий план дій щодо здійснення інтерактивного навчання молодших школярів.

4. Надання необхідної інформації.

Ведучий розповідає групі про значення попереднього налаштування на здійснення певного виду діяльності, про важливість розуміння його сильних та слабких сторін, значення здійснюваного, усвідомлення шляхів подолання труднощів, що так чи інакше виникатимуть при здійсненні будь-якої діяльності.

5. Інтерактивна вправа „Робота у парах”:

а) інструктування: ведучий пропонує кожному учаснику групи дати послідовно відповіді на такі запитання:

- Які методи інтерактивного навчання я можу застосовувати у своїй роботі з учнями уже після повернення на роботу?
- На уроках з яких предметів я це робитиму?
- Які переваги дасть мені застосування цих методів?
- Які труднощі можуть виникати у мене при застосуванні цих методів?
- У чому сенс впровадження інтерактивних методів у моїй роботі?
- Чого мені не вистачає для успішної реалізації цих методів?
- Де я можу отримати те, чого мені не вистачатиме для успішного впровадження інтерактивного навчання моїх учнів?
- Хто мене точно підтримає в ідеї про необхідність впровадження інтерактивних методів у роботі з молодшими школярами?
- З чого я робитиму висновок, що упровадження інтерактивних методів на моїх уроках приносить свої хороші результати?

- Звідки я можу отримувати інформаційну, методичну підтримку щодо інтерактивного навчання молодших школярів?

б) об'єднання у групи та розподіл ролей: після самостійного виконання поставленого завдання учасники об'єднуються у пари (ведучий може запропонувати розрахуватись на „перший - другий”, далі – другим номерам обрати собі пару того з перших номерів, з ким найменше всього контактували у групі). У парах учасники по черзі виконують ролі розповідача і слухача; слухач може допомагати розповідачу вести розповідь, ставлячи запитання.

в) виконання завдання: на виконання завдання самостійно дається 15 хв, у парі – по 10 хв кожному учаснику.

г) презентація результатів: по завершенні виконання завдання пари презентують результати своєї роботи у групі, розповідаючи про плани впровадження інтерактивного навчання своїх напарників.

д) рефлексія результатів: обговорення за запитаннями: „Що вдалось?”, „Чи відчували якісь труднощі?”, „Чи залишилось для вас щось незрозумілим?”, „Які думки, переживання з'являлись у вас, коли ви чули ви чули свій план зі сторони, озвученим вашим колегою?”.

6. Підбиття підсумків (рефлексія): ведучий просить учасників групи дати відповідь на запитання: „Яким було сьогоднішнє заняття для вас?”.

7. Завершення педагогічного тренінгу: вправа „З чим я йду”.

Ведучий просить учасників уявити, що перед ними знаходиться великий кошик, де вміщені усі знання, уміння, навички, думки, ідеї, почуття, які вони отримали за час тренінгу, і зараз кожен може взяти собі будь-що, ідучи додому. Він пропонує учасникам по черзі сказати: „Я йду з цього тренінгу і беру з собою ... (слід назвати те, що бажає взяти з собою з цього уявного кошика”.

3.3 Апробація моделі підготовки вчителів початкових класів до інтерактивного навчання молодших школярів та аналіз її ефективності

З метою перевірки ефективності моделі підготовки вчителів початкових класів до інтерактивного навчання молодших школярів ми провели її апробацію.

Апробація здійснювалась на базі Закарпатського інституту післядипломної педагогічної освіти. У дослідженні взяли участь слухачі однієї групи (з числа тих, хто брав участь у констатувальному етапі дослідження), загальною чисельністю 22 особи. Решта 44 особи виступили контрольною групою. Апробація тривала три тижні (загальні тривалість впровадження розробленої програми та частота занять з досліджуваними була зумовлена обмеженістю часу, протягом якого слухачі перебувають на курсах підвищення кваліфікації в інституті).

Опис апробованих складових програми підготовки подано у табл. 3.1.

Таблиця 3.1

Зміст формувального експерименту

<i>№ п/п</i>	<i>Кіль- кість годин</i>	<i>Тема заняття</i>	<i>Мета</i>
<i>1</i>	<i>2</i>	<i>3</i>	<i>4</i>
1	2	Сутність інтерактивного навчання у початковій школі	Обмін досвідом впровадження інтерактивного навчання у початкових класах.
2	2	Значення інтерактивного навчання для молодших школярів	Сприяння усвідомленню переваг інтерактивного навчання перед іншими технологіями.
3	2	Види інтерактивних технологій	Знайомство з видами інтерактивних технологій та особливостями їх впровадження у початковій школі.
4	2	Фронтальні інтерактивні технології	Знайомство з прикладами інтерактивних технологій, що застосовуються у фронтальній роботі з класом, розвиток навичок їх проведення.
5	2	Інтерактивні технології кооперативної роботи	Знайомство з прикладами інтерактивних технологій, що застосовуються у через кооперативну роботу класу, розвиток навичок їх проведення.

Продовження табл. 3.1

1	2	3	4
6	2	Інтерактивні технології ситуативного моделювання	Знайомство з прикладами інтерактивних технологій, що моделюють різноманітні навчальні ситуації, розвиток навичок їх проведення.
7	2	Інтерактивні технології опрацювання дискусійних питань	Знайомство з прикладами технологій, що застосовуються для опрацювання дискусійних питань, розвиток навичок їх проведення.
8	2	Структура уроку із застосуванням інтерактивних методів	Обговорення досвіду слухачів щодо структури уроку, різних типів уроку, ознайомлення з рекомендаціями науковців та практиків щодо особливостей етапів уроків у початковій школі, під час яких використовуються інтерактивні методи.
9	2	Впровадження інтерактивних методів у навчання різних предметів учнів 1 – 4 класів	Розвиток уміння добирати інтерактивні методи для різних уроків у різних класах початкової школи.
10	2	Перші кроки у впровадженні інтерактивних методів у власній педагогічній діяльності	Налаштування на впровадження інтерактивного навчання у власній педагогічній практиці.

Ефективність впроваджуваних заходів перевірялась з допомогою методів:

а) повторної діагностики рівня готовності досліджуваних експериментальної та контрольної груп до інтерактивного навчання молодших школярів;

б) аналізу динаміки розвитку готовності досліджуваних до інтерактивного навчання молодших школярів;

в) порівняння динаміки розвитку готовності до інтерактивного навчання молодших школярів досліджуваних експериментальної та контрольної групи.

Для повторної діагностики рівня готовності досліджуваних до інтерактивного навчання молодших школярів застосовувались ті ж методи, що і на констатувальному етапі: анкета „Мій професійний досвід впровадження інтерактивних методів” та завдання для виявлення показників практичної готовності досліджуваних до інтерактивного навчання молодших школярів (сирі дані див. у дод. Г).

Для аналізу динаміки розвитку готовності досліджуваних до інтерактивного навчання молодших школярів та динаміки розвитку зазначеної готовності досліджуваних експериментальної та контрольної групи застосовувався G-критерій знаків.

Аналізу за G-критерієм знаків піддавались як загальний рівень готовності до інтерактивного навчання молодших школярів, так і її компоненти (мотиваційн-ціннісний, когнітивний, діяльнісно-рефлексивний), так і її окремі показники (позитивне ставлення до інтерактивної технології, позитивне ставлення до необхідності впровадження інтерактивної технології, бажання набути навичок інтерактивного навчання учнів, розуміння переваг інтерактивного навчання, бажання долати труднощі на шляху впровадження інтерактивних технологій; знання сутності інтерактивного навчання, знання видів інтерактивних технологій, знання структури уроків з використанням інтерактивних технологій, знання видів інтерактивних методів, знання методики проведення інтерактивної вправи; наявність досвіду впровадження інтерактивних технологій, наявність досвіду особистої участі навчання за інтерактивними технологіями, вміння вплести інтерактивний метод у структуру уроку, вміння провести інтерактивну вправу, вміння підтримувати необхідну атмосферу під час інтерактивних вправ).

Застосування вище зазначених методів дозволило отримати такі результати (див. табл. 3.2–3.9).

Таблиця 3.2

Результати дослідження рівня готовності досліджуваних експериментальної групи до інтерактивного навчання молодших школярів

<i>Дослід- жуваний</i>	<i>Бал „до”</i>	<i>Бал „після”</i>	<i>Зсув*</i>	<i>Гемп</i>	<i>Рівень значущості (p)</i>
<i>1</i>	<i>2</i>	<i>3</i>	<i>4</i>	<i>5</i>	<i>6</i>
1	10	26	+	0	$p \leq 0,001$
2	20	26	+		
3	18	26	+		
4	20	28	+		
5	15	26	+		
6	23	23	+		
7	18	24	+		
8	20	24	+		
9	19	28	+		
10	10	25	+		
11	23	28	+		
12	18	25	+		
13	18	25	+		
14	22	26	+		
15	9	25	+		
16	18	25	+		
17	10	24	+		
18	22	27	+		
19	18	24	+		
20	10	26	+		
21	19	25	+		
22	9	25	+		

Примітки: * – знаком „+” позначено позитивний зсув, „-” негативний, „0” – відсутність будь-якого зсуву.

Як бачимо з табл. 3.2–3.5, у досліджуваних експериментальної групи відбулись статистично значущі позитивні зміни у розвитку готовності до інтерактивного навчання молодших школярів: істотно зріс загальний рівень даної готовності, що зумовлене значущими позитивними змінами у розвитку мотиваційно-ціннісного, когнітивного та діяльнісно-рефлексивного компонентів готовності до впровадження інтерактивних технологій у практику роботи з учнями початкових класів.

Таблиця 3.3

Результати дослідження рівня мотиваційно-ціннісного компонента
готовності досліджуваних експериментальної групи до інтерактивного
навчання молодших школярів

<i>Дослід- жуваний</i>	<i>Бал „до”</i>	<i>Бал „після”</i>	<i>Зсув*</i>	<i>Гемп</i>	<i>Рівень значущості (p)</i>
<i>1</i>	<i>2</i>	<i>3</i>	<i>4</i>	<i>5</i>	<i>6</i>
1	3	8	+	0	p≤0,001
2	7	9	+		
3	6	8	+		
4	6	9	+		
5	5	9	+		
6	7	9	+		
7	6	8	+		
8	7	8	+		
9	8	9	+		
10	4	8	+		
11	9	10	+		
12	6	8	+		
13	8	9	+		
14	8	10	+		
15	4	8	+		
16	6	8	+		
17	3	8	+		
18	10	10	+		
19	6	8	+		
20	4	9	+		
21	7	9	+		
22	3	8	+		

Примітки: * – знаком „+” позначено позитивний зсув, „-” негативний,
„0” – відсутність будь-якого зсуву.

Таблиця 3.4

Результати дослідження рівня когнітивного компонента готовності досліджуваних експериментальної групи до інтерактивного навчання молодших школярів

<i>Дослід- жуваний</i>	<i>Бал „до”</i>	<i>Бал „після”</i>	<i>Зсув*</i>	<i>Гемп</i>	<i>Рівень значущості (p)</i>
<i>1</i>	<i>2</i>	<i>3</i>	<i>4</i>	<i>5</i>	<i>6</i>
1	4	9	+	0	p≤0,001
2	5	8	+		
3	6	9	+		
4	6	10	+		
5	6	8	+		
6	8	8	+		
7	5	8	+		
8	7	8	+		
9	6	10	+		
10	1	8	+		
11	7	9	+		
12	6	9	+		
13	5	8	+		
14	7	8	+		
15	2	8	+		
16	6	8	+		
17	3	8	+		
18	6	9	+		
19	6	8	+		
20	3	8	+		
21	6	8	+		
22	3	8	+		

Примітки: * – знаком „+” позначено позитивний зсув, „-” негативний, „0” – відсутність будь-якого зсуву.

Таблиця 3.5

Результати дослідження рівня діяльнісно-рефлексивного компонента
готовності досліджуваних експериментальної групи до інтерактивного
навчання молодших школярів

<i>Дослід- жуваний</i>	<i>Бал „до”</i>	<i>Бал „після”</i>	<i>Зсув*</i>	<i>Гемп</i>	<i>Рівень значущості (p)</i>
<i>1</i>	<i>2</i>	<i>3</i>	<i>4</i>	<i>5</i>	<i>6</i>
1	3	9	+	0	p≤0,001
2	8	9	+		
3	6	9	+		
4	8	9	+		
5	4	9	+		
6	8	9	+		
7	7	8	+		
8	6	8	+		
9	5	9	+		
10	5	9	+		
11	7	9	+		
12	6	8	+		
13	5	8	+		
14	7	8	+		
15	3	9	+		
16	6	9	+		
17	4	8	+		
18	6	8	+		
19	6	8	+		
20	3	9	+		
21	6	8	+		
22	3	9	+		

Примітки: * – знаком „+” позначено позитивний зсув, „-” негативний, „0” – відсутність будь-якого зсуву.

Як бачимо з табл. 3.6–3.9, у досліджуваних контрольної групи відбулись несуттєві позитивні зміни у розвитку готовності до інтерактивного навчання молодших школярів: як загального її рівня, так і окремих компонентів (мотиваційно-ціннісного та когнітивного), у розвитку компонентів готовності до впровадження інтерактивних технологій у практику роботи з учнями початкових класів позитивних змін не відбулось.

Таблиця 3.6

Результати дослідження рівня готовності досліджуваних контрольної групи
до інтерактивного навчання молодших школярів

<i>Дослід- жуваний</i>	<i>Бал „до”</i>	<i>Бал „після”</i>	<i>Зсув*</i>	<i>Гемп</i>	<i>Рівень значущості (p)</i>
<i>1</i>	<i>2</i>	<i>3</i>	<i>4</i>	<i>5</i>	<i>6</i>
1	17	17	0	3	p>0,05
2	10	12	+		
3	19	19	0		
4	10	10	0		
5	12	12	0		
6	24	24	0		
7	18	18	0		
8	19	19	0		
9	22	22	0		
10	20	20	0		
11	10	10	0		
12	21	21	0		
13	9	10	+		
14	9	10	□		
15	21	21	0		
16	18	18	0		
17	17	18	+		
18	18	19	□		
19	20	20	0		
20	9	9	0		
21	21	21	0		
22	10	11	+		
23	16	16	0		
24	19	19	0		
25	10	11	+		
26	20	20	0		
27	10	10	0		
28	20	20	0		
29	10	11	+		
30	19	19	0		
31	23	23	0		

Продовження табл. 3.6.

<i>1</i>	<i>2</i>	<i>3</i>	<i>4</i>	<i>5</i>	<i>6</i>
32	8	8	0		
33	20	20	0		
34	10	10	0		
35	20	20	0		
36	10	12	□		
37	19	19	0		
38	18	18	0		
39	23	23	0		
40	18	19	+		
41	21	21	0		
42	17	19	+		
43	19	19	0		
44	20	20	0		

Примітки: * – знаком „+” позначено позитивний зсув, „-” негативний, „0” – відсутність будь-якого зсуву.

Таблиця 3.7

Результати дослідження рівня мотиваційного-ціннісного компонента
готовності досліджуваних контрольної групи до інтерактивного навчання
молодших школярів

<i>Дослід- жуваний</i>	<i>Бал „до ”</i>	<i>Бал „після ”</i>	<i>Зсув*</i>	<i>Гемп</i>	<i>Рівень значущості (p)</i>
1	5	5	0	2	p>0,05
2	4	5	+		
3	7	7	0		
4	4	4	0		
5	4	4	0		
6	8	8	0		
7	6	6	0		
8	7	7	0		
9	9	9	0		
10	8	8	0		
11	5	6	+		
12	8	8	0		
13	3	4	+		
14	3	3	0		
15	7	7	0		

Продовження табл. 3.7

1	2	3	4	5	6
16	8	8	0		
17	8	8	0		
18	6	7	□		
19	7	7	0		
20	4	4	0		
21	7	7	0		
22	4	4	0		
23	6	6	0		
24	7	7	0		
25	4	4	0		
26	7	7	0		
27	3	3	0		
28	8	8	0		
29	5	6	+		
30	8	8	0		
31	9	9	0		
32	3	3	0		
33	8	8	0		
34	4	4	0		
35	7	7	0		
36	3	4	□		
37	7	7	0		
38	8	8	0		
39	9	9	0		
40	6	7	+		
41	7	7	0		
42	5	6	+		
43	6	6	0		
44	7	7	0		

Примітки: * – знаком „+” позначено позитивний зсув, „-” негативний, „0” – відсутність будь-якого зсуву.

Результати дослідження рівня когнітивного компонента готовності досліджуваних контрольної групи до інтерактивного навчання молодших школярів

<i>Дослід- жуваний</i>	<i>Бал „до”</i>	<i>Бал „після”</i>	<i>Зсув*</i>	<i>Гемп</i>	<i>Рівень значущості (p)</i>
<i>1</i>	<i>2</i>	<i>3</i>	<i>4</i>	<i>5</i>	<i>6</i>
1	5	5	0	2	p>0,05
2	3	4	+		
3	5	5	0		
4	3	3	0		
5	4	4	0		
6	8	8	0		
7	5	5	0		
8	5	5	0		
9	6	6	0		
10	6	6	0		
11	2	2	0		
12	5	5	0		
13	3	3	0		
14	2	3	□		
15	7	7	0		
16	4	4	0		
17	4	5	+		
18	6	6	0		
19	7	7	0		
20	2	2	0		
21	7	7	0		
22	3	4	+		
23	4	4	0		
24	6	6	0		
25	3	4	+		
26	6	6	0		
27	3	3	0		
28	5	5	0		
29	2	2	0		
30	5	5	0		
31	6	6	0		
32	2	4	+		
33	4	4	0		
34	3	3	0		

Продовження табл. 3.8

<i>1</i>	<i>2</i>	<i>3</i>	<i>4</i>	<i>5</i>	<i>6</i>
35	7	7	0		
36	4	5	□		
37	6	6	0		
38	5	5	0		
39	7	7	0		
40	6	6	0		
41	7	7	0		
42	6	7	+		
43	7	7	0		
44	7	7	0		

Примітки: * – знаком „+” позначено позитивний зсув, „-” негативний, „0” – відсутність будь-якого зсуву.

Таблиця 3.9

Результати дослідження рівня діяльнісно-рефлексивного компонента
готовності досліджуваних контрольної групи до інтерактивного навчання
молодших школярів

<i>Дослід- жуваний</i>	<i>Бал „до ”</i>	<i>Бал „після”</i>	<i>Зсув*</i>	<i>Гемп</i>	<i>Рівень значущості (p)</i>
<i>1</i>	<i>2</i>	<i>3</i>	<i>4</i>	<i>5</i>	<i>6</i>
1	7	7	0	□	□
2	3	3	0		
3	7	7	0		
4	3	3	0		
5	4	4	0		
6	8	8	0		
7	7	7	0		
8	5	5	0		
9	7	7	0		
10	7	7	0		
11	3	3	0		
12	8	8	0		
13	3	3	0		
14	4	4	0		
15	7	7	0		
16	6	6	0		
17	5	5	0		

Продовження табл. 3.9.

1	2	3	4	5	6
18	6	6	0		
19	6	6	0		
20	3	3	0		
21	7	7	0		
22	3	3	0		
23	6	6	0		
24	6	6	0		
25	3	3	0		
26	7	7	0		
27	4	4	0		
28	7	7	0		
29	3	3	0		
30	6	6	0		
31	8	8	0		
32	3	3	0		
33	8	8	0		
34	3	3	0		
35	6	6	0		
36	3	3	0		
37	6	6	0		
38	5	5	0		
39	7	7	0		
40	6	6	0		
41	7	7	0		
42	6	6	0		
43	6	6	0		
44	6	6	0		

Примітки: * – знаком „+” позначено позитивний зсув, „-” негативний, „0” – відсутність будь-якого зсуву.

Результати повторної діагностики показників готовності досліджуваних обох груп до інтерактивного навчання молодших школярів подамо з допомогою графіків (рис. 3.2–3.3).

Як бачимо з рис. 3.2, у досліджуваних експериментальної групи спостерігається зростання рівня усіх показників готовності до впровадження інтерактивного навчання учнів початкової школи. Так, співвідношення середніх значень (М) до показників готовності до впровадження

інтерактивного навчання до формуючого експерименту та після нього у даній групі такі: позитивне ставлення до інтерактивного навчання: 1,4–2; позитивне ставлення до необхідності впровадження інтерактивного навчання: 1,22–1,6; бажання набути навичок інтерактивного навчання: 1,7–1,8; розуміння переваг інтерактивного навчання: 0,96–1,95; бажання долати труднощі на шляху впровадження інтерактивних технологій: 0,8–1,3; знання сутності інтерактивного навчання: 1,6–1,8; знання видів інтерактивних технологій: 0,7–1,7; знання структури уроків з використанням інтерактивних технологій: 0,8–1,7; знання видів інтерактивних методів: 1–1,7; знання методики проведення інтерактивних вправ: 1,1–1,6; наявність досвіду впровадження інтерактивних технологій: 0,8–1; наявність досвіду особистої участі навчання за інтерактивними технологіями: 0,4–2; вміння вплести інтерактивні методи у структуру уроку: 1,5–1,9; вміння провести інтерактивну вправу: 1,3–1,8; вміння підтримувати необхідний психологічний клімат під час уроку з використанням інтерактивних методів: 1,6–2.

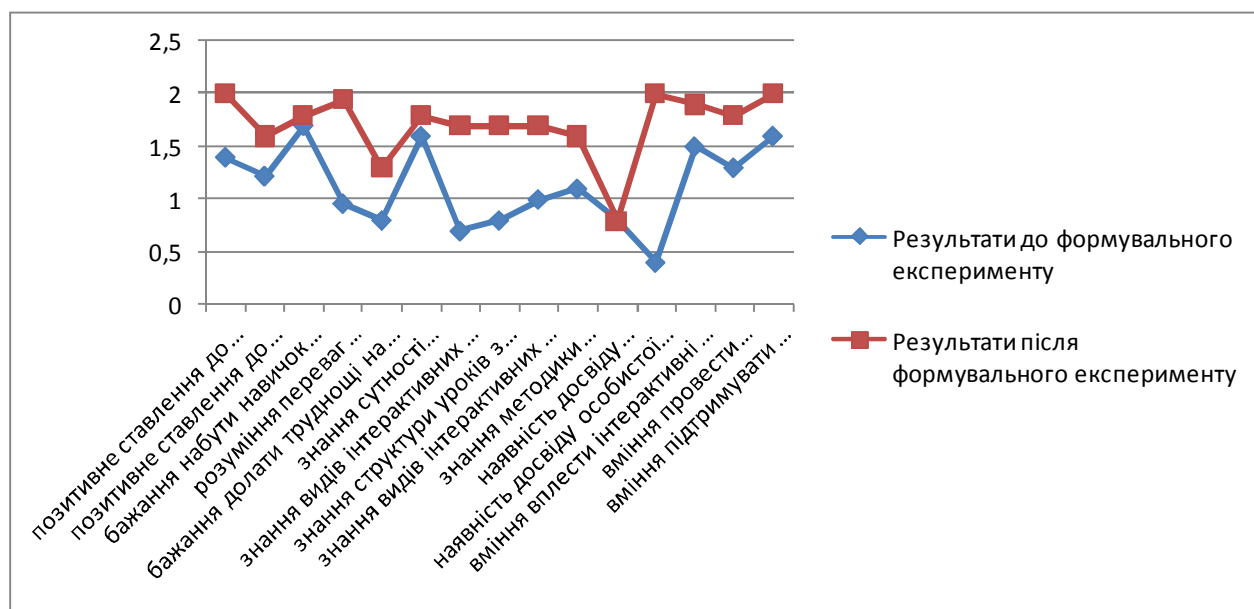

Рис. 3.2 Результати діагностики показників готовності досліджуваних експериментальної групи (М) до інтерактивного навчання до та після формувального експерименту

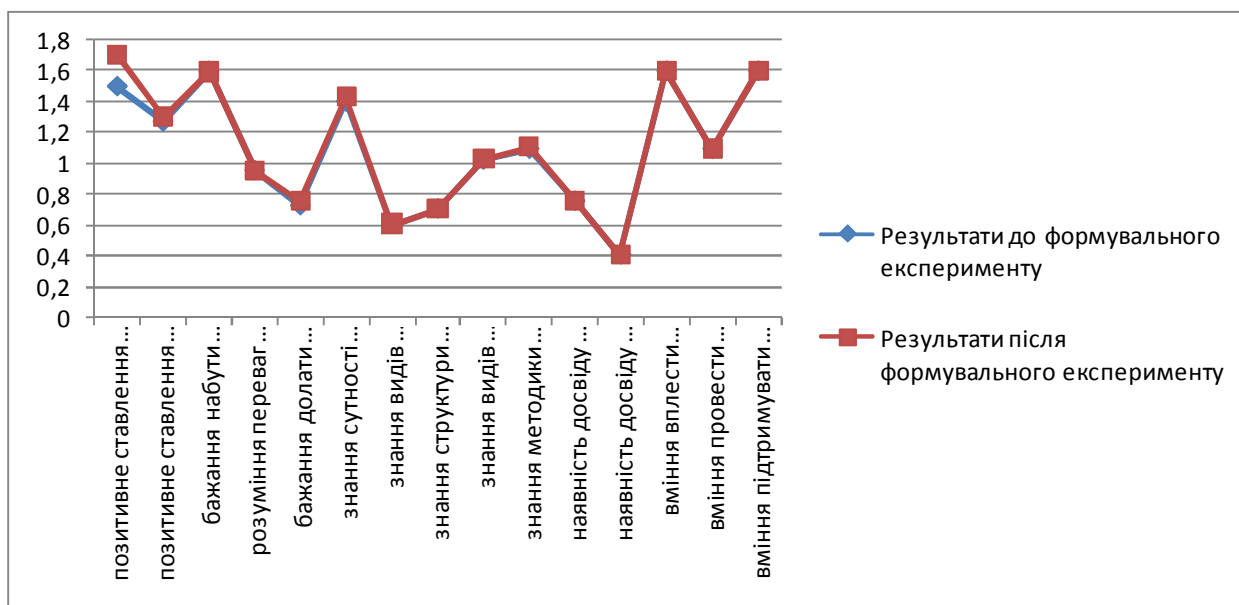

Рис. 3.3 Результати діагностики показників готовності досліджуваних контрольної групи (М) до інтерактивного навчання до та після формувального експерименту

У той самий час у досліджуваних контрольної групи, як видно з рис. 3.3, такі зміни практично відсутні.

Так, співвідношення середніх значень (М) до показників готовності до впровадження інтерактивного навчання до формувального експерименту та після нього у даній групі такі: позитивне ставлення до інтерактивного навчання: 1,5–1,7; позитивне ставлення до необхідності впровадження інтерактивного навчання: 1,27–1,3; бажання набути навичок інтерактивного навчання: 1,6–1,59; розуміння переваг інтерактивного навчання: 0,95–0,95; бажання долати труднощі на шляху впровадження інтерактивних технологій: 0,72–0,75; знання сутності інтерактивного навчання: 1,4–1,43; знання видів інтерактивних технологій: 0,6–0,6; знання структури уроків з використанням інтерактивних технологій: 0,7–0,7; знання видів інтерактивних методів: 1,02–1,02; знання методики проведення інтерактивних вправ: 1,09–1,1; наявність досвіду впровадження інтерактивних технологій: 0,75–0,75; наявність досвіду особистої участі навчання за інтерактивними технологіями: 0,4–0,4; вміння інтегрувати інтерактивні методи у структуру уроку: 1,6–1,6; вміння

провести інтерактивну вправу: 1,09–1,09; вміння підтримувати необхідний психологічний клімат під час уроку з використанням інтерактивних методів: 1,6–1,6.

Порівняння динаміки розвитку досліджуваних якостей у вчителів експериментальної та контрольної групи дозволяє констатувати більш виражену позитивну динаміку в експериментальній групі.

Таким чином, запропонована програма підготовки вчителів початкових класів до інтерактивного навчання молодших школярів є ефективною і може застосовуватись у загальноосвітніх навчальних закладах.

Апробація даної програми дозволила сформулювати низку рекомендацій щодо її впровадження:

- 1) систематичність проведення підготовчих занять;
- 2) надання можливості вчителям ділитись власним педагогічним досвідом щодо впровадження інтерактивних методів;
- 3) проведення самої підготовки до впровадження інтерактивних методів за інтерактивною технологією;
- 4) заохочення вчителів до рефлексії здійснюваної роботи.

Висновки до розділу 3

У ході розробки програми підготовки вчителів початкових класів до інтерактивного навчання молодших школярів та перевірки її ефективності ми зробили низку узагальнень та висновків.

Зокрема, було з'ясовано, що підготовка вчителів початкових класів до інтерактивного навчання молодших школярів – складова освітнього процесу в інститутах післядипломної педагогічної освіти, що має свої особливості та ставить за мету розвинути у слухачів готовність до впровадження зазначеного виду навчання.

Для досягнення даної мети необхідно надавати можливості слухачам для прояву індивідуальності їх професійного досвіду; використовувати

практично орієнтовані форми подачі та опрацювання інформації; врахувати професійного досвіду слухачів.

Для розвитку готовності вчителів початкових класів до впровадження інтерактивного навчання молодших школярів доцільно застосовувати інтерактивні технології (технології фронтальної та кооперативної роботи, ситуативне моделювання та опрацювання дискусійних питань)

Програма підготовки вчителів початкових класів до інтерактивного навчання молодших школярів має бути спрямована на розвиток мотиваційної, теоретичної та практичної складової зазначеної вище готовності. При цьому варто акцентувати увагу на з'ясуванні сутності інтерактивного навчання у початковій школі, значенні інтерактивного навчання для молодших школярів, видах інтерактивних технологій, сутності фронтальних інтерактивних технологій (їх конкретними видами), сутності інтерактивних технологій кооперативної роботи (прикладами таких технологій), сутності інтерактивних технологій ситуативного моделювання (їх зразками), сутності інтерактивних технологій опрацювання дискусійних питань (їх прикладами), структурі уроку із застосуванням інтерактивних методів, особливостях впровадження інтерактивних методів у навчання різних предметів учнів 1 – 4 класів, особливостях перших кроків у впровадженні інтерактивних методів у власній педагогічній діяльності.

Результатом упровадження такої програми у системі педагогічної післядипломної освіти є зростання рівня готовності вчителів початкових класів до інтерактивного навчання молодших школярів. При цьому відбувається розвиток усіх складових зазначеної готовності та усіх її показників: позитивного ставлення до інтерактивного навчання; позитивного ставлення до необхідності впровадження інтерактивного навчання; бажання набути навичок інтерактивного навчання; розуміння переваг інтерактивного навчання; бажання долати труднощі на шляху впровадження інтерактивних технологій; знання сутності інтерактивного навчання; знання видів інтерактивних технологій; знання структури уроків з використанням

інтерактивних технологій; знання видів інтерактивних методів; знання методики проведення інтерактивних вправ; наявність досвіду впровадження інтерактивних технологій; наявність досвіду особистої участі навчання за інтерактивними технологіями; вміння інтегрувати інтерактивні методи у структуру уроку; вміння провести інтерактивну вправу; вміння підтримувати необхідний психологічний клімат під час уроку з використанням інтерактивних методів.

За умов відсутності спеціально організованої підготовки вчителів початкових класів до інтерактивного навчання молодших школярів позитивна динаміка розвитку показників готовності до інтерактивного навчання несуттєва.

Запропонована програма підготовки вчителів початкових класів до інтерактивного навчання молодших школярів може бути рекомендована для впровадження у практику освітнього процесу в інститутах післядипломної педагогічної освіти.

ВИСНОВКИ

На основі теоретико-методологічного аналізу та експериментального розв'язання проблеми підготовки вчителів початкових класів до інтерактивного навчання в умовах післядипломної освіти констатуємо:

1. Інтерактивне навчання молодших школярів – різновид активного навчання учнів початкової школи, за якого здійснюється конструктивна навчальна взаємодія учнів у суб'єкт-суб'єктному та полісуб'єктному навчанні через набуття індивідуального досвіду, його осмислення, рефлексію і застосування на практиці.

2. Встановлено, що впровадження інтерактивного навчання у початковій школі вимагає високого рівня підготовки вчителя до такого виду діяльності, що передбачає розвиток готовності до здійснення інтерактивного навчання молодших школярів.

Готовність учителів до інтерактивного навчання молодших школярів – особистісне утворення, що формується у процесі спеціальної підготовки та є поєднанням мотивів, знань, умінь і навичок, адекватних цьому виду навчання.

3. Обґрунтовано, що структуру готовності вчителя початкових класів до інтерактивного навчання молодших школярів складають мотиваційно-ціннісний, когнітивний, діяльнісно-рефлексивний компонент, кожен з яких має свої показники. Показниками мотиваційно-ціннісного компонента готовності вчителя початкових класів до інтерактивного навчання молодших школярів є: позитивне ставлення до інтерактивних технологій, позитивне ставлення до необхідності впровадження інтерактивної технології, прагнення набути умінь інтерактивного навчання учнів, розуміння переваг інтерактивного навчання, вміння долати труднощі на шляху впровадження інтерактивних технологій.

Показниками когнітивного компонента готовності вчителів початкових класів до інтерактивного навчання молодших школярів є: розуміння сутності

інтерактивного навчання; знання видів інтерактивних технологій; структури уроків, зміст яких забезпечує ефективне впровадження інтерактивних технологій, різновидів методики проведення інтерактивних вправ, моделювання навчальних ситуацій.

Показниками діяльнісно-рефлексивного компонента готовності вчителів початкових класів до інтерактивного навчання молодших школярів є: досвід впровадження інтерактивних технологій; особиста участь у навчанні за інтерактивними технологіями; вміння вводити методи інтерактивного навчання до структури уроку; проводити інтерактивні вправи; створювати сприятливий психологічний клімат під час інтеракцій.

4. Рівень готовності значної частини вчителів початкових класів до інтерактивного навчання молодших школярів є недостатнім (середній або низький). Водночас досвід педагогічної діяльності у початковій школі сам по собі не зумовлює зростання рівня готовності вчителів до інтерактивного навчання учнів. Для його підвищення необхідно створювати у системі післядипломної педагогічної освіти спеціальні умови, для формування *мотиваційно-ціннісного, когнітивного та діяльнісно-рефлексивного* компонентів до застосування методів інтерактивного навчання.

У межах мотиваційно-ціннісної підготовки більшу увагу необхідно приділяти розкриттю сильних сторін інтерактивного навчання, його переваг порівняно із іншими інноваційними технологіями. У межах когнітивної підготовки необхідно опрацювати різні види інтерактивних технологій та змодельовати структуру уроків, на яких упроваджуються ці технології. Діяльнісно-рефлексивну підготовку доцільно розкривати під час засвоєння вчителем можливості набувати досвіду впровадження інтерактивних технологій та особистої участі в навчанні молодших школярів за цими технологіями. Готовність учителів початкових класів до інтерактивного навчання формується комплексно, тобто розвиненість усіх компонентів готовності в основному перебуває на одному рівні. Цілеспрямований позитивний вплив на розвиток одного компонента готовності сприяє розвитку інших компонентів, оскільки вони взаємопов'язані.

5. Спеціальну підготовку вчителів початкових класів до інтерактивного навчання молодших школярів ефективно здійснювати на курсах підвищення кваліфікації в інститутах післядипломної педагогічної освіти з урахуванням розробленої моделі підготовки вчителів початкових класів до інтерактивного навчання молодших школярів, на основі якої визначено зміст підготовки вчителів початкових класів до інтерактивного навчання молодших школярів у системі післядипломної педагогічної освіти та розроблено програму педагогічного тренінгу «Інтерактивне навчання у початковій школі».

6. Обґрунтовано, що педагогічними умовами ефективної підготовки педагогів до впровадження інтерактивного навчання є набуття власного досвіду участі в інтерактивних завданнях, ситуаціях та врахування їх життєвого і професійного досвіду у навчальному процесі.

7. Експериментально доведено, що впровадження спеціально розробленої програми і змісту підготовки вчителів початкових класів до інтерактивного навчання молодших школярів сприяє розвитку *мотиваційно-ціннісного, когнітивного, діяльнісно-рефлексивного* компонентів готовності педагогів до даного виду професійної діяльності.

Проведене дослідження не вичерпує всіх аспектів досліджуваної проблеми. Подальшого вивчення потребують питання впровадження комплексної програми педагогічного супроводу формування готовності вчителів початкових класів до інтерактивного навчання молодших школярів у міжкурсовий період (освіти упродовж життя як самопідготовки та самоосвіти) та диференційованого підходу до її реалізації.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Андриенко Е. В. Феномен професійної зрелості учителя / Е. В. Андриенко // Педагогіка. – 2002. – № 6. – С. 66–70.
2. Антонюк Н. Діалогічні вміння в системі професійної готовності майбутніх учителів початкової школи / Н. Антонюк // Наук. вісн. Східноєвроп. нац. ун-ту ім. Лесі Українки. – 2013. – № 8. – С. 101–105.
3. Балакірєва В. А. Модель готовності майбутніх учителів до організації самостійної навчальної роботи молодших школярів у закладах інтернатного типу / В. А. Балакірєва // Наука і освіта. – 2001. – № 4. – С. 17–20.
4. Барановська В. М. Проблема формування інформативних компетентностей майбутніх учителів початкових класів у педагогічній теорії / В. М. Барановська // Педагогічний дискурс: зб. наук. пр. – 2011. – Вип. 10. – С. 29–32.
5. Бачинська Є. Підготовка вчителів до роботи в 1–4 класах, працюючих за всеукраїнським науково-педагогічним проектом „Інтелект України” / Є. Бачинська, В. Ушмарова, А. Седеревічене // Рідна шк. – 2013. – № 10. – С. 69–74.
6. Бежанова Н. Л. Розвиток готовності вчителів у післядипломній педагогічній освіті до формування оцінювальних умінь молодших школярів: автореф. дис. ... канд. пед. наук: 13.00.04 / Бежанова Наталія Леонідівна; Централ. ін-т післядип. пед. освіти АПН України. – Київ, 2007. – 19 с.
7. Бережинська Т. В. Формування готовності майбутнього вчителя до оцінювання навчальних досягнень молодших школярів: дис. ... канд. пед. наук: 13.00.04 / Бережинська Тетяна Василівна; Ін-т педагогіки АПН України. – Київ, 2007. – 280 с.

8. Бех І. Д. Проблема методів в сучасній школі / І. Д. Бех // Педагогіка і психологія. – 1996. – № 6. – С. 136–141.
9. Бех І. Д. Молодший школяр у вікових закономірностях / І. Д. Бех // Почат. шк. – 2015. – № 1. – С. 10–13.
10. Бех І. Д. Молодший школяр у вікових закономірностях / І. Д. Бех // Почат. шк. – 2015. – № 2. – С. 1–3.
11. Бех І. Д. Молодший школяр у вікових закономірностях / І. Д. Бех // Почат. шк. – 2015. – № 3. – С. 2–6.
12. Белкіна-Ковальчук О. В. Технології формування критичного мислення молодших школярів / О. В. Белкіна-Ковальчук // Пед. пошук. – 2010. – № 3 (67). – С. 3–7.
13. Бекірова Л. Е. Модель формування готовності майбутніх учителів початкових класів до застосування інтерактивних технологій навчання [Електронний ресурс] / Л. Е. Бекірова // Теорія та методика упр. освітою. – 2009. – № 2. – Режим доступу: [http : // tme.uio.edu.ua / docs / Title2.pdf](http://tme.uio.edu.ua/docs/Title2.pdf). – Назва з екрану.
14. Богданова І. М. Технології в освіті: теоретико-методологічний аспект: монографія / І. М. Богданова. – Одеса: ТЕС, 1999. – 146 с.
15. Бойко Т. Інтерактивне навчання як засіб розвитку творчої активності молодших школярів: теоретичний складник / Т. Бойко // Наук. вісн. Східноєвроп. нац. ун-ту ім. Лесі Українки. – 2013. – № 8. – С. 38–43.
16. Бондар В. І. Дидактика: ефективні технології навчання студентів / В. І. Бондар. – Київ: Вересень, 1996. – 129 с.
17. Бондар В. І. Проблеми модернізації підготовки вчителя початкової школи в умовах стандартизації педагогічної освіти / В. І. Бондар, І. М. Шапошнікова // Пед. науки. – 2014. – Вип. LXV. – С. 224–230.

18. Бондаревская Е. В. Теория и практика личностно ориентированного образования / Е. В. Бондаревская. – Ростов н/Д., 2000. – 354 с.
19. Бондаренко В. В. Формування соціально-комунікативної активності молодших школярів в освітньому середовищі / В. В. Бондаренко // Наука і освіта. – 2011. – № 4. – С. 42–44.
20. Бондаренко Т. Є. Застосування інтерактивних технологій як ефективного засобу формування здорового способу життя учнівської молоді / Т. Є. Бондаренко // Наука і освіта. – 2011. – № 4. – С. 45–47.
21. Бричок Б. П. Використання інтерактивних технологій у процесі професійної підготовки вчителів початкових класів / Б. П. Бричок // Оновлення змісту, форм та методів навчання і виховання в закладах освіти: зб. наук. пр. – 2009. – Вип. 42. – С. 77–80.
22. Бронзель Л. А. Сутнісна характеристика інтерактивних технологій навчання [Электронный ресурс] / Л. А. Бронзель // Теорія та методика упр. освітою. – 2012. – № 3. – Режим доступу: http://tme.umo.edu.ua/docs/Dod/3_2010/Bronzel.pdf. – Назва з екрану.
23. Бужигеева М. Ю. Гендерные особенности детей на начальном этапе обучения / М. Ю. Бужигеева // Педагогика. – 2002. – № 8. – С. 29–35.
24. Буркова Л. Технології в освіті / Л. Буркова // Рідна шк. – 2001. – № 2. – С. 18–19.
25. Буртовий С. Сучасні інформаційні технології в системі післядипломної педагогічної освіти / С. Буртовий // Післядип. освіта в Україні. – 2006. – № 6. – С. 36–37.
26. Василенко В. Впровадження інтерактивних форм і прийомів в організацію навчання учнів / В. Василенко // Почат. шк. – 2005. – № 7. – С. 20–23.

27. Василяди Е. В. Інтерактивні ігри-привітствия для дітей младшого шкільного візаста / Е. В. Василяди // Почат. навчання та виховання. – 2013. – Лют. – С. 37–38.
28. Васьков Ю. В. Педагогічні теорії, технології, досвід / Ю. В. Васьков. – Харків: Скорпіон, 2000. – 119 с.
29. Вауліна О. М. Упровадження інтерактивних методів навчання на уроках читання / О. М. Вауліна // Почат. навчання та виховання. – 2011. – Берез. – С. 2–13.
30. Ващенко Г. Загальні методи навчання: підр. для педагогів / Г. Ващенко. – Київ: Укр. Видав. Спілка, 1997. – 441 с.
31. Вербицкая Н. О. Образование взрослых на основе их жизненного опыта / Н. О. Вербицкая // Педагогика. – 2002. – № 6. – С. 14–19.
32. Вербицкий А. Активные методы обучения в высшей школе: контекстный подход / А. Вербицкий. – М., 1989. – 127 с.
33. Верхогляд Г. Нестандартний урок-сюрприз з математики у 2 класі з елементами інтерактивних технологій / Г. Верхогляд // Почат. шк. – 2011. – № 12. – С. 22–23.
34. Виевская М. Г. О формировании готовности студентов к педагогическому взаимодействию с учащимися / Виевская М. Г. // Вопросы педагогики высшей и средней школы / под ред. В. К. Буряка, Л. В. Кондрашевой. – Кривой Рог: КГПИ, 1993. – С. 54–63.
35. Використання інтерактивних технологій навчання в професійній підготовці майбутніх учителів: монографія / Н. Г. Баліцька, О. А. Біда, Г. П. Волошина [та ін.]: за заг. ред. Н. С. Побірченко. – Київ: Наук. світ, 2003. – 138 с.
36. Вікова та педагогічна психологія: навч. посіб. / [О. В. Скрипченко, Л. В. Долинська, З. В. Огороднійчук та ін.]. – Київ: Просвіта, 2001. – 416 с.

37. Вітюк В. В. Підготовки педагога в умовах інноваційного розвитку післядипломної педагогічної освіти / В. В. Вітюк // Пед. пошук. – 2010. – № 3 (67). – С. 8–10.
38. Волошина В. В. Психологічні детермінанти навчальної успішності молодших школярів: дис. ... канд. психол. наук: 19.00.07 / Волошина Валентина Віталіївна; Нац. пед. ун-т ім. М. П. Драгоманова. – Київ, 1999. – 165 с.
39. Вронська В. Формування психологічної компетентності фахівців у системі післядипломної педагогічної освіти / В. Вронська // Нова пед. думка. – 2014. – № 2 (78). – С. 174–180.
40. Вульфсон Б. Л. Последипломное образование в развитых странах / Б. Л. Вульфсон // Педагогика. – 1993. – № 3. – С. 86–92.
41. Габеркорн І. І. Підготовка майбутніх учителів початкових класів до розвитку творчих здібностей молодших школярів у процесі навчання: автореф. дис. ... канд. пед. наук: 13.00.04 / Габеркорн Ірина Іванівна; Херсон. держ. ун-т. – Херсон, 2013. – 20 с.
42. Газімагомедова О. М. Упровадження інтерактивних технологій навчання у практику роботи вчителя початкової ланки: семінар-практикум для учителів / О. М. Газімагомедова // Почат. навч. та виховання. – 2011. – Черв. – С. 55–60.
43. Генов-Стешенко О. Упровадження інтерактивних технологій у шкільний курс основ безпеки життєдіяльності / О. Генов-Стешенко // Рідна шк. – 2006. – Черв. – С. 66–68.
44. Герасимов С. В. Когда учение становится привлекательным / С. В. Герасимов // Педагогика. – 1993. – № 2. – С. 51–54.
45. Гермінова І. Урок математики у 2 класі з використанням інтерактивних технологій / І. Гермінова, М. Карпова // Почат. шк. – 2014. – № 10. – С. 14–17.
46. Гильмеева Р. Х. Формирование профессиональной компетентности учителя в системе последипломного образования:

- дис. ... д-ра пед. наук: 13.00.04 / Гильмеева Римма Хамидовна; Ін-т середнього спец. образования РАО. – Казань, 1999. – 342 с.
47. Годлевська К. В. В. О. Сухомлинський про професійний саморозвиток майбутніх учителів початкових класів / К. В. Годлевська // Педагогічний дискурс: зб. наук. пр. – 2011. – Вип. 10. – С. 127–129.
 48. Голобородько Є. П. Сучасні тенденції розвитку початкової освіти / Є. П. Голобородько // Педагогіка вищої та середньої школи: зб. наук. пр. – Кривий Ріг: КДПУ, 2010. – Вип. 28. – С. 3–9.
 49. Гонтаровська Н. Принципи розроблення проекту освітнього середовища навчального закладу як передумова розвитку здібної та обдарованої особистості / Н. Гонтаровська // Рідна шк. – 2013. – Жовт. – С. 29–33.
 50. Горват М. В. Виховання толерантності у молодших школярів в умовах інтерактивного педагогічного спілкування: автореф. дис. ... канд. пед. наук: 13.00.07 / Горват Маріанна Василівна; Уман. держ. пед. ун-т ім. П. Тичини. – Умань, 2014. – 19 с.
 51. Гордуз Н. О. Інтерактивні технології у перепідготовці вчителів початкової школи / Н. О. Гордуз // Психолого-педагогічні проблеми сільської школи: зб. наук. пр. Уман. держ. пед. ун-ту ім. П. Тичини. – Умань: ПП Жовтий О. О., 2012. – Вип. 43, ч.2. – С. 28–35.
 52. Гордуз Н. О. Інтерактивне навчання в сучасній початковій школі / Н. О. Гордуз // Наук. часоп. НПУ ім. М. П. Драгоманова Сер. 17. Теорія і практика навчання та виховання. – Київ: Вид-во НПУ ім. М. П. Драгоманова, 2012. – Вип. 21. – С. 64–70.
 53. Гордуз Н. О. Оцінювання діяльності учнів у процесі інтерактивного навчання / Н. О. Гордуз // Вісн. Черкас. ун-ту. Сер. Пед. науки. – Черкаси, 2013. – № 1 (254). – С. 17–21.

54. Гордуз Н. О. Педагогічна спадщина В. О. Сухомлинського і сучасність / Н. О. Гордуз // Педагогічний дискурс: зб. наук. пр. – Хмельницький: ПП Балюк І. Б., 2011. – Вип. 10. – С. 129–131.
55. Гордуз Н. О. Сухомлинський про соціалізацію: технологічний аспект / Н. О. Гордуз // Наук. вісн. Миколаїв. держ. ун-ту ім. В. О. Сухомлинського: зб. наук. пр. Сер. Пед. науки. – Миколаїв: МНУ ім. В. О. Сухомлинського, 2014. – Вип. 1.46 (108). – С. 40–45.
56. Гордуз Н. О. Світові інновації в освітній системі / Н. О. Гордуз // Зб. наук. пр. Бердян. держ. пед. ун-ту. Сер. Пед. науки. – Бердянськ: БДПУ, 2012. – № 3. – С. 65–73.
57. Гордуз Н. О. Система перепідготовки педагогів початкової ланки: засвоєння інтерактивних технологій / Н. О. Гордуз // Наук. зап. Кіровоград. держ. пед. ун-ту ім. Володимира Винниченка. Сер. Пед. науки. – Кіровоград: РВВ КДПУ ім. Володимира Винниченка, 2013. – Вип. 122. – С. 127–133.
58. Гордуз Н. О. Інноваційні технології навчання: витоки дослідження / Н. О. Гордуз // Карпати-Аппалачі: формування особистості в контексті сталого розвитку гірських регіонів: матеріали II Міжнар. спіл. укр.-америк. наук.-практ. конф., 24–26 верес. 2013 р. – Івано-Франківськ: НАІР, 2013. – С. 93–96.
59. Гордуз Н. О. Оволодіння інтерактивними технологіями розв'язання проблеми суб'єкт-суб'єтного навчання / Н. О. Гордуз // Педагогічна майстерність: методологія, теорія, технології: матеріали I Міжнар. наук.-практ. інтернет-конф., м. Черкаси, 22–23 трав. 2014 р. / за заг. ред. проф. Біди О. А. – Черкаси: Чабаненко Ю. А., 2014. – С. 29–31.
60. Гордуз Н. О. Інтерактивні технології у перепідготовці вчителів початкової школи / Н. О. Гордуз // Традиції та інновації у підготовці вчителя початкової школи: матеріали Всеукр. наук.-практ. інтернет-конф., 11–13 жовт. 2012 р. – Умань: ПП Жовтий, 2012. – С. 31–34.

61. Гордуз Н. О. Новый этап технологизации образования: интерактивные технологии / Н. О. Гордуз // Новината за напреднали наука: материали за 9-а междунар. научна практ. конф. Сер. Пед. науки. – София: Бял ГРАД-БГ ООД, 2013. – Т. 17. – С. 49–52.
62. Гордуз Н. О. Система підготовки учителів початкових класів до застосування інтерактивних технологій у навчальному процесі початкової школи / Н. О. Гордуз // Дидактика Яна Амоса Коменського як універсальне мистецтво надання та здобуття освіти: матеріали Третьої Міжнар. інтернет-конф., м. Умань, 28 листоп. 2014 р. – Умань: ФОП Жовтий О. О., 2014. – С. 17–20.
63. Грицюк О. І. Інтерактивні технології навчання молодших школярів / О. І. Грицюк // Почат. навч. та виховання. – 2011. – Берез. – С. 2–17.
64. Грицюк О. І. Практичне використання інтерактивних методів навчання на уроках у початковій школі / О. І. Грицюк // Почат. навч. та виховання. – 2011. – Верес. – С. 2–16.
65. Гусаченко С. Використання технології інтерактивного навчання під час проведення педагогічних рад / С. Гусаченко // Дир. шк., ліцею, гімназії. – 2011. – № 6. – С. 78–85.
66. Гуща Ю. Эволюция понятия интерактивное обучение [Электронный ресурс] / Ю. Гуща. – Режим доступа: http://www.rusnauka.com/32_PRNT_2013/Pedagogica/1_149145.doc.htm. – Название с экрана.
67. Данилова Г. Акмеологічна модель педагога в ХХІ столітті / Г. Данилова // Рідна шк. – 2003. – № 6. – С. 6–9.
68. Державна національна програма „Освіта” („Україна ХХІ століття”) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.lawua.info>. – Назва з екрану.
69. Державний стандарт початкової загальної освіти [Електронний ресурс]. – Режим доступу:

<http://www.mon.gov.ua>. – Назва з екрану.

70. Діалогічна взаємодія у навчально-виховному процесі загальноосвітньої школи / за ред. Г. О. Балла, В. О. Киричука. – Київ: ІЗІИ, 1997. – 136 с.
71. Довбенко С. Ю. Формування діалогічної культури як складової професіоналізму майбутніх учителів початкової ланки освіти / С. Ю. Довбенко // Наука і освіта. – 2001. – № 4. – С. 142–144.
72. Довга Л. М. „У мовному кафе”. Інтерактивний урок української мови у 3-му класі / Л. М. Довга // Почат. навч. та виховання. – 2012. – Листоп. – С. 16–18.
73. Дорожко М. В. Теоретичні питання формування в молодших школярів ключових компетентностей / М. В. Дорожко // Педагогіка та психологія: зб. наук. пр. – Харків, 2011. – Вип. 40, ч. 1. – С. 105–110.
74. Дума О. Інтерактивні методи навчання у початковій школі / О. Дума // Почат. шк. – 2012. – № 1. – С. 44.
75. Дячук І. Інтерактивні методи навчання на уроках зв'язного мовлення, 2 клас (з досвіду роботи) / І. Дячук // Почат. шк. – 2011. – № 1. – С. 5–11.
76. Єльнікова О. В. Управління впровадженням інтерактивних освітніх технологій в навчальний процес загальноосвітнього навчального закладу: дис. ... канд. пед. наук: 13.00.01 / Єльнікова Олена Вікторівна; Централ. ін-т післядип. пед. освіти України. – Київ, 2005. – 245 с.
77. Завіна В. І. Формування готовності майбутніх учителів початкових класів до організації контролю за навчальною діяльністю школярів: дис. ... канд. пед. наук: 13.00.01 / Завіна Віталій Іванович; Київ. нац. ун-т ім. Т. Г. Шевченка. – Київ, 1996. – 194 с.

78. Задорожний А. Моделювання ціннісно-смислової картини світу молодшого школяра: пошук підходів / А. Задорожний // Рідна шк. – 2010. – № 11. – С. 60–64.
79. Заїка Є. В. Шляхи оптимізації пізнавальної діяльності студентів і школярів: навч. посіб. / Є. В. Заїка, І. О. Зуєв. – Харків: ХНУ ім. В. Н. Каразіна, 2013. – 183 с.
80. Закон України „Про загальну середню освіту” [Електронний ресурс]. – Режим доступу:
<http://www.zakon.rada.gov.ua>. – Назва з екрану.
81. Закон України „Про освіту” [Електронний ресурс]. – Режим доступу:
<http://www.vnz.org.ua>. – Назва з екрану.
82. Зелюк В. В. Теорія та практика вдосконалення педагогічної майстерності працівників у системі підвищення кваліфікації / В. В. Зелюк, Н. І. Білик, О. О. Новак // Постметодика. – 2012. – № 4 (107). – С. 7–22.
83. Землянская Е. Н. Развивающий потенциал учебных проектов школьников / Е. Н. Землянская // Начал. образование. – 2014. – № 4. – С. 15–23.
84. Іванова Н. І. Виховні заходи з використанням інтерактивних технологій навчання / Н. І. Іванова // Почат. навч. та виховання. – 2012. – Верес. – С. 30–38.
85. Ігнатенко Н. Компетентнісно орієнтований підхід у системі професійної підготовки майбутнього вчителя початкової школи / Н. Ігнатенко // Рідна шк. – 2008. – № 10. – С. 46–48.
86. Ігри у навчально-виховному процесі молодших школярів: навч.-метод. посіб. / упоряд. Л. Р. Шпачук, І. А. Кравцова. – Кривий Ріг: КДПУ, 2001. – 112 с.

87. Ілляш С. Формування професійно-значущих якостей майбутнього учителя початкових класів під час навчання у ВНЗ / С. Ілляш // Молодь і ринок. – 2013. – № 11. – С. 83–87.
88. Інноваційні технології в початковій школі. – Київ: Шкіл. світ, 2008. – 112 с. – (Бібліотека „Шкільного світу”).
89. Інтелектуальні ігри в навчанні молодших школярів (на матеріалі української мови) / авт.-уклад. Н. В. Кудикіна, Р. М. Михайленко. – Київ, 1999. – 48 с.
90. Інтелектуальні ігри для школярів та студентів: „Брейн-ринг”, „Що? Де? Коли?”, „Своя гра” / авт.-упоряд. Г. А. Ремез. – Тернопіль: Мандрівець, 2009. – 72 с. – (Серія „Дозвілля”, „Інтелектуальні ігри”).
91. Інтерактивне навчання англійського діалогічного мовлення молодших школярів: посібник / упоряд. Н. П. Кочубей. – Київ: Ленвіт, 2012. – 64 с. – (Бібліотечка журналу „Іноземні мови”: додат. до наук.-метод. журн. „Іноземні мови”)
92. Інтерактивне навчання: посіб. для викладачів проф.-техн. навч. закл. / О. А. Комар [та ін.]; уклад. О. А. Комар. – Київ: Геопринт, 2008. – 86 с.
93. Інтерактивні методи навчання // Енциклопедія освіти / АПН України; голов. ред. В. Г. Кремінь. – Київ: Юрінком Інтер, 2009. – С. 357–358.
94. Інтерактивні методи навчання в практиці роботи початкової школи / упоряд.: Стрибна О. В., Соценко А. О. – Харків: Основа, 2009. – 174 с. – (Серія „Педагогічні інновації. Майстерня”).
95. Інтерактивне навчання [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://vchytel.info/interaktyvne-navchannya/>. – Назва з екрану.
96. Інтерактивні технології навчання / [О. І. Пометун, Л. В. Пироженко, Г. І. Коберник та ін.]. – Київ: Наук. світ, 2004. – 85 с.

97. Інтерактивні технології навчання: теорія, практика, досвід: метод. посіб. / авт.-уклад.: О. Пометун, Л. Пироженко. – Київ: А.П.Н., 2002. – 136 с.
98. Интерактивные технологии формирования личностных УУД у младших школьников в детском доме – школе [Электронный ресурс]. – Режим доступа: [http:// festival.lseptember.ru/articles/643839](http://festival.lseptember.ru/articles/643839). – Название с экрана.
99. Казанішена Н. В. Підготовка майбутнього вчителя початкових класів до екологічного виховання молодших школярів: автореф. дис. ... канд. пед. наук: 13.00.04 / Казанішена Наталія Вікторівна; Вінниц. держ. пед. ун-т ім. М. Коцюбинського. – Вінниця, 2011. – 20 с.
100. Капранова Е. А. Интерактивное обучение: концептуальные подходы / Е .А. Капранова // Вестн. Полоцкого гос. ун-та. – 2012. – № 7. – С. 11–17.
101. Кашлев С. С. Технология интерактивного обучения / С. С. Кашлев. – Минск: Беларус. верасень, 2005. – 196 с.
102. Кларин М. В. Интерактивное обучение – инструмент освоения нового опыта / М. В. Кларин // Педагогика. – 2000. – № 7. – С. 12–18.
103. Коберник Г. І. Інтерактивні технології навчання як засіб формування основ життєвої компетентності молодшого школяра / Г. Коберник // Психолого-педагогічні проблеми сільської школи: зб. наук. пр. Уман. держ. пед. ун-ту ім. П. Тичини. – Умань: Софія, 2008. – Вип. 27. – С. 10–16.
104. Коваль Л. В. Сучасні навчальні технології в початковій школі: навч.-метод. посіб. / Л. В. Коваль. – Донецьк: Юго-Восток, 2006. – 226 с.

105. Коваль Л. В. Професійна підготовка майбутніх учителів початкової школи: технологічна складова: монографія / Л. В. Коваль. – Донецьк: Юго-Восток, 2009. – 375 с.
106. Коваль Л. В. Професійна підготовка майбутніх учителів у контексті розвитку початкової освіти: технологічний підхід: монографія / Л. В. Коваль. – Донецьк: ЛАНДОН-XXI, 2011. – 330 с.
107. Ковальова В. Інтегрований урок розвитку мовлення та образотворчого мистецтва з елементами інтерактивних технологій у 4 класі / В. Ковальова // Почат. шк. – 2012. – № 9. – С. 45–48.
108. Колесник Л. Інтерактивні методи навчання на уроках читання / Л. Колесник // Почат. шк. – 2014. – № 1. – С. 22–24.
109. Коломієць А. Підготовка вчителя початкових класів до формування в учнів інформаційної культури / А. Коломієць // Педагогіка і психологія проф. освіти. – 2008. – № 4. – С. 123–132.
110. Коломієць Н. А. Дидактичні засади застосування інтерактивних методів навчання молодших школярів: автореф. дис. ... канд. пед. наук: 13.00.09 / Коломієць Наталія Андріївна; Нац. пед. ун-т ім. М. П. Драгоманова. – Київ, 2009. – 19 с.
111. Комар О. А. Інтерактивні технології – технології співпраці / О. А. Комар // Почат. шк. – 2004. – № 9. – С. 5–7.
112. Комар О. А. Застосування інтерактивних технологій – один із напрямків удосконалення навчального процесу / О. А. Комар // Школа. – 2006. – № 6. – С. 64–67.
113. Комар О. А. Уроки в початковій школі із застосуванням інтерактивних технологій навчання: Навчальна програма та методичні рекомендації спецкурсу для студентів вищих педагогічних закладів освіти / О. А. Комар. – Умань, 2007. – 68 с.
114. Комар О. А. Підготовка майбутніх учителів початкової школи до застосування інтерактивних технологій: теоретико-методичні аспекти: монографія / О. А. Комар. – Умань: Софія, 2008. – 332 с.

115. Комар О. А. Теорія і практика застосування інтерактивних технологій на уроках математики: навч.-метод. посіб. / О. А. Комар. – Умань: ПП Жовтий, 2009. – 76 с.
116. Комар О. А. Інтерактивна технологія в підготовці майбутніх учителів початкової школи: теорія і практика: монографія / О. А. Комар. – Умань: ПП Жовтий, 2010. – 326 с.
117. Комар О. А. Інтерактивне навчання в сучасній початковій школі / О. А. Комар // Наука і освіта. – 2011. – № 4. – С. 202–204.
118. Комар О. А. Теоретичні та методичні засади підготовки майбутніх учителів початкової школи до застосування інтерактивної технології: дис. ... д-ра пед. наук: 13.00.04 / Комар Ольга Анатоліївна; Черкас. нац. ун-т ім. Б. Хмельницького. – Умань, 2011. – 512 с.
119. Комар О. А. Підготовка майбутніх учителів до застосування інтерактивної технології у професійній діяльності / О. А. Комар // Педагогічні науки: зб. наук. пр. – Суми, 2014. – Вип. 65. – С. 244–248.
120. Компанієць М. Інтерактивні методи навчання на уроках природознавства у 3 класі / М. Компанієць // Почат. шк. – 2012. – № 12. – С. 26–28.
121. Копосов П. Інтерактивні прийоми засвоєння звуку і букви Є / П. Копосов, О. Сорока // Почат. шк. – 2012. – № 12. – С. 9–11.
122. Коротун І. В. Упровадження методу шести капелюхів мислення в роботі вчителя початкових класів / І. В. Коротун // Почат. навч. та виховання. – 2011. – Січ. – С. 2–6.
123. Костенко М. И. „Умники и умницы”. Математическая интерактивная игра для учащихся 4-го класса / М. И. Костенко // Почат. навч. та виховання. – 2011. – Листоп. – С. 32–35.
124. Кочетова Н. Г. Проектирование содержания профессиональной подготовки современного педагога для начального образования /

- Н. Г. Кочетова, А. Н. Кочетов // Наука і освіта. – 2011. – № 4. – С. 212–216.
125. Кочубей Н. Інтерактивне навчання англійського діалогічного мовлення учнів початкової школи / Н. Кочубей // Неперервна проф. освіта: теорія і практика. – 2011. – № 1. – С. 103–108.
126. Кочубей Н. Інтерактивне навчання англійського діалогічного мовлення молодших школярів / Н. Кочубей // Бібліотечка журналу „Іноземні мови”. – 2012. – Вип. 4. – 64 с.
127. Кошова Н. І. Упровадження інтерактивних технологій у практику початкової школи / Н. І. Кошова // Почат. навч. та виховання. – 2012. – Груд. – С. 2–8.
128. Крамаренко С. Г. Інтерактивні техніки навчання як засіб розвитку творчого потенціалу учнів / С. Г. Крамаренко // Відкр. урок. – 2002. – № 5/6. – С. 7–10.
129. Красовська О. О. Використання інноваційних освітніх технологій у фаховій підготовці творчої особистості майбутнього вчителя початкової школи / О. О. Красовська, І. В. Виговський // Педагогіка і психологія проф. освіти. – 2012. – № 4. – С. 131–140.
130. Кричевська Ю. Упровадження інноваційних освітніх технологій у початковій школі-гімназії / Ю. Кричевська // Рідна шк. – 2012. – № 3. – С. 64–65.
131. Крутій В. А. Активізація навчальної діяльності молодших школярів у процесі використання дидактичних ігор: автореф. дис. ... канд. пед. наук: 13.00.09 / Крутій Валентина Анатоліївна; Ін-т педагогіки АПН України. – Київ, 2001. – 20 с.
132. Крюкова Є. С. Підготовка майбутнього викладача вищого навчального закладу до впровадження інтерактивних педагогічних технологій: автореф. дис. ... канд. пед. наук: 13.00.04 / Крюкова Єлизавета Сергіївна; Ін-т вищ. освіти НАПН України. – Київ, 2015. – 20 с.

133. Кузьмінський А. І. Післядипломна педагогічна освіта: теорія і практика / А. І. Кузьмінський. – Черкаси: Видав. дім ЧДУ, 2002. – 290 с.
134. Кузьмінський А. І. Теоретико-методологічні засади післядипломної педагогічної освіти в Україні / А. І. Кузьмінський. – Київ, 2003. – 44 с.
135. Кукушин В. С. Современные педагогические технологии. Начальная школа : пособие для учителя / В. С. Кукушин. – Ростов-н/Д: Феникс, 2004. – 384 с.
136. Кукушин В. С. Педагогика начального образования / В. С. Кукушин, А. В. Болдырева-Вараксина. – М.: МарТ; Ростов н/Д: МарТ, 2005. – 592 с.
137. Кулюткин Ю. Н. Психология обучения взрослых / Ю. Н. Кулюткин. – М., 1985. – 185 с.
138. Литвиненко Л. Інтерактивне навчання в сучасній школі / Литвиненко Л., Книга О., Доценко В. // Дир. шк., ліцею, гімназії. – 2010. – № 1. – С. 52–55.
139. Литвиненко С. Використання інтерактивного навчання у професійно-педагогічній підготовці майбутніх учителів / С. Литвиненко // Нова пед. думка. – 2010. – № 1. – С. 90–93.
140. Локшина О. Трансформаційні процеси в початковій освіті країн Євросоюзу: перспективні ідеї для України / О. Локшина // Почат. шк. – 2015. – № 5. – С. 37–39.
141. Луцюк А. М. Василь Сухомлинський про педагогічну майстерність учителя початкової школи / А. М. Луцюк // Пед. дискурс. – 2011. – № 10. – С. 297–300.
142. Ляхоцька Л. Інформаційне забезпечення наукової діяльності навчального закладу післядипломної освіти / Л. Ляхоцька // Нова пед. думка. – 2014. – № 2 (78). – С. 9.

143. Малєєва О. В. Використання інтерактивного методу „Шість мислячих капелюхів де Боно” на уроках математики в початковій школі / О. В. Малєєва // Почат. навч. та виховання. – 2012. – Груд. – С. 18–24.
144. Малярєнко О. С. Професійна підготовка майбутнього вчителя початкових класів до розв’язання дидактико-методичних задач: автореф. дис. ... канд. пед. наук: 13.00.04 / Малярєнко Ольга Сергіївна; Луган. нац. ун-т ім Т. Г. Шевченка. – Луганськ, 2010. – 20 с.
145. Маркова А. К. Психологический анализ профессиональной компетентности учителя / А. К. Маркова // Совет. педагогика. – 1990. – № 8. – С. 82–88.
146. Маркова А. К. Психологические проблемы повышения квалификации / А. К. Маркова // Педагогика. – 1992. – № 9/10. – С. 65–67.
147. Марусинець М. М. Рефлексія у професійній діяльності вчителя початкових класів / М. М. Марусинець // Оновлення змісту, форм та методів навчання і виховання в закладах освіти: зб. наук. пр. – 2011. – Вип. 2 (45). – С. 10–14.
148. Мар’яненко Л. Формування пізнавальної діяльності в молодших школярів / Л. Мар’яненко. – Київ: Редакції загальнопед. газ., 2014. – 122 с.
149. Михальська В. Р. Підготовка студентів педагогічного коледжу до управління навчальною діяльністю молодших школярів: дис. ... канд. пед. наук: 13.00.04 / Михальська Вікторія Романівна; Вінниц. держ. пед. ун-т ім. М. Коцюбинського. – Вінниця, 2006. – 292 с.
150. Міськова Н. Формування професійної компетентності майбутніх учителів початкової школи в процесі методико-математичної підготовки / Н. Міськова // Нова пед. думка. – 2011. – № 2. – С. 123–125.

151. Монахов В. М. Проектирование и внедрение новых технологий обучения / В. М. Монахов // Сов. педагогика. – 1990. – № 7. – С. 17–22.
152. Москаленко І. Використання інтерактивних технологій у процесі підвищення педагогічної майстерності сучасного вчителя / І. Москаленко // Післядип. освіта в Україні. – 2006. – № 2. – С. 46–48.
153. Моткова Ю. Ю. Характеристика методов повышения степени обученности младших школьников / Ю. Ю. Моткова // Начал. образование. – 2014. – № 5. – С. 34–37.
154. Мусатова М. А. Технология интерактивного обучения младших школьников в учебно-воспитательном процессе / М. А. Мусатова // Теория и практика образования в современном мире: материалы VI междунар. науч. конф. (г. Санкт-Петербург, дек. 2014 г.). – СПб.: Заневская площадь, 2014. – С. 210–213.
155. Національна доктрина розвитку освіти [Електронний ресурс]. – Режим доступу:
<http://www.zakon0.rada.gov.ua>. – Назва з екрану.
156. Національна стратегія розвитку освіти в Україні на 2012–2021 роки // Дир. шк., ліцею, гімназії. – 2011. – № 6. – С. 25–45.
157. Ніколенко Л. Інтегративні процеси в сучасній післядипломній освіті / Л. Ніколенко // Післядип. освіта в Україні. – 2006. – № 2. – С. 48–52.
158. Никольская А. А. Методы и формы обучения в историческом ракурсе / А. А. Никольская // Педагогика. – 1999. – № 5. – С. 52–56.
159. Новые педагогические и информационные технологии в системе образования: учеб. пособ. / [Е. С. Полат, М. Ю. Бухаркина, М. В. Моисеева, А. К. Петров; под ред. Е. С. Полат]. – М.: Академия, 2001. – 272 с.

160. Образование взрослых на рубеже веков: вопросы методологии, теории и практики: в 4 т. / науч. ред. В. И. Подобед.; под ред. Ю. Н. Кулюткина, Г. С. Сухобской. – СПб.: ИОВ РАО, 2000. – Т. III. Психологические основы образования взрослых. Кн. 1. Образование взрослых: социально-психологические проблемы, поиски, решения / под ред. Ю. Н. Кулюткина, Г. С. Сухобской. – 2000. – 184 с.
161. Околелов О. П. Педагогическая среда познания / О. П. Околелов // Педагогика. – 1992. – № 9/10. – С. 60–65.
162. Олійник В. В. Сьогодні та перспективи розвитку післядипломної педагогічної освіти / В. В. Олійник // Постметодика. – 2012. – № 4 (107). – С. 2–7.
163. Олійник І. Розвиток готовності вчителя початкових класів до формування навчально-пізнавальної компетентності школярів / І. Олійник // Нова пед. думка. – 2007. – № 4. – С. 120–123.
164. Олійник І. Педагогічна технологія розвитку готовності вчителя до формування навчально-пізнавальної компетентності молодших школярів / І. Олійник // Нова пед. думка. – 2014. – № 2. – С. 201–205.
165. Онопрієнко О. В. Метод проектів як засіб розвитку пізнавальних інтересів молодших школярів: дис. ... канд. пед. наук: 13.00.09 / Онопрієнко Оксана Володимирівна; Ін-т педагогіки АПН України. – Київ, 2009. – 252 с.
166. Орлов А. А. Стандарты высшего педагогического образования: пути совершенствования / А. А. Орлов // Педагогика. – 2000. – № 2. – С. 28–31.
167. Орлов А. А. Педагогическое образование: поиск путей повышения качества / А. А. Орлов // Педагогика. – 2002. – № 10. – С. 57–64.

168. Освітні технології: навч.-метод. посіб. / за заг. ред. О. М. Пехоти. – Київ: А.С.К, 2001. – 256 с.
169. Основи педагогічної майстерності: навчал.-метод. посіб. / [Е. І. Федорчук, Т. І. Конькова, В. В. Федорчук, В. О. Заремба; за заг. ред. Е. І. Федорчук]. – Кам'янець-Подільський: АБЕТКА, 2006. – 240 с.
170. Основи педагогічної майстерності вчителя початкових класів національної школи // Програми педагогічних інститутів. Педагогіка національної школи України: для спец. 03.08.00 – педагогіка і методика початкового навчання / уклад.: О. О. Любар [та ін.]. – Київ, 1992. – С. 76–85.
171. Павелків К. Теоретичні основи підготовки майбутніх учителів до професійно-педагогічної діяльності / К. Павелків // Нова пед. думка. – 2010. – № 1. – С. 13–15.
172. Павленко Н. О. Підготовка майбутнього вчителя початкових класів до використання інтерактивних педагогічних технологій: автореф. дис. ... канд. пед. наук: 13.00.04 / Павленко Наталія Олександрівна; Ін-т пед. освіти і освіти дорослих АПН України. – Київ, 2008. – 21 с.
173. Парфілова С. Л. Організація навчально-пошукової діяльності молодших школярів / С. Л. Парфілова // Наука і освіта. – 2011. – № 4. – С. 304–307.
174. Пастир Ю. До проблеми підготовки майбутнього вчителя до спрямування процесу соціалізації молодших школярів / Ю. Пастир // Наука і освіта. – 2009. – № 4. – С. 120–123.
175. Пастир Ю. І. Підготовка майбутнього вчителя до соціалізації молодших школярів: автореф. дис. ... канд. пед. наук: 13.00.04 / Пастир Юлія Іванівна; Черкас. нац. ун-т ім. Б. Хмельницького. – Черкаси, 2010. – 22 с.

176. Педагогическая энциклопедия: в 4 т. / А. И. Каиров, Ф. Н. Петров (гл. ред.). – М.: Сов. энциклоп., 1965. – Т. 2. – 700 с.
177. Педагогический энциклопедический словарь / Б. М. Бим-Бад (гл. ред.). – М.: Большая Рос. энциклоп., 2002. – 520 с.
178. Педагогический словарь: для студ. высш. и сред. пед. учеб. заведений / Г. М. Коджаспирова, А. Ю. Коджаспиров. – [2-е изд., стер.]. – М.: Академия, 2005. – 176 с.
179. Педагогічний глосарій / упоряд. В. В. Волканова. – Київ: Шкіл. світ, 2011. – 128 с. – (Бібліотека „Шкільного світу”).
180. Педагогічні технології. Досвід. Практика: довідник / ред. кол.: П. І. Матвієнко, С. Ф. Клепко, І. В. Охріменко [та ін.]. – Полтава: ПОППОП, 1999. – 376 с.
181. Петрова В. Н. Педагогическое сотрудничество, или Когда нравится учиться и учить / В. Н. Петрова. – М.: Сентябрь, 1999. – 125 с.
182. Пермінова І. Урок математики у 2 класі з використанням інтерактивних технологій / І. Пермінова, М. Карпова // Почат. шк. – 2014. – № 10. – С. 14–17.
183. Пискунов А. И. Педагогическое образование: цель, задачи и содержание / А. И. Пискунов // Педагогика. – 1995. – № 4. – С. 59–63.
184. Піц І. І. Особливості використання інтерактивних методів навчання на уроках читання / І. І. Піц // Педагогіка вищої та середньої школи: зб. наук. пр. – Кривий Ріг: КДПУ, 2010. – Вип. 28. – 416 с.
185. Покроєва Л. Модель організації самоосвітньої діяльності педагогічних працівників у системі післядипломної педагогічної освіти / Л. Покроєва // Нова пед. думка. – 2014. – № 2 (78). – С. 17–20.

186. Поліщук В. Молодший шкільний вік як життєвий феномен / В. Поліщук // Почат. шк. – 2015. – № 6. – С. 1–6.
187. Пометун О. Як оцінити діяльність учнів на інтерактивному уроці / О. Пометун // Доба. – 2002. – № 2. – С. 2–6.
188. Пометун О. Інтерактивні технології навчання / О. Пометун, Л. Пироженко // Відкр. урок. – 2003. – № 3. – С. 19–31.
189. Пометун О. І. Активні й інтерактивні методи навчання: до питання про диференціацію понять / О. Пометун // Шлях освіти. – 2004. – № 3. – С. 10–15.
190. Пометун О. І. Інтерактивне навчання як сукупність технологій / О. Пометун, Л. Пироженко // Сіл. шк. України. – 2004. – № 16/17. – С. 24–32.
191. Пометун О. І. Сучасний урок: Інтерактивні технології навчання: наук.-метод. посіб. / О. І. Пометун, Л. В. Пироженко. – Київ: А.С.К., 2006. – 192 с.
192. Пометун О. І. Енциклопедія інтерактивного навчання / О. І. Пометун. – Київ, 2007. – 144 с.
193. Пометун О. І. Інтерактивні методики та система навчання / О. І. Пометун. – Київ: Шкіл. світ, 2007. – 112 с.
194. Пометун О. І. Підготовка вчителів початкових класів: інтерактивні технології у ВНЗ: навч. посіб. / О. І. Пометун, О. А. Комар. – Умань: Софія, 2007. – 65 с.
195. Пометун О. Інтерактивні методи навчання / О. Пометун // Енциклопедія освіти / АПН України; гол. ред. В. Г. Кремень. – Київ: Юрінком Інтер, 2008. – С. 357.
196. Пометун О. Інтерактивне навчання: посібник для викладачів ПТНЗ / О. Пометун. – Київ: Геопринт, 2008. – 86 с.
197. Потапова Н. І. Поєднання індивідуальних і групових форм навчальної діяльності в інтелектуальному розвитку молодших школярів: дис. ... канд. пед. наук: 13.00.09 / Потапова Наталія

- Іванівна; Харків. нац. пед. ун-т ім. Г. С. Сковороди. – Харків, 2006. – 215 с.
198. Проказа О. Якою має бути новітня педагогіка ХХІ століття? Постановка проблеми та питання теорії / О. Проказа // Дир. шк., ліцею, гімназії. – 2010. – № 1. – С. 5–9.
 199. Прокоф'єва М. Модель підготовки майбутнього вчителя до диференційованого навчання молодших школярів / М. Прокоф'єва // Педагогіка і психологія проф. освіти. – 2012. – № 2. – С. 82–88.
 200. Прокоф'єва М. Принципи підготовки майбутніх учителів початкових класів до реалізації диференційованого підходу в навчанні молодших школярів / М. Прокоф'єва // Молодь і ринок. – 2012. – № 10. – С. 46–49.
 201. Прокоф'єва М. Ю. Індивідуалізація та диференціація навчання молодших школярів: навч. посіб. для студ. вищ. навч. закл. / М. Ю. Прокоф'єва. – Сімферополь: Таврида, 2013. – 222 с.
 202. Психология человека от рождения до смерти / под ред. А. А. Реана. – СПб.: прайм-ЕВРОЗНАК, 2002. – 656 с. – (Серия „Психологическая энциклопедия”).
 203. Развитие личности ребенка / сост. Н. Ньюкомб. – [8-е изд.]. – СПб.: Питер, 2003. – 640 с. – (Серия „Мастера психологии”).
 204. Ратовська С. В. Підготовка майбутнього вчителя початкових класів до організації групової навчальної діяльності учнів: автореф. дис. ... канд. пед. наук: 13.00.04 / Ратовська Світлана Вікторівна; Республік ВНЗ „Крим. гуманіт ун-т”. – Ялта, 2010. – 20 с.
 205. Роєнко Л. Використання інтерактивних технологій на уроках рідної мови в початкових класах / Л. Роєнко // Зб. наук. пр. Уман. держ. пед. ун-ту ім. П. Тичини. – Умань, 2009. – Ч. 3. – С. 159–165.
 206. Розумна Т. С. Суть технології підготовки майбутніх учителів гуманітарних спеціальностей до інтерактивної взаємодії з учнями /

- Т. С. Розумна // Педагогіка та психологія: зб. наук. пр. – 2011. – Вип. 40, ч. 3. – С. 36–40.
207. Руденко Н. Необхідні та достатні умови застосування інтерактивних технологій на уроках математики в початковій школі / Н. Руденко // Почат. шк. і сучасність. – 2015. – № 5 (9). – С. 44–47.
208. Руденко Н. Доповнення рівностей. Розв'язування задач на знаходження невідомого зменшуваного. Урок математики із застосуванням інтерактивних технологій, 2 клас / Н. Руденко // Почат. шк. і сучасність. – 2015. – № 5 (9). – С. 14–19.
209. Рыдзе О. А. Учебно-познавательная деятельность младшего школьника: реальность и заблуждения / О. А. Рыдзе // Начал. образование. – 2014. – № 5. – С. 15–23.
210. Савченко О. Я. Новий етап розвитку шкільної освіти і підготовка майбутнього вчителя / О. Я. Савченко // Шлях освіти. – 2003. – № 3. – С. 2–6.
211. Савченко О. Я. Компетентнісний підхід як чинник модернізації початкової освіти / О. Я. Савченко // Наука і освіта. – 2011. – № 4. – С. 13–16.
212. Савченко О. Я. Дидактика початкової освіти: підручник / О. Я. Савченко. – [2-ге вид.]. – Київ: Грамота, 2013. – 504 с.
213. Савчин М. В. Вікова психологія: навч. посіб. / М. В. Савчин, Л. П. Василенко. – Київ: Академвидав, 2005. – 360 с.
214. Садова І. Засоби формування індивідуального стилю педагогічної діяльності майбутнього вчителя початкових класів / І. Садова // Молодь і ринок. – 2011. – № 5. – С. 89–93.
215. Сердюк Т. В. Формування категоріального наукового апарату з організації інтерактивного навчання / Т. В. Сердюк // Педагогіка вищої та середньої школи: зб. наук. пр. – 2010. – Вип. 27. – С. 95–100.

216. Симоненко О. В. Використання ігрових педагогічних технологій у педагогічній теорії та практиці / О. В. Симоненко // Педагогіка вищої та середньої школи: зб. наук. пр. – 2011. – Вип. 32. – С. 94–100.
217. Синчишина О. А. Інформаційні технології у розвитку професійної компетентності вчителів початкової школи в системі післядипломної освіти / О. А. Синчишина // Оновлення змісту, форм та методів навчання і виховання в закладах освіти: зб. наук. пр. – 2013. – Вип. 7 (50). – С. 166–168.
218. Сисоєва С. Інтерактивне навчання дорослих / С. Сисоєва // Рідна шк. – 2010. – № 11. – С. 3–8.
219. Сисоєва С. Інтерактивні технології навчання дорослих: навч.-метод. посіб. для викладачів системи формальної, неформальної та інформальної освіти дорослих / С. Сисоєва. – Київ: ВД „ЕКМО”, 2011. – 324 с.
220. Скворцова С. О. Формування професійної компетентності майбутнього вчителя початкових класів / С. О. Скворцова // Наука і освіта. – 2011. – № 4. – С. 385–388.
221. Скворцова С. О. Методична компетентність учителя початкової школи / С. О. Скворцова // Педагогічні науки: зб. наук. пр. – 2014. – Вип. LXV. – С. 254–258.
222. Скоробогатова М. Р. Розвиток системи підготовки вчителів початкових класів в Україні (друга половина XX ст.): автореф. дис. ... канд. пед. наук: 13.00.01 / Скоробогатова Марія Ростиславівна; Республік. вищ. навч. закл. „Крим. держ. гуманіт. ун-т”. – Ялта, 2010. – 20 с
223. Скоробреха Л. Впровадження інтерактивних методів навчання на уроках математики, 2 клас / Л. Скоробреха // Почат. шк. – 2012. – № 3. – С. 42–44.

224. Сливченко О. М. Літературні казки. Цикл уроків читання з використанням інтерактивних технологій у 4-му класі / О. М. Сливченко // Почат. навч. та виховання. – 2011. – Листоп. – С. 15–35.
225. Слуцкий В. И. Личность и технология в педагогическом процессе / В. И. Слуцкий // Педагогика. – 2002. – № 6. – С. 84–88.
226. Смолкин А. Методы активного обучения / А. Смолкин. – М.: Высшая шк., 1991. – 176 с.
227. Старинська О. Розвиток інтелектуальної ініціативи засобами інтерактивного навчання / О. Старинська // Рідна шк. – 2006. – № 6. – С. 39–41.
228. Стражнікова І. В. Підготовка вчителів початкових класів України у контексті європейського розвитку (на основі сучасних досліджень) / І. В. Стражнікова // Педагогічний дискурс: зб. наук. пр. – 2011. – Вип. 10. – С. 469–473.
229. Сулаєва Н. В. Підготовка майбутнього вчителя початкових класів до використання дидактичної мистецької гри у навчально-виховному процесі: дис. ... канд. пед. наук: 13.00.04 / Сулаєва Наталія Вікторівна; Полтав. держ. пед. ун-т ім. В. Г. Короленка. – Полтава, 2000. – 304 с.
230. Талалова Л. Н. Малая группа – эффективная форма подготовки американского учителя / Л. Н. Талалова // Педагогика. – 1994. – № 3. – С. 107–111.
231. Технології використання різних методів інтерактивного навчання. Ігри дорослих: інтерактивні методи навчання / упоряд. Л. Галіцина. – Київ: Редакції загальнопед. газ., 2005. – С. 59–83.
232. Улятовська Є. А. Підготовка майбутніх учителів до роботи з активізації самостійної пізнавальної діяльності молодших школярів: автореф. дис. ... канд. пед. наук: 13.00.01 / Улятовська Євгенія

Анатоліївна; Південноукр. держ. пед. ун-т ім. К. Д. Ушинського. – Одеса, 1998. – 17 с.

233. Уткин С. М. Интерактивная педагогическая технология как фактор повышения уровня обученности учащихся: дисс. ... канд. пед. наук: 13.00.01 / Уткин Сергей Михайлович; Ленинград. гос. обл. ун-т им. А. С. Пушкина. – СПб., 2000. – 161 с.
234. Физиолого-гигиеническая оценка развивающего обучения в начальных классах / [Антропова М. В., Бородкина Г. В., Кузнецова Л. М. и др.] // Педагогика. – 1999. – № 8. – С. 35–41.
235. Фишер М. И. Школьное время: цикличность против линейности / М. И. Фишер // Педагогика. – 1999. – № 1. – С. 110–115.
236. Формування ключових компетентностей молодших школярів. Самоосвіта. Самооцінка. Самоконтроль: за результатами роботи міськ. творч. групи вчителів почат. кл.: посібник / ред. Р. О. Романчук. – Запоріжжя: ЛПКС, 2009. – 119 с.
237. Фролова В. Г. Стимулювання креативності учнів засобами інтерактивних технологій. З досвіду роботи / В. Г. Фролова // Почат. навч. та виховання. – 2014. – Листоп. – С. 9–18.
238. Харханова Г. С. Интерактивные методы обучения как средство формирования мотивации конфликта у школьников: дис. ... канд. пед. наук: 13.00.01 / Харханова Галина Сергеевна; Калининград. гос. ун-т. – Калининград, 1999. – 142 с.
239. Хомич Л. О. Професійно-педагогічна підготовка вчителя початкових класів / Л. О. Хомич; Ін-т педагогіки і психології проф. освіти АПН України. – Київ: Магістр-S, 1998. – 199 с.
240. Чепурна Н. Нові підходи до підвищення кваліфікації педагогічних працівників засобами інформаційних технологій / Н. Чепурна // Післядип. освіта в Україні. – 2006. – № 2. – С. 52–53.

241. Червінська І. Б. Модернізація змісту підготовки майбутніх учителів початкових класів / І. Б. Червінська, Я. Я. Никорак // Наука і освіта. – 2011. – № 4. – С. 464–467.
242. Чорна Н. Космічна подорож „Таємниця зоряного неба”: (Інтегрований урок трудового навчання та природознавства з елементами інтерактивних технологій у 3 класі) / Н. Чорна // Почат. шк. – 2013. – № 4. – С. 28–31.
243. Чорноус В. Проблема творчості у професійній діяльності вчителя початкової школи / В. Чорноус // Нова пед. думка. – 2011. – № 2. – С. 126–129.
244. Чужа Н. Застосування інтерактивних способів вивчення українських народних паремій у початковій школі / Н. Чужа // Почат. шк. – 2012. – № 8. – С. 60–62.
245. Чумахідзе Т. Л. Підготовка майбутніх учителів початкових класів до організації дослідницької роботи молодших школярів у природі: автореф. дис. ... канд. пед. наук: 13.00.04 / Чумахідзе Тетяна Леонідівна; Республік. вищ. навч. закл. „Крим. держ. гуманіт. ун-т”. – Ялта, 2013. – 20 с.
246. Шаповал Ю. Д. Педагогічні умови формування готовності майбутнього вчителя початкових класів до особистісно орієнтованого навчання молодших школярів: дис. ... канд. пед. наук: 13.00.04 / Шаповал Юлія Дмитрівна; Харків. нац. пед. ун-т ім. Г. С. Сковороди. – Харків, 2007. – 274.
247. Шапошнікова І. М. Теоретичні засади забезпечення фахової підготовки вчителя початкової школи / І. М. Шапошнікова // Наукові записки: зб. наук. ст. Нац. пед. ун-ту ім. М. П. Драгоманова. – Київ: НПУ, 2001. – Вип. 38. – С. 131–137.
248. Шевченко Н. Застосування інтерактивної методики „Крокування картиною” на уроках розвитку зв’язного мовлення / Н. Шевченко // Почат. шк. – 2012. – № 12. – С. 11–13.

249. Шевчук І. Використання інтерактивних технологій на уроках математики в початкових класах / І. Шевчук, Л. Котельникова // Почат. шк. – 2005. – № 8. – С. 33–35.
250. Шквир О. Проблема професійної підготовки майбутніх учителів початкової школи в педагогічній спадщині К. Ушинського / О. Шквир // Педагогічний дискурс: зб. наук. пр. – 2014. – Вип. 16. – С. 192–196.
251. Школа першого ступеня: теорія і практика / ред. В. П. Коцур // Зб. наук. пр. Переяслав-Хмельниц. держ. пед. ун-ту ім. Г. Сковороди. – Переяслав-Хмельницький, 2003. – Вип. 6. – 232 с.
252. Шпачук Л. Р. Впровадження інтерактивного навчання в практику початкової школи / Л. Р. Шпачук, М. В. Вовк // Педагогіка вищої та середньої школи: зб. наук. пр. – 2010. – Вип. 28. – С. 216–220.
253. Шпиталевська Г. Р. Підготовка майбутніх учителів початкових класів до формування у молодших школярів загальнокультурної компетентності: дис. ... д-ра пед. наук: 13.00.04 / Шпиталевська Галина Романівна; Республік. вищ. навч. закл. „Крим. держ. гуманіт. ун-т”. – Ялта, 2013. – 279 с.
254. Шуляк С. Інтерактивне навчання – активна взаємодія учнів та вчителя / С. Шуляк // Психол.-пед. проблеми сіл. шк. – 2008. – № 27. – С. 91–95.
255. Шустваль С. М. Формування пізнавального інтересу школярів початкової школи в педагогічній спадщині Г. І. Ващенко / С. М. Шустваль // Педагогіка та психологія: зб. наук. пр. – Харків, 2011. – Вип. 40. – Ч. 1. – С. 165–169.
256. Шурин О. Самоосвіта як умова професійного становлення майбутнього вчителя / О. Шурин // Нова пед. думка. – 2010. – № 1. – С. 96–97.
257. Щербата С. М. Формування активної професійної позиції майбутніх педагогів засобом використання інтерактивних методів

- навчання у процесі вивчення педагогічних дисциплін / С. М. Щербата, Ю. І. Щербата // Педагогіка вищої та серед. шк. – Кривий Ріг, 2010. – Вип. 27. – С. 101–108.
258. Ярченко Л. П. Розвиток пізнавальної активності учнів початкових класів шляхом упровадження елементів інтерактивних технологій у навчально-виховний процес / Л. П. Ярченко // Почат. навч. та виховання. – 2015. – Квіт. – С. 2–10.
259. American Higher Education in the Twenty – First Century/ Ed. by Philip A. Altbach, Robert O. Berdath, Patricia G. Gumpert. The Hopkins University Press, 1998.
260. Corner J. Communication Studies: An Introductory Reader / J. Corner, J. Hawthorn. – London, 1980.
261. Lambert D. Training tomorrow's teachers today / D. Lambert, M. Totterdell // Magister. – 1995. – № 5. – P. 56.
262. Percival E., Ellington H. A. Handbook of Educational Technology. – London; N. Y., 1984. – P. 12, 13, 20.
263. Phillip C. Schlechty Schools for the 21st Century. Leadership imperatives for Education Reform. San Francisco, 1990. – 164 p.
264. Vaniscotte F. Teacher Education end the Europe of Tomorrow // Buchberger F. ATEE Guide to Instutions of Teacher Education in Europe. – Brussels: ATEE, 1992. – Pp. XIII. – XX.

ДОДАТКИ

Додаток А

Бланк анкети

„Мій професійний досвід впровадження інтерактивних методів”

Досліджуваний № _____

ІППО _____

Досвід роботи вчителем початкових класів _____

Стать _____

Інструкція: „Нижче подано 3 групи запитань, які стосуються Вашого професійного досвіду. Прочитайте уважно кожне з них та дайте відповідь, обираючи один варіант із заданих, або ж самостійно її формулюючи”.

I.

1. Чи імпонують Вам як фахівцю інтерактивні технології навчання?

- а) так, вважаю їх цікавими та ефективними;
- б) ні, вважаю їх малоефективними;
- в) важко визначитись.

2. Якби впровадження інтерактивного навчання у початковій школі стало обов’язковим, якою була б ваша реакція?

- а) позитивною, намагався б їх втілювати;
- б) негативною, не хотілось би їх втілювати у навчально-виховний процес;
- в) важко визначитись.

3. Чи хотіли б ви пройти тренінг, на якому можна було б навчитись упроваджувати інтерактивні методи у практику роботи з молодшими школярами?

- а) так;
- б) ні;
- в) важко визначитись.

4. Як на вашу думку, чи мають якісь переваги інтерактивні технології навчання перед іншими, скажімо, традиційними?

а) так, серед них: _____

б) ні;

в) важко визначитись.

5. Як Ви думаєте, з якими труднощами може зіткнутись вчитель, який буде впроваджувати інтерактивні технології навчання молодших школярів?

Якщо цим вчителем будете Ви, чи готові Ви долати такі труднощі?

а) так;

б) ні;

в) важко визначитись.

II.

1. Як би Ви пояснили сутність інтерактивних технологій навчання?

2. Які види інтерактивних технологій Ви знаєте? У чому їх сутність?

3. Як би ви описали структуру уроків із застосуванням інтерактивних технологій?

4. Які види інтерактивних методів Ви знаєте? Назвіть їх.

5. Як би Ви описали методику проведення інтерактивної вправи на уроці? Опишіть її (узагальнено, безвідносно до конкретної вправи)

III.

1. Чи є у Вас досвід впровадження інтерактивних технологій?

- а) так, регулярно використовую інтерактивні методи на своїх уроках;
- б) ні, не використовував жодного разу;
- в) використовував такі методи на своїх уроках один чи кілька разів.

2. Чи доводилось Вам коли-небудь самому навчатись за інтерактивними методами (у ВНЗ, на якихось семінарах і т. д.)?

- а) так, я випробував на собі декілька таких інтерактивних методів;
- б) ні, такого досвіду у мене немає;
- в) у мене є досвід навчання за одним інтерактивним методом.

Дякуємо за надані відповіді!

Додаток Б**Бланк із завданнями для виявлення
діяльнісно-рефлексивного компонента готовності досліджуваних до
інтерактивного навчання молодших школярів**

Досліджуваний № _____

ІППО _____

Досвід роботи вчителем початкових класів _____

Стать _____

Інструкція: „Нижче подано 3 завдання, спрямованих на активізацію Вашого професійного досвіду. Прочитайте уважно кожне з них та дайте, будь ласка, поширені відповіді”.

1. Складіть план-конспект уроку для початкової школи із застосуванням інтерактивних методів. Предмет, тема і клас – на ваш вибір. Якщо Вам важко визначитись, оберіть один із тих уроків, які ви проводили у своєму класі нещодавно.

2. Пригадайте три інтерактивних вправи, які Ви знаєте, можливо, впроваджували на своїх уроках, або просто про які Ви десь чули. Уявіть, що через дві години Вам доведеться провести їх на відкритому уроці з учнями. Опишіть послідовність проведення таких вправ. Ви можете зробити це на прикладі будь-якого уроку початкової школи за будь-якою темою (на Ваш вибір).

3. Уявіть собі, що Вам необхідно виступити на педраді перед молодими вчителями-початківцями з темою „Способи підтримання необхідного психологічного клімату під час уроку із застосуванням інтерактивних методів”. Напишіть текст свого виступу.

Дякуємо за надані відповіді!

Додаток В

**Результати дослідження готовності вчителів початкових класів до
інтерактивного навчання молодших школярів**

Таблиця В.1.

**Результати дослідження готовності слухачів ЗППО
до інтерактивного навчання молодших школярів**

№ п/п	Показники* мотиваційно- ціннісного компонента						Показники** Когнітивного компонента						Показники*** Діяльнісо- рефлексивного компонента						Рівень готовн.	Стаж
	1	2	3	4	5	Рівень	1	2	3	4	5	Рівень	1	2	3	4	5	Рівень		
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	18	19	20	21
1	1	1	1	0	0	3	1	0	1	1	1	4	0	0	1	1	1	3	10	5
2	2	1	2	1	1	7	1	1	1	1	1	5	1	1	2	2	2	8	20	5
3	1	1	2	1	1	6	2	1	1	1	1	6	1	0	2	1	2	6	18	6
4	1	1	2	1	1	6	2	1	1	1	1	6	1	1	2	2	2	8	20	6
5	1	1	1	1	1	5	2	1	1	1	1	6	1	0	1	1	1	4	15	6
6	2	1	2	1	1	7	2	1	1	2	2	8	1	1	2	2	2	8	23	6
7	1	1	2	1	1	6	1	1	1	1	1	5	1	1	2	1	2	7	18	6
8	1	1	1	1	1	5	1	1	1	1	1	5	1	1	2	1	2	7	17	7
9	1	1	1	1	0	4	1	0	0	1	1	3	0	0	1	1	1	3	10	7
10	2	1	2	1	1	7	1	1	1	1	1	5	1	1	2	1	2	7	19	7
11	1	1	1	1	0	4	1	0	0	1	1	3	0	0	1	1	1	3	10	7
12	1	1	1	1	0	4	1	0	1	1	1	4	1	0	1	1	1	4	12	7
13	2	2	2	1	1	8	2	1	1	2	2	8	1	1	2	2	2	8	24	7
14	1	1	2	1	1	6	1	1	1	1	1	5	1	1	2	1	2	7	18	8
15	2	1	2	1	1	7	1	1	1	1	1	5	1	1	1	1	1	5	19	8
16	2	2	2	2	1	9	2	1	1	1	1	6	1	1	2	1	2	7	22	8
17	2	2	2	1	1	8	2	1	1	1	1	6	1	1	2	1	2	7	20	9

Продовження табл. В.1

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	18	19	20	21
18	1	1	1	1	1	5	1	0	0	1	0	2	0	0	1	1	1	3	10	9
19	2	2	2	1	1	8	1	1	1	1	1	5	1	1	2	2	2	8	21	10
20	1	1	1	0	0	3	1	0	0	1	1	3	0	0	1	1	1	3	9	10
21	1	1	1	0	0	3	1	0	0	1	0	2	1	0	1	1	1	4	9	10
22	2	1	2	1	1	7	2	1	1	1	2	7	1	1	2	1	2	7	21	10
23	2	1	2	1	1	7	2	1	1	1	2	7	1	0	2	1	2	6	20	11
24	2	2	2	1	1	8	2	1	1	1	1	6	1	0	1	1	2	5	19	11
25	1	1	1	1	0	4	1	0	0	0	0	1	1	1	1	1	1	5	10	11
26	2	2	2	2	1	9	2	1	1	1	2	7	1	1	2	1	2	7	23	12
27	1	1	2	1	1	6	2	1	1	1	1	6	1	0	2	1	2	6	18	12
28	2	2	2	1	1	8	1	1	1	1	1	5	1	1	1	1	1	5	18	12
29	2	2	2	1	1	8	2	1	1	1	2	7	1	1	2	1	2	7	22	12
30	1	1	1	1	0	4	1	0	0	1	0	2	0	0	1	1	1	3	9	12
31	2	2	2	1	1	8	1	0	1	1	1	4	1	0	2	1	2	6	18	12
32	2	2	2	1	1	8	1	0	1	1	1	4	1	1	1	1	1	5	17	12
33	1	1	2	1	1	6	2	1	1	1	1	6	1	0	2	1	2	6	18	12
34	2	1	2	1	1	7	2	1	1	1	2	7	1	0	2	1	2	6	20	12
35	1	1	1	1	0	4	1	0	0	1	0	2	0	0	1	1	1	3	9	13
36	2	1	2	1	1	7	2	1	1	1	2	7	1	1	2	1	2	7	21	13
37	1	1	1	1	0	4	1	0	0	1	1	3	0	0	1	1	1	3	10	14
38	1	1	2	1	1	6	1	0	1	1	1	4	1	0	2	1	2	6	16	14
39	2	1	2	1	1	7	2	1	1	1	1	6	1	0	2	1	2	6	19	15
40	1	1	1	1	0	4	1	0	0	1	1	3	0	0	1	1	1	3	10	15
41	2	1	2	1	1	7	2	1	1	1	1	6	1	1	2	1	2	7	20	15
42	1	1	1	0	0	3	1	0	0	1	1	3	1	0	1	1	1	4	10	15
43	2	2	2	1	1	8	1	1	1	1	1	5	1	1	2	1	2	7	20	15
44	1	1	1	1	1	5	1	0	0	1	0	2	0	0	1	1	1	3	10	15
45	1	1	2	1	1	6	2	1	1	1	1	6	1	0	2	1	2	6	18	16
46	1	1	1	0	0	3	1	0	0	1	1	3	1	0	1	1	1	4	10	16
47	2	2	2	2	2	10	2	1	1	1	1	6	1	0	2	1	2	6	22	16
48	1	1	2	1	1	6	2	1	1	1	1	6	1	0	2	1	2	6	18	16
49	1	1	1	1	0	4	1	0	0	1	1	3	0	0	1	1	1	3	10	17

Продовження табл. В.1

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	18	19	20	21
50	2	1	2	1	1	7	2	1	1	1	1	6	1	1	1	1	2	6	19	17
51	1	1	1	0	0	3	1	0	0	1	1	3	0	0	1	1	1	3	9	17
52	2	2	2	1	1	8	1	1	1	1	1	5	1	0	2	1	2	6	19	17
53	2	2	2	2	1	9	2	1	1	1	1	6	1	1	2	2	2	8	23	18
54	1	1	1	0	0	3	1	0	0	1	0	2	0	0	1	1	1	3	8	19
55	2	2	2	1	1	8	1	0	1	1	1	4	1	1	2	2	2	8	20	19
56	1	1	1	1	0	4	1	0	0	1	1	3	0	0	1	1	1	3	10	19
57	2	1	2	1	1	7	2	1	1	1	2	7	1	0	2	1	2	6	20	20
58	1	1	1	0	0	3	1	0	1	1	1	4	0	0	1	1	1	3	10	20
59	2	1	2	1	1	7	2	1	1	1	1	6	1	0	2	1	2	6	19	20
60	2	2	2	1	1	8	1	1	1	1	1	5	1	1	1	1	1	5	18	20
61	2	2	2	2	1	9	2	1	1	1	2	7	1	1	2	1	2	7	23	20
62	1	1	2	1	1	6	2	1	1	1	1	6	1	0	2	1	2	6	18	20
63	2	1	2	1	1	7	2	1	1	1	2	7	1	1	2	1	2	7	21	20
64	1	1	1	1	1	5	2	1	1	1	1	6	1	0	2	1	2	6	17	20
65	1	1	2	1	1	6	2	1	1	1	2	7	1	0	2	1	2	6	19	20
66	2	1	2	1	1	7	2	1	1	1	2	7	1	0	2	1	2	6	20	20

Примітки: * - показники мотиваційно-ціннісного компонента готовності: 1 – позитивне ставлення до інтерактивного навчання, 2 – позитивне ставлення до необхідності впровадження інтерактивного навчання, 3 – бажання набути навичок інтерактивного навчання, 4 – розуміння переваг інтерактивного навчання, 5 – бажання долати труднощі на шляху впровадження інтерактивних технологій;

** - показники когнітивного компонента готовності: 1 – знання сутності інтерактивного навчання, 2 – знання видів інтерактивних технологій, 3 – знання структури уроків з використанням інтерактивних технологій, 4 – знання видів інтерактивних методів, 5 – знання методики проведення інтерактивних вправ;

*** - показники діяльнісно-рефлексивного компонента готовності: 1 – наявність досвіду впровадження інтерактивних технологій, 2 – наявність досвіду особистої участі навчання за інтерактивними технологіями, 3 – вміння вpleсти інтерактивні методи у структуру уроку, 4 – вміння провести інтерактивну вправу, 5 – вміння підтримувати необхідний психологічний клімат під час уроку з використанням інтерактивних методів.

Результати дослідження готовності слухачів ПОППО
до інтерактивного навчання молодших школярів

№ п/п	Показники мотиваційно- ціннісного компонента						Показники огнітивного компонента						Показники діяльнісно- рефлексивного компонента						Рівень готовн.	Стаж
	1	2	3	4	5	Рівень	1	2	3	4	5	Рівень	1	2	3	4	5	Рівень		
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	18	19	20	21
1	2	1	2	1	1	7	2	1	1	1	1	6	1	1	2	1	2	7	20	5
2	2	1	2	1	1	7	1	0	1	1	1	4	1	1	1	1	1	5	16	5
3	2	2	2	1	1	8	2	1	1	2	2	8	1	1	2	2	2	8	24	6
4	1	1	2	1	1	6	1	0	1	1	1	4	1	1	1	1	1	5	15	6
5	1	1	2	1	1	6	2	1	1	1	1	6	1	1	2	2	2	8	20	7
6	1	1	1	1	0	4	1	0	0	1	1	3	0	0	1	1	1	3	10	8
7	1	1	1	1	0	4	1	0	0	1	0	2	1	0	1	1	1	4	10	8
8	1	1	1	1	0	4	1	0	0	1	1	3	1	0	1	1	1	4	10	8
9	2	1	2	1	1	7	2	1	1	1	1	6	1	0	2	1	2	6	19	8
10	2	2	2	2	1	9	2	1	1	1	2	7	1	0	2	1	2	6	22	8
11	1	1	2	1	1	6	2	1	1	1	1	6	1	0	2	1	2	6	18	8
12	1	1	1	0	0	3	1	0	0	1	0	2	0	0	1	1	1	3	8	8
13	1	1	2	1	1	6	1	1	1	1	1	5	1	1	1	1	1	5	16	9
14	1	1	1	0	0	3	1	0	0	1	0	2	1	0	1	1	1	4	9	9
15	2	1	2	1	1	7	2	1	1	1	2	7	1	1	2	2	2	8	22	9
16	2	1	2	1	1	7	2	1	1	1	2	7	1	0	2	1	2	6	20	9
17	2	1	2	1	1	7	1	1	1	1	1	5	1	1	1	1	1	5	17	9
18	1	1	1	0	0	3	1	0	0	1	1	3	0	0	1	1	1	3	9	9
19	1	1	2	1	1	6	2	1	1	1	2	7	1	1	2	1	2	7	20	9
20	2	2	2	1	1	8	1	0	1	1	1	4	1	0	2	1	2	6	18	10
21	2	2	2	1	2	9	2	1	1	1	1	6	1	1	2	1	2	7	22	10
22	2	2	2	2	1	9	1	1	1	1	1	5	1	0	1	1	2	5	19	10
23	1	1	2	1	1	6	2	1	1	1	1	6	1	0	2	1	2	6	18	11

Продовження табл. В.2

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	18	19	20	21
24	1	1	2	1	1	6	2	1	1	1	1	6	1	0	2	1	2	6	18	11
25	1	1	1	0	0	3	1	0	0	1	1	3	0	0	1	1	1	3	9	11
26	1	1	1	0	0	3	1	0	0	1	1	3	1	0	1	1	1	4	10	11
27	2	1	2	1	1	7	2	1	1	1	1	6	1	1	2	1	2	7	20	11
28	2	2	2	1	1	8	2	1	1	1	2	7	1	0	2	1	2	6	21	11
29	1	1	2	1	1	6	2	1	1	1	2	7	1	0	2	1	2	6	19	11
30	1	1	1	1	0	4	1	0	0	1	1	3	0	0	1	1	1	3	10	11
31	2	1	2	1	1	7	2	1	1	1	2	7	1	1	2	1	2	7	21	11
32	1	1	2	1	1	6	2	1	1	2	2	8	1	0	2	1	2	6	20	11
33	2	1	2	1	1	7	2	1	1	1	2	7	1	0	2	1	2	6	20	12
34	1	1	1	1	0	4	1	0	1	1	1	4	0	0	0	1	1	2	10	12
35	2	2	2	1	1	8	2	1	1	2	2	8	1	1	2	1	2	7	23	12
36	1	1	1	1	1	5	1	0	0	1	0	2	0	0	1	1	1	3	10	12
37	1	1	1	0	0	3	1	0	0	1	1	3	0	0	1	1	1	3	9	12
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	18	19	20	21
38	2	1	2	1	1	7	2	1	1	1	1	6	1	1	2	1	2	7	20	12
39	2	1	2	1	1	7	2	1	1	1	2	7	1	1	2	1	2	7	21	13
40	1	1	1	1	1	5	1	1	1	1	1	5	1	0	2	1	2	6	16	13
41	1	1	1	1	0	4	1	0	1	1	1	4	1	0	2	1	2	6	14	13
42	1	1	1	0	0	3	1	0	0	1	1	3	0	0	1	1	1	3	9	14
43	2	2	2	1	1	8	2	1	1	1	1	6	1	0	2	1	2	6	20	15
44	2	2	2	1	1	8	2	1	1	1	2	7	1	1	2	1	2	7	22	15
45	2	2	2	1	1	8	1	1	1	1	1	5	1	1	2	1	2	7	20	16
46	1	1	1	1	0	4	1	0	0	1	0	2	1	0	1	1	1	4	10	16
47	2	1	2	1	1	7	2	1	1	1	2	7	1	0	2	1	2	6	20	16
48	2	1	2	1	1	7	2	1	1	1	1	6	1	1	2	1	2	7	20	16
49	2	2	2	1	1	8	2	1	1	1	1	6	1	1	2	1	2	7	21	16
50	1	1	2	1	1	6	2	1	1	2	2	8	1	0	2	1	2	6	20	16
51	2	1	2	1	1	7	2	1	1	1	1	6	1	0	2	1	2	6	19	17
52	1	1	1	1	0	4	1	0	0	1	1	3	0	0	1	1	1	3	10	17
53	2	1	2	1	1	7	2	1	1	1	2	7	1	0	2	1	2	6	20	18
54	2	1	2	1	1	7	2	1	1	1	2	7	1	1	2	1	2	7	21	18

Продовження табл. В.2

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	18	19	20	21
55	1	1	2	1	1	6	2	1	1	1	1	6	1	0	2	1	2	6	18	18
56	1	1	2	1	1	6	2	1	1	1	1	6	1	0	2	1	2	6	18	18
57	2	1	2	1	1	7	2	1	1	1	1	6	1	0	2	1	2	6	19	18
58	1	1	1	1	1	5	1	0	0	1	0	2	0	0	1	1	1	3	10	18
59	2	1	2	1	1	7	2	1	1	1	1	6	1	1	2	1	2	7	20	18
60	2	2	2	2	1	9	2	1	1	1	2	7	1	1	2	1	2	7	23	18
61	2	1	2	1	1	7	2	1	1	1	2	7	1	1	2	1	2	7	21	18
62	1	1	2	1	1	6	2	1	1	1	2	7	1	1	2	1	2	7	20	19
63	1	1	1	0	0	3	1	0	1	1	1	4	0	0	1	1	1	3	10	19
64	1	1	2	1	1	6	2	1	1	1	1	6	1	1	2	2	2	8	20	19
65	2	1	2	1	1	7	2	1	1	1	1	6	1	1	2	1	2	7	20	19
66	1	1	1	0	0	3	1	0	0	1	1	3	0	0	1	1	1	3	9	20

Результати дослідження готовності слухачів ЧОППО
до інтерактивного навчання молодших школярів

№ п/ п	Показники мотиваційно- ціннісного компонента						Показники Когнітивного компонента						Показники Діяльнісно- рефлексивного компонента						Рівень готовн.	Стаж
	1	2	3	4	5	Рівень	1	2	3	4	5	Рівень	1	2	3	4	5	Рівень		
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	18	19	20	21
1	2	1	2	1	1	7	2	1	1	1	2	7	1	1	2	1	2	7	21	5
2	1	1	1	1	1	5	1	1	1	1	1	5	1	0	2	1	2	6	16	5
3	1	1	1	1	0	4	1	0	0	1	1	3	0	0	1	1	1	3	10	5
4	1	1	2	1	1	6	1	1	1	1	1	5	1	1	1	1	1	5	16	5
5	1	1	2	1	1	6	2	1	1	1	1	6	1	0	2	1	2	6	18	6
6	1	1	1	1	0	4	1	0	0	1	0	2	0	0	0	1	1	2	8	6
7	2	2	2	1	1	8	1	0	1	1	1	4	1	0	2	1	2	6	18	6
8	2	2	2	1	1	8	2	1	1	1	2	7	1	1	2	1	2	7	22	6
9	2	1	2	1	1	7	2	1	1	1	2	7	1	0	2	1	2	6	20	7
10	1	1	1	1	0	4	1	0	0	1	1	3	0	0	1	1	1	3	10	7
11	1	1	1	1	1	5	1	1	1	1	1	5	1	0	2	1	2	6	16	7
12	1	1	1	0	0	3	1	0	1	1	1	4	0	0	1	1	1	3	10	8
13	2	1	2	1	1	7	2	1	1	1	1	6	1	1	2	1	2	7	20	8
14	1	1	1	1	0	4	1	0	0	1	0	2	1	0	1	1	1	4	10	8
15	2	1	2	1	1	7	2	1	1	1	2	7	1	1	2	1	2	7	21	9
16	2	1	2	1	1	7	2	1	1	1	1	6	1	1	2	1	2	7	20	10
17	2	2	2	1	1	8	2	1	1	2	2	8	1	1	2	1	2	7	23	10
18	1	1	1	0	0	3	1	0	0	1	1	3	0	0	1	1	1	3	9	10
19	2	1	2	1	1	7	2	1	1	1	1	6	1	1	2	1	2	7	20	10
20	1	0	1	0	0	2	1	0	0	1	1	3	0	0	1	1	1	3	8	10
21	2	1	2	1	1	7	2	1	1	1	1	6	1	0	2	1	2	6	19	10

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	18	19	20	21
22	1	1	1	0	0	3	1	0	0	1	1	3	1	0	1	1	1	4	10	10
23	1	1	2	1	1	6	2	1	1	1	1	6	1	0	2	1	2	6	18	11
24	1	1	1	0	0	3	1	0	0	1	0	2	0	0	1	1	1	3	8	11
25	2	2	2	1	1	8	2	1	1	1	1	6	1	0	2	1	2	6	20	11
26	2	2	2	1	1	8	2	1	1	1	2	7	1	1	2	2	2	8	23	11
27	2	1	2	1	1	7	2	1	1	1	1	6	1	1	2	1	2	7	20	11
28	2	1	2	1	1	7	2	1	1	1	1	6	1	0	2	1	2	6	19	11
29	2	1	2	1	1	7	2	1	1	1	2	7	1	1	2	1	2	7	21	11
30	1	1	1	0	0	3	1	0	0	1	1	3	0	0	1	1	1	3	9	11
31	2	1	2	1	1	7	2	1	1	1	2	7	1	0	2	1	2	6	20	11
32	2	1	2	1	1	7	1	1	1	1	1	5	1	0	1	1	2	5	17	11
33	2	1	2	1	1	7	2	1	1	1	2	7	1	1	2	2	2	8	22	11
34	1	1	1	0	0	3	1	0	0	1	1	3	0	0	1	1	1	3	9	11
35	2	2	2	1	1	8	1	1	1	1	1	5	1	0	2	1	2	6	19	11
36	2	2	2	1	1	8	2	1	1	1	1	6	1	0	2	1	2	6	20	12
37	1	1	1	0	0	3	1	0	0	1	0	2	0	0	1	1	1	3	8	12
38	1	1	1	1	1	5	1	0	0	1	1	3	0	0	1	0	1	2	10	13
39	2	1	2	1	1	7	2	1	1	1	2	7	1	1	2	1	2	7	21	13
40	1	1	1	0	0	3	1	0	0	1	1	3	0	0	1	1	1	3	9	13
41	2	1	2	1	1	7	2	1	1	1	1	6	1	0	2	1	2	6	19	13
42	2	2	2	1	1	8	2	1	1	1	2	7	1	1	2	1	2	7	22	14
43	1	1	1	1	0	4	1	0	0	1	0	2	0	0	1	0	1	2	10	15
44	1	1	2	1	1	6	2	1	1	1	1	6	1	0	2	1	2	6	18	15
45	1	1	1	0	0	3	1	0	0	1	0	2	1	1	1	1	1	5	10	16
46	2	1	2	1	1	7	2	1	1	1	1	6	1	0	2	1	2	6	19	16
47	1	1	1	1	0	4	1	0	0	1	1	3	0	0	1	1	1	3	10	16
48	1	1	1	1	1	5	2	1	1	1	1	6	1	0	2	1	2	6	17	16
49	1	1	2	1	1	6	1	0	1	1	1	4	1	0	2	1	2	6	16	16
50	2	2	2	2	1	9	2	1	1	1	1	6	1	1	2	1	2	7	22	16
51	1	1	1	0	0	3	1	0	0	1	1	3	1	0	1	1	1	4	10	16
52	2	1	2	1	1	7	2	1	1	1	2	7	1	0	2	1	2	6	20	17
53	1	1	2	1	1	6	2	1	1	1	1	6	1	0	2	1	2	6	18	17

Продовження табл. В.3

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	18	19	20	21
54	1	1	1	1	0	4	1	0	0	1	1	3	0	0	1	1	1	3	10	17
55	2	1	2	1	1	7	2	1	1	1	2	7	1	1	2	1	2	7	21	18
56	1	1	2	1	1	6	2	1	1	1	1	6	1	0	2	1	2	6	18	18
57	1	1	1	1	0	4	1	0	0	1	0	2	1	0	1	1	1	4	10	18
58	2	2	2	2	1	9	2	1	1	1	2	7	1	1	2	1	2	7	23	18
59	2	1	2	1	1	7	2	1	1	1	1	6	1	0	2	1	2	6	19	18
60	2	1	2	1	1	7	2	1	1	1	2	7	1	1	2	1	2	7	21	18
61	1	1	1	0	0	3	1	0	0	1	1	3	0	0	1	1	1	3	9	18
62	2	1	2	1	1	7	2	1	1	1	2	7	1	0	2	1	2	6	20	19
63	2	2	2	1	1	8	2	1	1	1	1	6	1	0	2	1	2	6	20	19
64	2	2	2	2	1	9	2	1	1	1	1	6	1	0	2	1	2	6	21	20
65	2	2	2	1	1	8	1	1	1	1	1	5	1	0	2	1	2	6	19	20
66	1	1	1	1	1	5	1	1	1	1	1	5	2	0	2	2	2	8	18	20

Додаток Г

**Результати дослідження готовності вчителів початкових класів до
інтерактивного навчання молодших школярів
після формувального експерименту**

Таблиця Г.1

Результати дослідження готовності досліджуваних експериментальної групи
до інтерактивного навчання молодших школярів

№ п/п	Показники* мотиваційно- ціннісного компонента						Показники** когнітивного компонента						Показники*** діяльнісно- рефлексивного компонента						Рівень готовн.	Стаж
	1	2	3	4	5	Рівень	1	2	3	4	5	Рівень	1	2	3	4	5	Рівень		
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	18	19	20	21
1	2	1	2	2	1	8	2	2	2	2	1	9	1	2	2	2	2	9	26	5
2	2	2	2	2	1	9	2	1	2	1	2	8	1	2	2	2	2	9	26	5
3	2	1	2	2	1	8	2	1	2	2	2	9	1	2	2	2	2	9	26	6
4	2	1	2	2	2	9	2	2	2	2	2	10	1	2	2	2	2	9	28	6
5	2	2	2	2	1	9	2	2	1	2	1	8	1	2	2	2	2	9	26	6
6	2	2	2	1	2	9	2	2	2	2	2	8	1	2	2	2	2	9	23	6
7	2	1	2	2	1	8	1	2	1	2	2	8	1	2	2	1	2	8	24	6
8 (23)	2	1	2	2	1	8	2	1	2	1	2	8	1	2	2	1	2	8	24	11
9 (24)	2	2	2	2	1	9	2	2	2	2	2	10	1	2	2	2	2	9	28	11
10 (25)	2	2	1	2	1	8	1	2	1	2	2	8	1	2	2	2	2	9	25	11
11 (26)	2	2	2	2	2	10	2	1	2	2	2	9	1	2	2	2	2	9	28	12
12 (27)	2	1	2	2	1	8	2	2	2	1	2	9	1	2	2	2	2	8	25	12

Продовження табл. Г.1

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	18	19	20	21
13 (28)	2	2	2	2	1	9	2	1	2	2	1	8	1	2	2	1	2	8	25	12
14 (29)	2	2	2	2	2	10	2	2	1	1	2	8	1	2	2	2	2	8	26	12
15 (30)	2	2	1	2	1	8	1	2	2	2	1	8	1	2	2	2	2	9	25	12
16 (45)	2	1	2	2	1	8	2	1	2	2	1	8	1	2	2	2	2	9	25	16
17 (46)	2	2	1	2	1	8	2	2	1	2	1	8	1	2	1	2	2	8	24	16
18 (47)	2	2	2	2	2	10	2	1	2	2	2	9	1	2	2	2	2	8	27	16
19 (48)	2	1	2	2	1	8	2	2	1	2	1	8	1	2	2	1	2	8	24	16
20 (49)	2	2	1	2	2	9	1	2	2	1	2	8	1	2	2	2	2	9	26	17
21 (50)	2	2	2	2	1	9	2	2	1	2	1	8	1	2	1	2	2	8	25	17
22 (51)	2	2	1	2	1	8	2	2	2	1	1	8	1	2	2	2	2	9	25	17

Примітки: * – показники мотиваційно-ціннісного компонента готовності: 1 – позитивне ставлення до інтерактивного навчання, 2 – позитивне ставлення до необхідності впровадження інтерактивного навчання, 3 – бажання набути навичок інтерактивного навчання, 4 – розуміння переваг інтерактивного навчання, 5 – бажання долати труднощі на шляху впровадження інтерактивних технологій;

** – показники когнітивного компонента готовності: 1 – знання сутності інтерактивного навчання, 2 – знання видів інтерактивних технологій, 3 – знання структури уроків з використанням інтерактивних технологій, 4 – знання видів інтерактивних методів, 5 – знання методики проведення інтерактивних вправ;

*** – показники діяльнісно-рефлексивного компонента готовності: 1 – наявність досвіду впровадження інтерактивних технологій, 2 – наявність досвіду особистої участі навчання за інтерактивними технологіями, 3 – вміння вплести інтерактивні методи у структуру уроку, 4 – вміння провести інтерактивну вправу, 5 – вміння підтримувати необхідний психологічний клімат під час уроку з використанням інтерактивних методів.

Результати дослідження готовності досліджуваних контрольної групи
до інтерактивного навчання молодших школярів
після формуального експерименту

№ п/п	Показники* мотиваційно- ціннісного компонента						Показники** когнітивного компонента						Показники*** діяльнісно- рефлексивного компонента						Рівень готовн.	Стаж
	1	2	3	4	5	Рівень	1	2	3	4	5	Рівень	1	2	3	4	5	Рівень		
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	18	19	20	21
1 (8)	1	1	1	1	1	5	1	1	1	1	1	5	1	1	2	1	2	7	17	7
2 (9)	1	1	1	1	1	5	2	0	0	1	1	4	0	0	1	1	1	3	12	7
3 (10)	2	1	2	1	1	7	1	1	1	1	1	5	1	1	2	1	2	7	19	7
4 (11)	1	1	1	1	0	4	1	0	0	1	1	3	0	0	1	1	1	3	10	7
5 (12)	1	1	1	1	0	4	1	0	1	1	1	4	1	0	1	1	1	4	12	7
6 (13)	2	2	2	1	1	8	2	1	1	2	2	8	1	1	2	2	2	8	24	7
7 (14)	1	1	2	1	1	6	1	1	1	1	1	5	1	1	2	1	2	7	18	8
8 (15)	2	1	2	1	1	7	1	1	1	1	1	5	1	1	1	1	1	5	19	8
9 (16)	2	2	2	2	1	9	2	1	1	1	1	6	1	1	2	1	2	7	22	8
10 (17)	2	2	2	1	1	8	2	1	1	1	1	6	1	1	2	1	2	7	20	9
11 (18)	2	1	1	1	1	6	1	0	0	1	0	2	0	0	1	1	1	3	10	9
12 (19)	2	2	2	1	1	8	1	1	1	1	1	5	1	1	2	2	2	8	21	10
13	2	1	1	0	0	4	1	0	0	1	1	3	0	0	1	1	1	3	10	10

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	18	19	20	21
(20)																				
14 (21)	1	1	1	0	0	3	0	0	0	1	0	1	1	0	1	1	1	4	8	10
15 (22)	2	1	2	1	1	7	2	1	1	1	2	7	1	1	2	1	2	7	21	10
16 (31)	2	2	2	1	1	8	1	0	1	1	1	4	1	0	2	1	2	6	18	12
17 (32)	2	2	2	1	1	8	2	0	1	1	1	5	1	1	1	1	1	5	18	12
18 (33)	1	1	1	1	1	5	2	1	1	1	1	6	1	0	2	1	2	6	17	12
19 (34)	2	1	2	1	1	7	2	1	1	1	2	7	1	0	2	1	2	6	20	12
20 (35)	1	1	1	1	0	4	1	0	0	1	0	2	0	0	1	1	1	3	9	13
21 (36)	2	1	2	1	1	7	2	1	1	1	2	7	1	1	2	1	2	7	21	13
22 (37)	1	1	1	1	0	4	2	0	0	1	1	4	0	0	1	1	1	3	11	14
23 (38)	1	1	2	1	1	6	1	0	1	1	1	4	1	0	2	1	2	6	16	14
24 (39)	2	1	2	1	1	7	2	1	1	1	1	6	1	0	2	1	2	6	19	15
25 (40)	1	1	1	1	0	4	2	0	0	1	1	4	0	0	1	1	1	3	11	15
26 (41)	2	1	2	1	1	7	2	1	1	1	1	6	1	1	2	1	2	7	20	15
27 (42)	1	1	1	0	0	3	1	0	0	1	1	3	1	0	1	1	1	4	10	15
28 (43)	2	2	2	1	1	8	1	1	1	1	1	5	1	1	2	1	2	7	20	15
29 (44)	2	1	1	1	1	6	1	0	0	1	0	2	0	0	1	1	1	3	11	15
30 (52)	2	2	2	1	1	8	1	1	1	1	1	5	1	0	2	1	2	6	19	17
31 (53)	2	2	2	2	1	9	2	1	1	1	1	6	1	1	2	2	2	8	23	18
32 (54)	1	1	1	0	0	3	2	0	0	1	1	4	0	0	1	1	1	3	8	19

Продовження табл. Г.2

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	18	19	20	21
33 (55)	2	2	2	1	1	8	1	0	1	1	1	4	1	1	2	2	2	8	20	19
34 (56)	1	1	1	1	0	4	1	0	0	1	1	3	0	0	1	1	1	3	10	19
35 (57)	2	1	2	1	1	7	2	1	1	1	2	7	1	0	2	1	2	6	20	20
36 (58)	1	1	0	0	0	2	0	0	1	1	1	3	0	0	1	1	1	3	8	20
37 (59)	2	1	2	1	1	7	2	1	1	1	1	6	1	0	2	1	2	6	19	20
38 (60)	2	2	2	1	1	8	1	1	1	1	1	5	1	1	1	1	1	5	18	20
39 (61)	2	2	2	2	1	9	2	1	1	1	2	7	1	1	2	1	2	7	23	20
40 (62)	2	1	2	1	1	7	2	1	1	1	1	6	1	0	2	1	2	6	19	20
41 (63)	2	1	2	1	1	7	2	1	1	1	2	7	1	1	2	1	2	7	21	20
42 (64)	2	1	1	1	1	6	2	1	1	1	2	7	1	0	2	1	2	6	19	20
43 (65)	1	1	2	1	1	6	2	1	1	1	2	7	1	0	2	1	2	6	19	20
44 (66)	2	1	2	1	1	7	2	1	1	1	2	7	1	0	2	1	2	6	20	20

Примітки: * – показники мотиваційно-ціннісного компонента готовності: 1 – позитивне ставлення до інтерактивного навчання, 2 – позитивне ставлення до необхідності впровадження інтерактивного навчання, 3 – бажання набути навичок інтерактивного навчання, 4 – розуміння переваг інтерактивного навчання, 5 – бажання долати труднощі на шляху впровадження інтерактивних технологій;

** – показники когнітивного компонента готовності: 1 – знання сутності інтерактивного навчання, 2 – знання видів інтерактивних технологій, 3 – знання структури уроків з використанням інтерактивних технологій, 4 – знання видів інтерактивних методів, 5 – знання методики проведення інтерактивних вправ;

*** – показники діяльнісно-рефлексивного компонента готовності: 1 – наявність досвіду впровадження інтерактивних технологій, 2 – наявність досвіду особистої участі навчання за інтерактивними технологіями, 3 – вміння вплести інтерактивні методи у структуру уроку, 4 – вміння провести інтерактивну вправу, 5 – вміння підтримувати необхідний психологічний клімат під час уроку з використанням інтерактивних методів.

ДЕПАРТАМЕНТ ОСВІТИ І НАУКИ
ЗАКАРПАТСЬКОЇ ОБЛАСНОЇ ДЕРЖАВНОЇ АДМІНІСТРАЦІЇ
**ЗАКАРПАТСЬКИЙ ІНСТИТУТ ПІСЛЯДИПЛОМНОЇ ПЕДАГОГІЧНОЇ
ОСВІТИ**

вул. А.Волошина, 35, м.Ужгород, 88000 тел./факс:(03122) 3-42-74
web: <http://zakinppo.org.ua>, zakippo@ukr.net Код ЄДРПОУ 02139723

26.11.2014 № 699

На № _____ від _____

Акт
про впровадження результатів дисертаційного дослідження
Гордуз Наталії Олександрівни
на тему: «Підготовка вчителів початкових класів до
інтерактивного навчання молодших школярів» на здобуття наукового
ступеня кандидата педагогічних наук
зі спеціальності 13.00.04- теорія і методика професійної освіти

Упродовж 2012-2014 років на кафедрі педагогіки та психології здійснювалася апробація та впровадження результатів кандидатського дослідження Гордуз Н.О. спрямована на підготовку вчителів початкових класів до застосування інтерактивного навчання в професійній діяльності.

Результати наукового дослідження Гордуз Наталії Олександрівни було запроваджено у навчальний процес курсів підвищення кваліфікації учителів початкових класів.

Для підвищення професійного рівня вчителів початкових класів було використано матеріали теоретичного й експериментального дослідження з застосування інтерактивного навчання в професійній діяльності учителів початкових класів.

Теоретичні конструкти досліджуваної Гордуз Н.О. проблематики знайшли своє втілення у лекційних, практичних заняттях проведених під час курсової підготовки учителів початкових класів, спецкурсах та спеціально розроблених завданнях, тренінгах, ділових та рольових іграх.

В експериментальну роботу були включені слухачі курсів підвищення кваліфікації вчителів початкових класів. В процесі дослідження була апробована експериментальна модель підготовки вчителя до застосування інтерактивної технології, визначені теоретичні умови її функціонування на різних ступенях її професійної підготовки.

Діагностування стану готовності вчителів школи першого ступеня до застосування інтерактивної технології передбачало комплекс діагностичних методик, які були використані на практичних заняттях з педагогіки та фахових

методик. В діагностичному та формувальному експерименті взяли участь 99 слухачів курсів підвищення кваліфікації взяли, що засвідчило результативність представленої системи підготовки педагогів до застосування інтерактивної технології у професійній діяльності.

Вважаємо, що матеріали кандидатського дисертаційного дослідження Гордуз Н.О. мають не лише теоретичну, а й практичну значущість для педагогів-практиків і потребують запровадження в навчальний процес інститутів післядипломної педагогічної освіти.

Результати апробації матеріалів дисертації було обговорено на засіданні кафедри педагогіки та психології (Протокол № 4 від 18.11.2014 року).

Довідку видано для подання за місцем захисту дисертації на здобуття наукового ступеня кандидата педагогічних наук за спеціальністю 13.00.04-теорія та методика професійної освіти.

Директор інституту

Т. Палько

ДЕПАРТАМЕНТ ОСВІТИ І НАУКИ
ЗАПОРІЗЬКОЇ ОБЛАСНОЇ ДЕРЖАВНОЇ АДМІНІСТРАЦІЇ
**КОМУНАЛЬНИЙ ЗАКЛАД «ЗАПОРІЗЬКИЙ ОБЛАСНИЙ ІНСТИТУТ
ПІСЛЯДИПЛОМНОЇ ПЕДАГОГІЧНОЇ ОСВІТИ»
ЗАПОРІЗЬКОЇ ОБЛАСНОЇ РАДИ**

вул. 40 років Радянської України, 57-А, м. Запоріжжя, 69035, тел/факс 061 236 02 52
zoiprro@mail.ru, код ЄДРПОУ 02136146

15.04.2015 № 230

АКТ

**про впровадження результатів дисертаційного дослідження
Гордуз Наталії Олександрівни
з теми «Підготовка вчителів початкових класів до інтерактивного навчання
молодших школярів» зі спеціальності 13.00.04- теорія та методика професійної освіти**

Матеріали експериментального та формульовального етапів дослідження з окресленої проблеми впроваджувались викладачами обласного науково-методичного центру початкової освіти КЗ «Запорізький обласний інститут післядипломної педагогічної освіти» ЗОР упродовж 2013-2014 рр.

Для підвищення професійного рівня вчителів початкових класів було використано матеріали теоретичного й експериментального дослідження щодо застосування інтерактивного навчання в професійній діяльності слухачів курсів підвищення кваліфікації учителів початкових класів.

З метою виявлення рівнів сформованості мотиваційно-ціннісного, когнітивного та діяльнісно-рефлексивного компонентів готовності педагогів до інтерактивного навчання молодших школярів під час проведення курсів підвищення кваліфікації було здійснено анкетування та аналіз продуктів діяльності – конспектів уроків.

Підготовка учителів початкової школи до застосування інтерактивної технології здійснювалась за запропонованою програмою педагогічного тренінгу «Інтерактивне навчання в початковій школі», яка сприяла розвитку в учителів відповідних професійних умінь.

Уважаємо, що матеріали кандидатського дисертаційного дослідження Гордуз Н.О. мають не лише теоретичну, а й практичну значущість для педагогів-практиків і потребують упровадження в навчальний процес інститутів післядипломної педагогічної освіти. Результати апробації матеріалів дисертації було обговорено на засіданні обласного науково-методичного центру початкової освіти (протокол № 4 від 06.04.2015 р.).

Довідку видано для подання за місцем захисту дисертації на здобуття наукового ступеня кандидата педагогічних наук за спеціальністю 13.00.04- теорія та методика професійної освіти.

Завідувач обласного
науково-методичного центру
початкової освіти

Проректор з наукової роботи
та міжнародної діяльності

О.В. Нікулочкіна

Т.Є. Гура

Чернігівська обласна рада
Управління освіти і науки
Чернігівської обласної державної адміністрації
**ЧЕРНІГІВСЬКИЙ ОБЛАСНИЙ ІНСТИТУТ ПІСЛЯДИПЛОМНОЇ ПЕДАГОГІЧНОЇ
ОСВІТИ ІМЕНІ К.Д.УШИНСЬКОГО**
вул. Слобідська, 83, м. Чернігів, 14021, тел/факс (0462) 653-988
E-mail: chippo@ukrpost.ua Код ЄДРПОУ 02139222

18.04.2015р № 234 на № _____ від _____

АКТ

про впровадження результатів дисертаційного дослідження

Гордуз Наталії Олександрівни

**на тему: «Підготовка вчителів початкових класів до інтерактивного
навчання молодших школярів»**

зі спеціальності 13.00.04- теорія та методика професійної освіти

Матеріали експериментального та формувального дослідження з окресленої проблеми впроваджувались викладачами кафедри педагогіки, дошкільної та початкової освіти впродовж 2013-2014 років.

Для підвищення професійного рівня вчителів початкових класів було використано матеріали теоретичного й експериментального дослідження з застосування інтерактивного навчання в професійній діяльності слухачів курсів підвищення кваліфікації учителів початкових класів.

Під час проведення курсів підвищення кваліфікації було здійснено анкетування „Мій професійний досвід застосування методів інтерактивного навчання” (для виявлення сформованості мотиваційної, теоретичної та частково практичної складових готовності вчителів до інтерактивного навчання молодших школярів) та аналіз продуктів діяльності – конспектів уроків учителів (для виявлення сформованості практичної готовності вчителів до інтерактивного навчання молодших школярів).

Аналіз проведених занять на курсах підвищення кваліфікації засвідчив, що у більшості слухачів курсів підвищення кваліфікації не сформовані, або сформовані на низькому рівні уміння застосовувати інтерактивні технології у навчально-виховному процесі. Підготовка вчителів

початкової школи до застосування інтерактивної технології здійснювалась за запропонованою програму педагогічного тренінгу „Інтерактивне навчання в початковій школі” для підготовки вчителів початкових класів до інтерактивного навчання молодших школярів, яка використовувалась у навчальному процесі, сприяла розвитку в учителів умінь застосовувати інтерактивні технології у навчально-виховному процесі початкової школи.

Успішність освоєння зазначеної експериментальної методики, на нашу думку, обумовлена особливостями конструювання процесу викладання в тренінговій формі. Це припускало забезпечення відповідних педагогічних умов: створення сприятливого педагогічного середовища в процесі професійної підготовки вчителів із урахуванням особистісно-орієнтованого підходу; організація процесу професійної підготовки вчителів із використанням інтерактивних методів навчання; сприяння формуванню позитивної професійної особистої концепції учителів у процесі підвищення кваліфікації.

У експерименті брали участь слухачі курсів підвищення кваліфікації, що засвідчує результативність представленої системи підготовки педагога до застосування інтерактивної технології у своїй професійній діяльності.

Уважаємо, що матеріали кандидатського дисертаційного дослідження Гордуз Н.О. мають не лише теоретичну, а й практичну значущість для педагогів-практиків і потребують упровадження в навчальний процес інститутів післядипломної педагогічної освіти.

Результати апробації матеріалів дисертації було обговорено на засіданні кафедри педагогіки, дошкільної та початкової освіти (протокол №9 від 02.11.2015 року).

Довідку видано для подання за місцем захисту дисертації на здобуття наукового ступеня кандидата педагогічних наук за спеціальністю 13.00.04-теорія та методика професійної освіти.

Ректор інституту

А.А. Заліський

А.А. Заліський

ДЕПАРТАМЕНТ ОСВІТИ І НАУКИ
ЧЕРКАСЬКОЇ ОБЛАСНОЇ ДЕРЖАВНОЇ АДМІНІСТРАЦІЇ

**КОМУНАЛЬНИЙ НАВЧАЛЬНИЙ ЗАКЛАД
«ЧЕРКАСЬКИЙ ОБЛАСНИЙ ІНСТИТУТ ПІСЛЯДИПЛОМНОЇ ОСВІТИ
ПЕДАГОГІЧНИХ ПРАЦІВНИКІВ ЧЕРКАСЬКОЇ ОБЛАСНОЇ РАДИ»**

вул. Бидгошська, 38/1, м. Черкаси, 18003, тел./факс 64-21-78
web: <http://oipopp.ed-sp.net>, e-mail: oipopp@ukr.net, код ЄДРПОУ 02139133

18.05.2017 № 198/01-16

На № _____

**Акт
про впровадження результатів дисертаційного дослідження
Гордуз Наталії Олександрівни
на тему: «Підготовка вчителів початкових класів до інтерактивного
навчання молодших школярів»
зі спеціальності 13.00.04 – теорія та методика професійної освіти**

Матеріали діагностичного та формувального етапів дослідження з окресленої проблеми впроваджувались викладачами кафедри педагогіки впродовж 2013–2014 років.

Підготовка учителів початкової школи до застосування інтерактивної технології здійснювалась на курсах підвищення кваліфікації педагогічних працівників. До навчальної експериментальної програми входили дисципліни психолого-педагогічного циклу, фахові методики початкової школи, матеріали спецкурсу «Уроки у початковій школі із застосуванням інтерактивних технологій», які використовувалися у навчальному процесі підвищення кваліфікації педагогічних працівників. Матеріали сприяли розвитку в учителів умінь застосовувати інтерактивні технології у навчально-виховному процесі початкової школи та дали позитивні результати.

Успішність освоєння зазначеної експериментальної методики, на нашу думку, обумовлена особливостями конструювання процесу викладання у

тренінговій формі. Це забезпечувало відповідні педагогічні умови: створення сприятливого педагогічного середовища у процесі професійної підготовки учителів початкових класів з урахуванням особистісно-орієнтованого підходу; організація процесу професійної підготовки учителів з використанням інтерактивних методів навчання; сприяння формуванню позитивної професійної особистої концепції учителів у процесі професійної освіти.

У діагностичному та формувальному етапах експерименту взяли участь 84 слухачі курсів підвищення кваліфікації, результати яких засвідчили результативність представленої системи підготовки педагога до застосування інтерактивної технології у своїй професійній діяльності.

Результати апробації матеріалів дисертації було обговорено на засіданні кафедри педагогіки (Протокол № 4 від 20.04.2015 року).

Довідку видано для подання за місцем захисту дисертації на здобуття наукового ступеня кандидата педагогічних наук за спеціальністю 13.00.04 – теорія та методика професійної освіти.

Ректор інституту,
кандидат педагогічних наук,
доцент

Н.М. Чепурна

**ПОЛТАВСЬКА ОБЛАСНА ДЕРЖАВНА АДМІНІСТРАЦІЯ
ДЕПАРТАМЕНТ ОСВІТИ І НАУКИ
ПОЛТАВСЬКИЙ ОБЛАСНИЙ ІНСТИТУТ ПІСЛЯДИПЛОМНОЇ
ПЕДАГОГІЧНОЇ ОСВІТИ ІМ. М.В. ОСТРОГРАДСЬКОГО**

вул. Жовтнева, 64-ж, м. Полтава, 36014, тел./факс (+38 05322) 7-26-08,
E-mail: root@pei.poltava.ua, Web: <http://www.poippo.pl.ua>, Код ЄДРПОУ 22518134

09.06.15р. № 176 На № _____ Від _____

АКТ

**про впровадження результатів дисертаційного дослідження
Гордуз Наталії Олександрівни
на тему: «Підготовка вчителів початкових класів до інтерактивного
навчання молодших школярів»
зі спеціальності 13.00.04- теорія та методика професійної освіти**

Матеріали експериментального та формульовального дослідження з окресленої проблеми впроваджувались викладачами кафедри методики змісту освіти Полтавського обласного інституту післядипломної педагогічної освіти ім. М.В. Остроградського впродовж 2013-2014 року.

Для підвищення професійного рівня вчителів початкових класів було використано матеріали теоретичного й експериментального дослідження з застосування інтерактивного навчання в професійній діяльності слухачів курсів підвищення кваліфікації учителів початкових класів.

В діагностичному та формульовальному експерименті взяли участь 73 слухачів курсів підвищення кваліфікації, результати якого засвідчили результативність представленої системи підготовки педагога до застосування інтерактивної технології у своїй професійній діяльності.

Особливої уваги заслуговує те, що до експериментального навчально-змістового ресурсу включалися загально педагогічні дисципліни, фахові методики початкової школи, курс «Педагогічні технології», а також педагогічна практика й самостійна навчально-дослідницька діяльність вчителів.

Уважаємо, що матеріали кандидатського дисертаційного дослідження Гордуз Н.О. мають не лише теоретичну, а й практичну значущість для педагогів-практиків і потребують запровадження в навчальний процес інститутів післядипломної педагогічної освіти.

Результати апробації матеріалів дисертації було обговорено на засіданні кафедри методики змісту освіти Полтавського обласного інституту

післядипломної педагогічної освіти ім. М.В. Остроградського впродовж 2013-2014 року (протокол № 6 від 8 червня 2015 року).

Довідку видано для подання за місцем захисту дисертації на здобуття наукового ступеня кандидата педагогічних наук за спеціальністю 13.00.04-теорія та методика професійної освіти.

Ректор

В.В.Зелюк

УКРАЇНА
МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ДЕПАРТАМЕНТ ОСВІТИ І НАУКИ
ВІННИЦЬКОЇ ОБЛАСНОЇ ДЕРЖАВНОЇ АДМІНІСТРАЦІЇ
КОМУНАЛЬНИЙ ВИЩИЙ НАВЧАЛЬНИЙ ЗАКЛАД
«ВІННИЦЬКА АКАДЕМІЯ НЕПЕРЕРВНОЇ ОСВІТИ»
 21050 м.Вінниця, вул.Грушевського,13, тел.67-08-85,
 E-mail: bil@mail.vinnica.ua

12.06.2015 № 01/21-342

На № _____ від _____

Акт

про впровадження результатів дисертаційного дослідження
Гордуз Наталії Олександрівни
на тему: «Підготовка вчителів початкових класів до
інтерактивного навчання молодших школярів»
зі спеціальності 13.00.04 – теорія та методика професійної освіти

Упродовж 2012-2014 років на кафедрі практичної психології та розвитку особистості КВНЗ «Вінницька академія неперервної освіти» здійснювалася апробація та впровадження результатів кандидатського дослідження Гордуз Н.О. спрямована на підготовку вчителів початкових класів до застосування інтерактивного навчання в професійній діяльності.

Результати наукового дослідження Гордуз Наталії Олександрівни було запроваджено в навчальний процес курсів підвищення кваліфікації учителів початкових класів.

Теоретичні конструкти досліджуваної Гордуз Н.О. проблематики знайшли своє втілення у спецкурсах та спеціально розроблених завданнях, тренінгах, ділових та рольових іграх.

В експериментальну роботу були включені слухачі курсів підвищення кваліфікації вчителів початкових класів. В процесі дослідження була апробована експериментальна модель підготовки вчителя до застосування інтерактивної технології, визначені теоретичні умови її функціонування на різних ступенях його професійної підготовки.

Діагностування стану готовності вчителів школи першого ступеня до застосування інтерактивної технології передбачало комплекс діагностичних методик, які були використані на практичних заняттях з педагогіки та фахових методик. В діагностичному експерименті взяли участь 55 слухачів курсів підвищення кваліфікації.

В формувальному експерименті взяли участь 56 слухачів курсів підвищення кваліфікації, результати якого засвідчили результативність представленої системи підготовки педагогів до застосування інтерактивної технології у своїй майбутній професійній діяльності.

Вважаємо, що матеріали кандидатського дисертаційного дослідження Гордуз Н.О. мають не лише теоретичну, а й практичну значущість для педагогів-практиків і потребують запровадження в навчальний процес інститутів післядипломної педагогічної освіти.

Результати апробації матеріалів дисертації було обговорено на засіданні кафедри практичної психології та розвитку особистості (протокол № 5 від 25.05.2015 року).

Довідку видано для подання за місцем захисту дисертації на здобуття наукового ступеня кандидата педагогічних наук за спеціальністю 13.00.04 – теорія та методика професійної освіти.

Ректор

С.І.Дровозюк